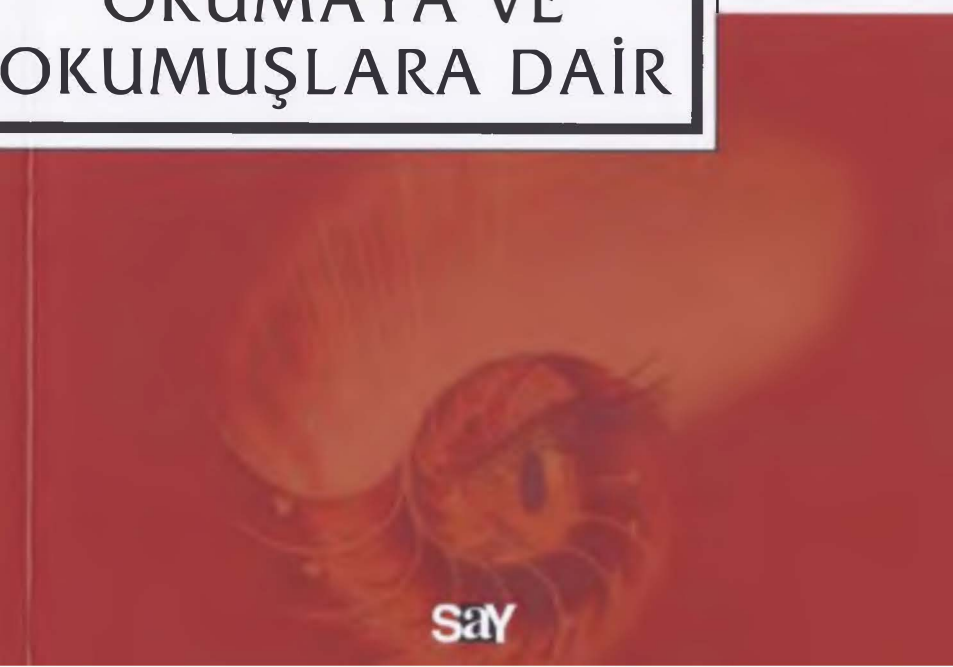

SCHOPENHAUER

OKUMAYA VE OKUMUŞLARA DAİR

Toplu Eserleri – 9

Say

OKUMAYA ve OKUMUŞLARA DAİR

Arthur Schopenhauer
(d. 1788, Danzig - ö. 1860, Frankfurt am Main)

Ünlü Alman filozofu. 1813'te Jena'da *Über die vierfache Wurzel des Satzes vom Zureichender Grunde* (Yeterli Sebebin Dörtlü Kökü) adlı bir tez savundu ve 1818'de büyük eseri *Die Welt als Wille und Vorstellung*'u (İstenç ve Tasarım Olarak Dünya) yayımlandı. Berlin Üniversitesi'nde doçent oldu (1820); 1831'de öğretim üyeliğinden ayrılarak Frankfurt'ta münzevi bir hayat yaşadı; alaycı ve nükteli eserleri arasında, *Über den Willen in der Natur* (Tabiatta İrade Üstüne) (1836), *Über die Freiheit des Menschlichen Willens* (İnsan İradesinin Hürriyeti Üstüne) (1839), *Die beiden Grundprobleme der Ethik* (Ahlakın İki Temel Meselesi) (1841), *Parerga und Paralipomena* (1851) yer alır. İki eseri ise ölümünden sonra yayımlandı: *Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar, Düşünceler ve Fragmanlar.*
Schopenhauer felsefesi, hem Kant idealizmine hem de Hint filozoflarına dayanır. Bütün doktrinini, özneyi de nesneyi de kapsayan tasavvur (Vorstellung) ve irade gücü kavramı üstüne kurar. Dünya bir tasavvurdur, yani o, akılda tasavvur edildiğinden başka bir şekilde düşünülemez *(idealizm)*. Schopenhauer, bu fenomenler dünyasının dayanağına, "irade" (istenç) adını verir ve her kuvveti bir irade olarak görür *(iradecilik)*. Bu irade varlıklarda, yaşama isteği veya yok etme sebeplerine karşı direnme ve onlara hâkim olma eğilimi olarak belirir. Zekâ bile yaşama isteğinin hizmetindedir; bununla birlikte, insan, her yaşantıda ve çabada kötülük ve acının bulunduğunu anlayınca, yaşama isteğinden kendini gene zekâ yoluyla kurtarabilecektir. Bu, hayat şartlarının karamsar bir analizidir ve Schopenhauer, kendisine ün sağlayan keskin zekâsını ve acı belagatini bu konuda ortaya koymuştur. Schopenhauer'in ahlakı, insanların özdeşliğinden ileri gelen acıma duygusuna dayanır.

Arthur Schopenhauer

Okumaya ve Okumuşlara Dair

Çeviren:
Ahmet Aydoğan

SAY

Say Yayınları
Schopenhauer / Toplu Eserleri 9

Okumaya ve Okumuşlara Dair

ISBN 978-975-468-987-7
Sertifika No: 10962

Yayın Hakları © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Özgün adı: (*Parerga und Paralipomena*, Bd. II, Kap. XVI: Einiges zur Sanskritlitteratur; Kap. XVII: Einige archäologische Betrachtungen; Kap. XVIII: Einige myhthologische Betrachtungen; Kap. XXI: Ueber Gelehrsamkeit und Gelehrte; Kap. XXV: Ueber Sprache und Worte. *Die Welt als Wille und Vorstellung*, Bd. II, Kap. XXXVII: Zur Aesthetik der Dichtung; Bd. II, Kap. XXXVIII: Ueber Geschichte.)

Yayın Yönetmeni: Aslı Kurtsoy Hısım
Çeviren: Ahmet Aydoğan
Editör: Derya Önder
Sayfa Düzeni: Tülay Malkoç

Baskı: Kurtiş Matbaası
Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 68 94

1. Baskı: Say Yayınları, 2011

© Say Yayınları
Ankara Cad. 22 / 12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
web: www.sayyayincilik.com
e-posta: say@sayyayincilik.com

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22 / 4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com
online satış: www.saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Okumuşların Cehaletine Dair.....9

Okumuşluk ve Okumuşlar Üzerine.....21

Dile ve Sözcüklere Dair.....37

Hint Edebiyatına Dair Bazı Tespitler.....55

Grek Mitoslarına Dair Düşünceler.....67

Eski Zamanlara Dair Bazı Müşahedeler.....77

Şiir Üzerine.....85

Dramanın Gösterdiği.....99

Tragedyanın Öğrettiği.....101

Tarih Üzerine.....113

GİRİŞ

OKUMUŞLARIN CEHALETİNE DAİR*

William Hazlitt
Çev. M. Sırrı Erer

For the more languages a man can speak,
His talent has but sprung the greater leak:
And, for the industry he has spent upon't,
Must full as much some other way discount.
The Hebrew, Chaldee, and the Syriac
Do, like their letters, set men's reason back,
And turn their wits that strive to understand It
(Like those that write the characters) left-handed.
Yet he that is but able to express
No sense at all in several languages
Will pass for learneder than he that's known
To speak the strongest reason in his own.

Butler

Kendileri dışında sair herkes hakkında en az fikre sahip insanlar yazmaktan ve okumaktan başka işi olmayan insanlardır denebilir. Eğer elinden okumaktan ve yazmaktan başka bir şey gelmeyecekse insanın okuma yazma bilmemesi daha iyidir. Umumiyetle elinde bir kitapla dolaşan

* Table-Talk Essays On Men And Manners, vol. I.

aylak bir adam gerek etrafında olup bitene, gerekse kendi kafasının içinden geçenlere dikkat kesilme gücünden veya isteğinden o ölçüde mahrumdur (bundan emin olabiliriz). Böyle birisinin idrakini-anlayışını kendisiyle birlikte cebinde dolaştırdığı, yahut evinde kütüphanesinin raflarında bıraktığı söylenebilir. Herhangi bir konuda özgürce aklını kullanıp bir yargıya varmak ona zor gelir. Okunabilir birtakım şekiller üzerinde gözlerini gezdirirken mekanik bir şekilde nazarı dikkatini celp etmedikçe[1] herhangi bir tespitte/müşahededе bulunmak, neticesini bir mülahaza olarak ortaya atmak ona ağır gelir. Düşünce yorgunluğu onu yıldırır; böyle bir alışkanlığı olmadığı için bu ona tahammül edilmez gelir. Bu yüzden o zihnin boşluğunu dolduran ve mütemadiyen birbirini iptal eden sözcüklerle yarı yarıya biçimlenmiş imgelerin birbirini sınırsızca bıktırıcı takip edişinden hoşnut, yan gelip yatar.

Birçok durumda öğrenim aklıselim için bir kaplama yahut ciladan, hakiki bilgi için bir ikameden başka bir şey değildir. Kitaplardan tabiata bakarken kullanılacak "mercekler" yerine, çok kere onun güçlü ışığını ve biteviye değişip duran manzarasını zayıf gözlerden ve tembel mizaçlardan uzak tutmak için perde olarak yararlanılır. Kitap kurdu etrafına kelimelerden örülü basmakalıp hükümlerden bir ağ örer ve etrafındaki eşyayı sadece başkalarının zihinlerinden yansıyan pırıltılı gölgelerinden görür. *Tabiat onu şaşırtır.* Kelimelerin ve uzun, basmakalıp tariflerin kisvelerinden sıyrılmış gerçek nesnelerin bıraktığı izlenimler onu sersemleten darbelerdir; onların çeşitlilikleri dikkatini dağıtır, süratleri onu mecalsiz bırakır; etrafındaki dünyanın (ki ne onu şaşırtıcı değişimleri içerisinde takip edecek gözlere, ne de onu değişmez ilkelere irca edecek idrake sahiptir) telaşı, gürültüsü, pırıltısı ve baş döndürücü hareketi onu yıldırır ve çarnaçar

1 (Ya da: kendisini bir tedai olarak mekanik bir şekilde ihsas etmedikçe.)

ölü dillerin dünyasının yeknesaklığına ve durgunluğuna, alfabenin harflerinin daha az irkiltici ve daha fazla anlaşılabilir terkiplerine sığınır.

Güzel, tam isabet. "Rahatsız etmeyin de dinleneyim" uyuyanların ve ölülerin şiarıdır. Felçli bir kimsenin altından koltuğunu çekip değneklerini bir tarafa bırakmasını, yahut bir mucize olmaksızın, "döşeğini sırtlanıp yürümesini" istemek ne ise, bilginim diye geçinen okurdan kitaplarını bir tarafa bırakıp kendi kendine düşünmesini beklemek de odur. O kitaplarına zihni-fikri dayanak diye sıkı sıkıya sarılır; ve onun kendiyle baş başa kalma korkusu bir boşluktan duyulan ürküntü yahut dehşete benzer. Nasıl ki diğer insanlar alelade havayı teneffüs ederlerse, o da ancak bilgi addettiği şeylerin atmosferinde yaşayabilir. Onun aklı ödünç alınmış bir şeydir. Kendine ait fikirleri yoktur, ve başka insanların fikirleriyle yaşamak zorundadır. Sert içki alışkanlığı nasıl midemizi tahrip ederse fikirlerimizi yabancı kaynaklardan devşirme alışkanlığı da "içimizdeki bütün tefekkür kuvvetini bitkin ve mecalsiz düşürür". Aklın melekeleri kullanılmadığı, yahut alışkanlık ve otorite ile kısıtlandığı zaman, kayıtsız, uyuşuk, düşünce yahut eylemin amaçları için elverişsiz hale gelirler. O halde okumuşların tembelliği ve cehaleti ile örülü bir hayatın, gözler boşluğa kapanıp kitap cansız elden düşünceye kadar, mısralar ve heceler—öyle ki bilinmeyen bir dilin yazıları olmuş olsaydılar ancak bu kadar fikir ya da alaka uyandırırlardı—içine gömülerek geçen bir ömrün hâsıl ettiği bitkinlik ve bezginliğe hayret edebilir miyiz? Hayatımı böyle rüya görmekle uyanıklık arasında tüketmektense, "bütün gün Phoebus'ün gözü önünde ter döküp, geceleyin Elysion çayırlarında uyuyan" bir ağaç oymacısı, yahut en hakir bir rençper olmayı tercih ederdim.

Sadece okuyarak yazan bir yazarın bütün etkinliği okumaktan ibaret okurdan farkı, birinin okuduğunu diğerinin bir başka yerden okuyup yazıya dökmesinden ibarettir. Okumuşlar edebiyat âleminin ağır işçileridirler sadece. Özgün bir eser vücuda getirmek üzere onlardan çalışmaya koyulmalarını isteseniz yapamazlar, başları döner; nerede olduklarını şaşırırlar. Yorulmak bilmez kitap okuyucuları bütün ömrü suret çıkarmakla geçen tablo kopyacılarına benzerler, ki kendilerine ait bir şey yapmaya kalkıştıklarında tabiatın canlı biçimlerini çizebilecek kadar çevik bir göze, sağlam bir ele ve parlak renklere sahip olmadıklarını görürler.

Klasik eğitimin mutat sınıflarından geçmiş ve her şeye rağmen cevvaliyetini kaybetmemiş olan herhangi birisi kendisini çok sınırlı bir kurtuluş imkânına sahip biri olarak düşünebilir. Okulda parlak çocukların büyüyüp de hayata atıldıklarında aynı başarıların arkasını getiremedikleri hep söylenegelmiştir. Bir çocuğun okulda öğrenmeye gönderildiği ve başarı değerlendirmesinde esas alınan şeyler aslında aklın ne en yüksek ne de en yararlı melekelerinin kullanımını gerektirmez. Hafıza (onun da en aşağı türü) ihtiyaç duyulan temel melekedir; gramer, diller, coğrafya, aritmetik vs. derslerini belleyip ezbere tekrar ederken onun için bu kadarı yeterlidir. O kadar ki, böyle bir teknik hafızaya en yüksek derecede sahip olup da çocuk dikkatinden daha güçlü ve daha doğal bir ilgi talep eden başka şeylere karşı çok daha az yatkın olan bir çocuk okulda en başarılı, en gözde talebe olacaktır. Konuşulan dilin bölümlerinin tariflerini, dört işlem kaidelerini, yahut Grekçe bir fiilin çekimlerini ihtiva eden düsturlar toplamının on yaşındaki bir okul çocuğu için hiçbir cezp edici tarafı yoktur, meğer ki bir vazife olarak bunlar ona başkaları tarafından yükleniyor, yahut başka şeylere karşı yeteri kadar ilgi ya da iştiha duymamasından kaynaklanıyor olsun. Ancak

kendisine belletilenleri muhafaza edebilen, ve ne ayırt etme yeteneğine ne de oynayıp eğlenme ruhuna sahip, cevval bir akıldan mahrum, bünyece hastalıklı bir çocuk genellikle okulun tam aradığı çocuktur.

Diğer taraftan okulda tembel, haylaz bir çocuk, sağlığı ve neşesi yerinde, kan dolaşımını ve kalbinin vuruşlarını hisseden, bir nefeste ağlamaya da gülmeye de hazır çocuktur. O küflü imla kitabı üzerinde uyuklamak, öğretmeninin peşi sıra kaba ve incelikten yoksun beyitleri tekrarlamak, yazı masasında saatlerce çakılı oturmak, kayıp zamanının ve çocukça eğlencelerinin ödülünü Noel ve Yaz tatillerinde değersiz mükâfat madalyalarıyla almak yerine, top veya kelebek peşinde koşmayı, yüzünde açık havayı hissetmeyi, engin vadileri yahut gökyüzünü seyretmeyi, bir kır patikasını takip etmeyi, tanıdıkları ve arkadaşlarının küçük kavgalarına karışmayı, peşinde koştukları şeylere katılmayı tercih edecektir. Elbette çocukları mutat dersleri öğrenmekten alıkoyan, yahut bu değersiz takdir payelerine ulaşmalarını engelleyen bir aptallık derecesi vardır. Fakat aptallık addedilen şey çoğu kez ilgi eksikliği, dikkati belli bir nokta üzerinde yoğunlaştıracak yeterli saikten yoksunluk, okul eğitiminin kuru ve anlamsız meşguliyetlerine katlanmayı sağlayacak bir özdisiplin becerisi noksanlığıdır. En yüksek kabiliyetler bu değersiz meşguliyetlerin ne kadar fevkinde ise, en kör ya da küt olanları da o kadar altındadır. Hep biliriz, en büyük deha sahibi insanlarımız, okulda yahut üniversitede elde ettikleri dereceler bakımından en seçkin olanlar değildir.

"Ateşli hayal gücü öteden beri hep mektep kaçağıdır."

Gray ve Collins bu serazat mizacın örnekleri arasındaydı. Bu tür kimseler katı okul disiplininin faydalarına ne çok fazla itibar ederler, ne de hayal güçlerini onun

dizginlerine böylesine kölece itaate zorlarlar. Zekânın, sözcüklerin kök saldığı fakat şeylerin yol bulup nüfuz edecek güce sahip olmadığı belli bir türü ve derecesi vardır. Belli bir ahlaki bünye cılızlığı ile birlikte yetenek vasatlığı deneme yarışmalarında başarılı olanların ve Greklerin veciz ve nükteli sözlerini bulup iktibas edenlerin en parlak örneklerini yetiştiren mümbit topraktır. Unutmamak gerekir ki çağdaş siyasetçiler arasında en az saygın şahsiyetler Eton (College)'da en parlak olan çocuklardır.

Eğitim-bilgisi[2] genellikle başkalarının bilmediği şeylerin bilgisidir, ve biz onu ancak kitaplardan yahut diğer suni kaynaklardan ikinci el olarak devşirebiliriz. Önümüzde yahut etrafımızda duran şeyin bilgisi, ki bizim tecrübemize, tutkularımıza, meşguliyetlerimize, insanların iç âlemlerine ve işlerine hitap eder, eğitim bilgisi değildir. Eğitim-bilgisi okumuş/eğitim görmüşlerin dışında kimsenin bilmediği şeylerin bilgisidir. Böyle bir bilgiye sahip kimse müşterek hayattan ve fiili müşahededen en uzakta olan, yani amelî faydası neredeyse sıfıra yakın ve tecrübî sınamaya en az dayanıklı veya en uzak olan ve birsürü ara aşamadan geçerek aktarıldıkları için belirsizlik, güçlük ve çelişkilerle dolu olan şeyleri en iyi bilen kimsedir. O başkalarının gözleriyle görür, başkalarının kulaklarıyla işitir ve herhangi bir konudaki kanaati onların anlayışlarıyla destekler. Okumuşlar insanların yahut eşyanın değil, isimlerin ve tarihlerin bilgisiyle övünürler. Kapı komşularını ne düşünür, ne onlar için kaygılanırlar, ama söz Hinduların ve Kalmuk Tatarlarının kabile ve kastlarından açıldı mıydı kılı kırk yararlar. Sokakta yürürken yollarını zar zor bulurlar, ama İstanbul ve Pekin'in coğrafyası hakkında eksiksiz malumata sahiptirler. Ta-

2 (Yani okuma ve öğrenimle elde edilen bilgi.)

nışları arasında en eskisinin bir düzenbaz mı yoksa bir budala mı olduğunu bilmezler, ama tarihteki belli başlı şahsiyetler hakkında çalımlı, gösterişli bir konferans verebilirler. Bir nesnenin siyah mı beyaz mı, yuvarlak mı dört köşe mi olduğunu söyleyemezler, ama ışık biliminin yasaları ve perspektif kuralları hakkında sözüm ona bir uzmandırlar. Oysa kör birisi renkler hakkında ne bilirse bunların konuştuklarının kıymeti de ondan öteye geçmez. Ne en basit meseleye tatminkâr bir cevap sunarlar, ne de önlerine gelen herhangi gerçek bir mesele hakkında savundukları görüş bir kez olsun doğruluk payı taşır. Böyle iken onlar ne kendilerinin ne de yaşayan başka herhangi birisinin zan ve tahmin dışında en küçük bir bilgi kırıntısına sahip olamayacağı her konuda, kendilerini şaşmaz yanılmaz bir hâkim olarak takdim ederler. Ölü dillerin tümünde ve yaşayan dillerin çoğunda bir uzmandırlar; fakat kendi dillerini ne akıcı bir şekilde konuşabilir ne de doğru bir şekilde yazabilirler.

Bu türden bir kimse, zamanın ikinci sınıf bir Grekçe bilgini, Milton'ın Latince üslubunda dilbilgisinin kuralları dışına çıktığı birkaç yeri göstermeye kalkışıyordu; ama kendi imlasında kurallara uygun İngilizce bir cümleye zor rastlanıyordu. Dr. – – böyleydi. Dr. – – böyledir. Porson[3] böyle değildi. O genel kuralı pekiştiren bir istisna, yetenek ve bilgiyle öğrenimi birleştirerek aralarındaki farkı daha çarpıcı, daha hissedilir hale getirmiş bir adamdı.

Kitaplardan başka bir şey bilmeyen kuru malumat sahibi bir bilgin kuvvetle muhtemeldir ki kitapların bile cahilidir. "Kitaplar bize kitapların faydasını öğret-

3 (:Richard Porson (1759-1808) Grek dili ve edebiyatı alanında İngilizlerin yetiştirdiği en büyük uzmanlardan biri. Grekçe metinleri yazım ve imla yanlışlarından ayıklamadaki uzmanlığı, Grek dilinin inceliklerine ve şiirinin vezinlerine vukufiyeti döneminde kendisine haklı bir ün kazandırmıştı.)

mez." Konusunun tamamen gafili olduğu bir eserden o kimsenin nasibi ne olabilir ki? Okumuş, bilgiçlik taslayan birisi ancak başka kitaplardan yararlanılarak hazırlanmış kitaplara aşinadır. O bir papağan olarak başkalarının papağan gibi tekrarladıkları şeyleri tekrarlar. Aynı sözcüğü on farklı dile çevirebilir, ama bunların herhangi birinde onun ifade ettiği *şey* hakkında hiçbir şey bilmez. Kafasını otoriteler üzerine bina edilmiş otoritelerle, iktibaslardan iktibas edilmiş iktibaslarla doldurur, buna karşılık duyularına, idrakine ve yüreğine kilit vurur. Düsturlardan bihaber, dünya ahvaline biganedir; insanların karakterleri hakkında hiçbir şey bilmez. O doğada yahut sanatta güzelliği görmez. "Gözün ve kulağın muazzam dünyası" ona kapalıdır; tek giriş hariç bilginin "kapıları ona bütünüyle kapalıdır". Gururu cehaletinin bir parçasıdır; kibri değerini bilmediği ve dolayısıyla değersiz diye hakir görüp kale almadığı şeylerin sayısıyla büyür. Resimden bir şey anlamaz—Tiziano'nun renklerinden, Raphaello'nun zarafetinden, Domenichino'nin saflığından, Correggio'nun *correggioluğundan*, Poussin'in engin bilgisinden, Guido'nun tavrından, Caracci'nin zevkinden veya Michael Angelo'nun *contorno grandioso*sundan—hülasa insanların gözünü zevkle dolduran ve araştırılmasına ve taklidine on binlerin beyhude yere hayatlarını adadıkları İtalyanların bütün bu büyük isimlerinden, Flaman Okulu'nun mucizelerinden hiçbir şey anlamaz. Bunlar onun için sanki hiç varolmamış, ölü bir harften, kuru bir sözden ibarettir; ve aslında hiç şaşırmamak gerekir, çünkü o bunların tabiattaki ilk örneklerini ne görür ne anlar. Rubens'in Sulama Yeri, veya Claude'un Efsunlu Şato'su onun duvarında asılı olabilir, ama aylar geçer bir kez olsun bunlara başını kaldırıp bakmaz bile. Gösterecek olsanız yüzünü çevirir. Tabiatın veya sanatın (ki bir

başka tabiattır) dili onun anlamadığı bir dildir. Apelles ve Phidias'ın isimlerini tekrarlar, çünkü bunlar klasik yazarlar tarafından zikredilir; onların eserleri hakkında "mucize" vb. gibi büyük laflar eder, çünkü bunlar günümüze ulaşmamıştır; veya önündeki Elgin Mermerlerinde (Parthnenon) Grek sanatının en güzel kalıntılarını gördüğünde bunlarda okumuşların kendi aralarında bir tartışmaya veya (ki *bu* da *aynı* şeydir) bir Grekçe edatın anlamına dair bir kavgaya yol açmalarının dışında başka bir şey ilgisini çekmez. Müziğin de bir o kadar cahilidir; çokyönlü usta Mozart'ın ezgilerinden çobanın dağlarda koyun güderken çaldığı kavalın ezgisine kadar "tek bir notasından" bile anlamaz. Onun kulakları kitaplarına mıhlanmıştır; Grek ve Latin dillerinin sesiyle ve okul öğreniminin gürültü patırtısıyla sağırlaşmıştır. Sanki şiirden daha fazla mı anlar? Bir manzumedeki hece adedini, bir oyundaki perdelerin sayısını bilir, ama onun ruhu hakkında hiçbir şey bilmez. Bir Grekçe şarkıyı İngilizceye çevirebilir veya bir Latince taşlamayı nazım olarak Grekçe ifade edebilir; fakat her ikisinin de bu zahmete değip değmediğini eleştirmenlere bırakır. Hayatın "theorique" yanına göre "practique"ini daha mı fazla bilir? Hayır. Serbest ya da mekanik sanatlardan habersizdir. Elinden ne ticaret gelir ne zanaat. Ne hünere ne şansa dayanan oyunlardan anladığı vardır. O ne tababette, ziraatta, inşaatta, ne de ahşap veya demir işlemede bir maharet sahibidir. Kendi el emeğiyle bir alet yapamaz, yapılmış olanı kullanamaz. Onun eli ne sabana küreğe, ne çekice iskarpelaya yakışır. Ne avcılıktan ne balıkçılıktan anlar, ne atları ne köpekleri tanır, ne eskirimden ne danstan hoşlanır. Bütün sanatların ve bilimlerin okumuş profesörü bunların hiçbirinde bilfiil bir beceri sahibi değildir, ama her biri hakkında bir Ansiklopedi maddesi kaleme alabilir. O

ne ellerinden ne ayaklarından faydalanır; ne koşabilir, ne yürüyebilir, ne yüzebilir; bu vücut ya da kafa sanatlarının herhangi birinden bilfiil anlayan ve onu icra edebilen herkesi bayağı ve *banausik*[4] kimse diye yaftalar—her ne kadar bunlardan birini mükemmelen bilmek, aslen bunlar için uygun güçler ve özellikle bunlara tahsis edilmiş düşünce tarzıyla birlikte, uzun zaman ve uğraşmayı gerekli kılsa da. Okumuş namzedinin zahmetli bir çalışmayla bir doktora derecesine ve hayatının geri kalanı boyunca yiyip içip uyumaya ulaşmasını sağlamak bundan fazlasını gerektirmez.

Mesele açık. İnsanların gerçekten anladığı her şey çok küçük bir saha ile sınırlı; günlük işleri ve tecrübeleriyle; bilme imkânına/fırsatına, çalışma veya uygulama saikine sahip oldukları şeyle. Geri kalan yapmacıklık ve sahtekârlık. Sıradan insanlar uzuvlarını kullanırlar; çünkü onlar emekleriyle veya hünerleriyle hayatlarını kazanırlar. Onlar kendi işlerini ve alışveriş içerisinde oldukları kimselerin karakterlerini anlarlar. Çünkü bu onlar için gereklidir. Duygularını anlatacak belagata, istihzalarını istedikleri gibi ifade edip güldürecek nüktedanlığa sahiptirler. Ne kendi hallerinde konuşmaları kullanılmayan eski bir dile takılı kalıp taklit ve alay konusu yapılabilecek malzemeler sağlar; ne de gülünç olana dair hisleri, ya da onu ifade edecek dokundurmaları bulup çıkarmaya hazırlıkları *gülünç anekdotlar veya fıkralar* derlemelerine gömülüdür.

4 [: Tabir için Say Yayınları, *Eğitim Düşüncesi Dizisi* içinde yayımlanan Aristoteles, *Eğitim Üzerine* ve T. Davidson, *Greklerde Eğitim Düşüncesi* isimli kitaplara bakınız.]

OKUMUŞLUK ve OKUMUŞLAR ÜZERİNE*

* *Parerga und Paralipomena*, Bd. II, Kap. XXI: Ueber Gelehrsamkeit und Gelehrte.

Bunca farklı eğitim öğrenim kurumunu, büyük talebe ve öğretmen kalabalığını görünce insan soyunun anlayışa ve doğruluğa yaradılıştan yatkın olduğunu düşünebiliriz; ama her yerde olduğu gibi burada da görünüş aldatıcıdır. Öğretmenler para kazanmak için ve bilgeliği değil fakat onun görünüşünü ve saygınlığını yüksek gaye edindikleri için öğretirler; talebeler bilgi ve derin anlayış edinmek için değil, fakat konuşma melekesi edinip gevezelik edebilmek ve caka satmak için öğrenirler. Her otuz yılda bir dünyaya hiçbir konuda hiçbir şey bilmeyen yeni bir nesil, genç bir kuşak gelir. Şimdi bunlar binlerce yıldır biriktirilmiş her türlü beşeri bilginin neticelerine büyük bir aceleyle saldırırlar ve her şeyi yalayıp yutmak, kısa yoldan gelip geçmiş bütün kuşaklardan daha zeki ve becerikli olmak isterler. Bu amaçla üniversitelere giderler, dönemlerine ve yaşlarına uygun yoldaşlar olarak kitaplar, hatta en yenilerini ve en son çıkmış olanları seçerler. Seçtiklerinde tek şey ararlar: her şey kısa ve yeni olsun, kendileri gibi! Ardından ellerinden geldiğince hevesli ve hararetli bir şekilde değerlendirmeye ve eleştirmeye başlarlar. Burada sırf maişeti tedarik etmek amacıyla yapılmış araştırmaları[1] nazanitibara almıyorum.

* * *

Her türden ve her çağdan araştırmacı ve bilgin kural olarak *derin kavrayışı*[2] değil sadece *malumatı* gaye edinir.

1 (Yani mesleki çalışmaları.)

2 (: Einsicht: Einblick; Verständnis; Intuition. Vukuf, idrak, ıttıla, hads (sürati intikal).)

Akla gelebilecek her şey hakkında: taşlar, bitkiler, savaşlar, tecrübeler ve mevcut bütün kitaplar hakkında tek tek ve toplu olarak malumat sahibi olmayı bir şeref ve itibar meselesi haline getirirler. Malumat denilen şeyin derin kavrayış için bir *araç*tan ibaret olduğu, kendi başına çok az veya hiçbir kıymet ifade etmediği asla akıllarına gelmez. Buna karşılık bir kimseyi filozof yapan şey onun düşünme *tarzı*dır. Şu büyük üstatların etkileyici allamelikleri karşısında kendi kendime şöyle seslenirim: "Ah, bu kadar çok okuyabilmek için ne kadar az düşünmek zorunda kalmış olmalılar!" Yaşlı Plinius'un masa başında, seyahat ederken ve hamama gittiğinde her zaman okuduğu veya kendisine okunduğu bildirildiğinde bile, şu soru zihnimi kurcalar durur: Bu adam bu kadar düşünce yoksulu muydu ki, günden güne eriyip tükenen ve hayatta kalmak için kendisine sabah akşam *consommé* verilen verem hastası gibi yabancı düşünceleri sürekli olarak zihnine boca ediyordu? Ne onun ayırt etme yeteneğinden yoksun saflığı, ne anlatılamayacak derecede itici, neredeyse anlaşılmaz, defterine notlar alan ve tek derdi kâğıttan tasarruf etmek olan birinin yazım tarzını andıran üslubu bende onun bağımsız düşünme yeteneği hakkında olumlu bir kanaat uyandıracak türdendir.

* * *

Şimdi nasıl ki çok *okuma ve öğrenme* kişinin kendi başına düşünmesi için zararlıysa çok *yazma ve öğretme* de bir kimsenin *bilgisinde ve anlayışında* açık ve *eo ipso*[3] titiz olma alışkanlığını kaybetmesine neden olur, çünkü kendisine bunları elde edecek zaman kalmamıştır. O zaman anlattıklarındaki açık bilgi boşluklarını sözcüklerle

3 (: Doğal olarak.)

ve deyimlerle doldurması gerekir. Bir yığın kitabı bu kadar bıktırıcı hale getiren şey konunun yavanlığından çok sözü edilen bu laf kalabalığıdır. İyi bir aşçının eski bir ayakkabıdan bile lezzetli bir yemek çıkarabileceği söylenir; benzer şekilde iyi bir yazar da en yavan konuyu ilgi çekici ve eğlendirici hale getirebilir.

* * *

Okumuşların çoğu bilgi dağarcığına bir araç değil bir amaç olarak bakar ve bu sebepten ötürü ortaya hiçbir zaman büyük bir şey koyamazlar, çünkü bunun için herhangi bir bilgi dalıyla uğraşan birinin onu bir amaç olarak görmesi, sair her şeye hatta hayatın kendisine bile sadece bir araç olarak bakması gerekir. Çünkü sırf kendisi için, kendisinden ötürü uğraşılmaya değer bulunmayan her şey ancak yarım uğraş konusudur; hangi alanda olursa olsun hakiki mükemmeliyete ancak eserin başka bir amaç için bir araç olarak değil, sırf kendisi için üretildiği yerde ulaşılabilir. Benzer şekilde yeni ve büyük fikirler ile derin anlayışa ancak bilgiyi kendileri için elde etmek isteyen ve bunu araştırmalarının doğrudan amacı haline getirip başkalarının bilgisiyle ilgilenmeyenler ulaşacaklardır. Fakat okumuşlar genellikle ders verebilmek ve kitap yazabilmek için okurlar;[4] ve bu yüzden de kafaları besin maddelerini hazmedilmemiş olarak bırakan mide ve bağırsaklara benzer. Bu sebepten ötürü öğrettiklerinin ve yazdıklarının da çok az faydası olacaktır; çünkü başkaları hazmedilmemiş süprüntü ve atıklarla değil, fakat sadece kanın kendisinden salgılanmış olan sütle beslenebilirler.

4 (Ya da: Bilginler (bir bilgi dalıyla) genellikle ders verebilmek ve kitap yazabilmek için uğraşırlar.)

* * *

Peruka gerçekten de şu okumuşlar takımı için gayet iyi seçilmiş bir alamettir. Nasıl ki çok ve çeşitli malumat[5] kendilerine özgü düşünceleri olmayanların zihinlerinin başka insanların düşünceleriyle doldurulması demekse, *peruka* da kendi saçları olmayanların kafalarını bol miktarda sahte saçla süsleyen şeydir. Bunlar, elbette kafayı pek de öyle iyi ve doğal bir şekilde örtmez, pek o kadar kullanışlı olmadıkları gibi her türlü amaç için uygun da değillerdir, sonra sağlam şekilde kökleşmezler de, yabancı düşünceler tükendiğinde, kişinin kendi bedeninden çıkanlar gibi, aynı kökten hemen başkaları gelip yerlerini almaz. Dolayısıyla Sterne *Tristram Shandy*'de cesur bir şekilde söyler: *an ounce of a man's own wit is worth a ton of other people's.*[6]

Kurutulmuş bir bitki koleksiyonu kendisini her zaman yenileyen, ebediyen taze, genç ve hep değişik bitki dünyası karşısında neyse en mükemmel allame de deha karşısında odur. Yorumcunun (haşiyecinin) allameliği ile eski dünyadan bir yazarın çocuksu naifliği arasındakinden daha büyük bir karşıtlık yoktur.

* * *

Meraklılar, meraklılar![7] Bir ilim veya sanat dalıyla sırf ona duydukları sevgi ve ondan aldıkları zevk için, *per il loro diletto*[8] uğraşanları, ancak bunlardan kazanılacak para

5 (: Gelehrsamkeit: Belesenheit: Fr. Erudition: tebahhur.)

6 (: Kişinin bir gram da olsa kendi aklı başkalarının bir ton aklına bedeldir. Dilimizde yörelere göre değişen aynı mealdeki vecize şöyledir: Sokma akıl para etmez.)

7 (: *diletto, dilettare, dilettante*: daha sonra kazandığı pejoratif anlamdan (*heveskâr*) bağımsız olarak: zevk ehli veya ehlikeyf.)

8 (: Zevkleri için.)

sayesinde *bunlar*ın çekim alanına girebildikleri için salt kazanç saikiyle bu tür şeylerle uğraşanlar hor ve hakir görerek böyle adlandırırlar. Bu horlama onların hiç kimse yokluk, açlık, veya başka bir keskin arzu ile kamçılanmadıkça herhangi bir şeyle ciddi bir şekilde uğraşmaz diye özetlenebilecek alçak kanaatlerinin sonucudur. Halk da aynı şekilde düşünür ve benzer bir kanaati paylaşır; ve genel olarak "meslek erbaplarına" duydukları saygının ve meraklılara güvensizliklerinin sebebi budur. Fakat işin aslı şudur: Meraklılar ele aldıkları konuya bir amaç olarak yaklaşırlar, oysa meslek erbapları bu hüviyetleriyle onu bir araçtan ibaret olarak görürler. Fakat bir meseleyi ancak onunla doğrudan ilgilenen, sırf duyduğu sevgiden dolayı onunla meşgul olan ve bu meşguliyeti *con amore* sürdüren kimse gerçekten ciddi bir şekilde takip eder. En büyük eserler her zaman böyle adamlardan gelir, ücretli hizmetçilerden değil.

* * *

Nitekim Goethe renkler teorisinde aynı zamanda bir meraklıydı. Burada bu konu hakkında biri iki söz etmek istiyorum.

Ahmaklığa, yararsız ve değersiz olmaya izin verilir; *ineptire est juris gentium*.[9] Ama öte yandan ahmaklıktan ve değersizlikten söz etmek bir suç, adabımuaşeret ve zarafet kurallarının herkesi şaşkına çeviren bir ihlalidir. Akıllıca bir önlem! Ne var ki yurttaşlarıma açık açık konuşmak için ben bunu burada bir kenara bırakacağım. Çünkü Goethe'nin renk teorisinin akıbetinin, Alman okuryazar dünyası adına ya namussuzluğun ya da yargı gücünden tam yoksunluğun apaçık kanıtı olduğunu söyleyeceğim. Her

9 [: Ahmak ve budala olmak insanların hakkıdır.]

durumda bu iki değerli ayırt edici özellik zaten el ele çalışır ve burada da böyle olmuştur. Eğitimli halkın büyük bölümü kendine zevk ve eğlence hayatı arar, dolayısıyla yeni olmayan şeyi, bir güldürü veya manzum bir eseri bir kenara bırakır. İstisnaen olur da bir şeyler öğrenmek için okumak isterlerse önce yazıda bilgi adına gerçekten öğrenilecek bir şey bulunacağını daha iyi bilenlerden müspet bir şey beklerler. Onlar meslek erbaplarının daha iyi bildiklerini zannederler, dolayısıyla bir şey*le* yaşayanları o şey *uğruna* yaşayanlarla karıştırırlar, oysa bu ikisi nadiren bir ve aynıdır. *Le Neveu de Rameau*'da Diderot belli bir bilgi dalında ders verenlerin onunla ciddi şekilde uğraşıp onu tam olarak anlayanlar olmadığını, çünkü (uğraşlarının) bu sonunculara onu öğretecek zaman bırakmadığını söyler. Onu öğretenler sadece onunla geçinirler ve bunlar için o "kendilerine süt veren verimli bir inektir." Goethe'nin renkler teorisini ortaya koyduğu gibi, bir milletin yetiştirdiği en büyük kafa bir şeyi hayatının en önde gelen uğraşı alanı haline getirmişse ve o hiç teveccüh görmemiş, kimse dönüp yaptığı işin yüzüne bakmamışsa akademilere ödemede bulunup konunun bir heyet tarafından araştırılıp incelenmesi yönünde talimat vermek hükümetlerin görevidir. Fransa'da bu çok daha önemsiz konularla ilgili olarak yapılır. Değilse, tafralarından yanlarına yaklaşılmayan, yurtlarına mankafaların tünediği, kürsülerinden alıkların caka sattığı bu akademilerin işi nedir? Yeni ve önemli doğrular nadiren bunlardan çıkar; o halde hiç olmazsa önemli eserleri değerlendirebilecek durumda olsunlar ve *ex officio*[10] konuşmaya zorlansınlar. Şimdiye dek Herr Link, Berlin Akademisinin bir üyesi, *Propylaen der Naturkunde* (C. I, 1836) isimli eserinde bize akademik yargı yeteneğinin bir misalini sundu. Hegel'in, kendisi üniversiteden meslektaşı olur, büyük bir filozof ve Goethe'nin

10 (: Resmen, vazife icabı.)

renk teorisinin de acemi amatör işi olduğuna *a priori* kani olduğundan ikisini kitabının 47. sayfasında bir araya getirir ve şunları söyler: "Hegel, söz dönüp dolaşıp Newton'a gelince, belki de Goethe'ye *tenezzül*den, en aşırı feveranlarla kendini bitirir, kötü bir iş ağır bir sözü hak eder derdi." Dolayısıyla bu Herr Link, bir sefil şarlatanın bu milletin yetiştirdiği en büyük zekâya *tenezzül*ünden söz edecek cüreti kendinde bulabilmektedir. Yargı gücünün ve gülünç küstahlığının örnekleri olarak aynı kitaptan yukarıdaki cümleyi açıklayan aşağıdaki pasajları da buna ekliyorum: "Düşünce derinliği bakımından Hegel seleflerinin tümünü geride bırakır; felsefelerinin önünde bir bir söndüğü söylenebilir" (s. 32). 44. sayfada bu zavallı kürsü maskarasını şu sözlerle anlatarak yargısını sona erdirir: "Bu bilinen en yüce metafizik bilgeliğin en derin temelleri üzerine oturtulmuş ulvi abide. 'Zorunluluğun düşünülmesi özgürlüktür', 'akıl kendisi için manevi bir dünya yaratır, orada özgürlük yine zorunluluk olur' gibi ifadeler akraba ruhu saygı hisleriyle doldurur ve haklı olarak tanınır. Bunlar bu ifadelerin sahibinin ölümsüzlüğünü garanti eder." Bu Herr Link sadece Berlin Akademisi'nin bir üyesi olmakla kalmayıp aynı zamanda Almanya'da okumuşlar âleminin ileri gelenlerinden, belki ünlülerinden biri olduğundan bu ifadeler, bilhassa hiçbir yerde eleştiri süzgecinden geçmemiş olduklarından, aynı zamanda *Alman yargı gücünün ve Alman adalet ve insafının numunesi* olarak da görülebilir. Dolayısıyla yayımının üzerinden otuz yıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına karşın eserlerimin kapağının bile kaldırılmamış olmasının nasıl mümkün olabildiğini anlamak güç değildir.

* * *

Alman bilgin aynı zamanda dürüst ve namuslu olamayacak kadar da sefildir. Dolayısıyla onun hareket tarzı ve

yöntemi eğip bükmek, uzlaşmak ve kendi kanaatlerini terk etmek, inanmadığı şeyi öğretmek ve yazmak, yaltaklanmak ve samimi olmayan iltifatlarda bulunmak, taraf tutmak ve hizipler oluşturmak, vekillere, kodamanlara, meslektaşlara, öğrencilere, yayıncılara, eleştirmenlere, sözün kısası, hakikat ve meziyet dışında her şeye ve herkese saygı göstermektir. Bu şekilde o nezaketi elden bırakmayan bir ebleh ve sakardır; ve neticede namussuzluk Almanya'da genel olarak edebiyata ve özel olarak felsefeye öylesine hâkim olmuştur ki bundan böyle güç ve etki bakımından kimseyi kandıramayacağı bir noktaya varacağından korkulur.

* * *

Ayrıca hayatın diğer kesimlerinde nasılsa okumuşlar âleminde de bu iş böyledir; sessiz sedasız kendi bildiği yolda yürüyen ve başkalarından daha akıllı ve anlayışlı olma davası gütmeyen sade, iddiasız kimse sevilir. İnsanlar bir tehdit olarak gördükleri sıradışı kimseye karşı birleşirler; ve çoğunluk, hem de nasıl! onların yanındadır.

Okumuşlar cumhuriyetinde işler umumiyetle Meksika cumhuriyetindekiyle hemen hemen aynıdır: burada herkes sadece *kendi* menfaatinin peşine düşer ve *kendisi için* itibar ve iktidar arar; geri kalanların tümüne ilgisiz ve kayıtsızdır, ki bu kayıtsızlık onlar için bir yıkım olabilir. Benzer şekilde okumuşlar cumhuriyetinde de şan şöhret ve itibar kazanmak için herkes *kendisini* ön plana geçirmek ister. Herkesin üzerinde fikir birliği ettiği tek şey, eğer kendisini gösterirse gerçekten seçkin bir kafanın zirveye çıkmasına izin vermemektir; çünkü o eşzamanlı olarak bunların hepsi için bir tehdittir. Buradan bütün ilim dallarının başına da aynı şeyin geldiğini anlamak kolaydır.

* * *

Profesörler ve bağımsız bilginler arasında öteden beri hep belli bir husumet olagelmiştir. Bu husumet belki de köpeklerle kurtlar arasındaki kavga misal gösterilerek açıklanabilir.

Profesörler konumları sayesinde çağdaşları arasında tanınma bakımından büyük üstünlüklere sahiptir. Buna karşılık sahip oldukları imkânlar itibariyle bağımsız bilginlerin gelecek nesiller arasında tanınma bakımından büyük üstünlükleri vardır, çünkü bunun için başka ve çok daha ender bulunur şeylerle birlikte belli bir serbest vakte ve bağımsızlığa ihtiyaç duyulur.

Dikkatini üzerine yoğunlaştıracağı şeyi keşfetmek insanın uzun zamanını aldığı için bu ikisi yan yana çalışabilir.

Genel olarak profesörlüklerin arpalığı geviş getiren ve biteviye aynı şeyleri tekrarlayıp duranlar için en uygun yerdir. Buna karşılık kendi yiyeceklerini tabiatın ellerinde bulanlar için açıkta olmak çok daha iyidir.

* * *

Genel olarak beşeri bilginin ve onun her dalının en büyük bölümü her zaman sadece kâğıt üzerinde, kitaplarda, insanlığın bu kâğıt hafızasındadır. Bunun ancak çok küçük bir kısmı herhangi bir anda birilerinin zihninde bilfiil yaşar. Bu durum özellikle hayatın kısalığı ve belirsizliğinden, ayrıca insanın tembelliği ve zevk düşkünlüğünden ileri gelir. Her nesil süratle geçmişe koşar ve insan bilgisinden ihtiyaç duyduğunu alır, ardından hemen ortalıktan kaybolur. Okumuşların çoğunun bilgisi ziyadesiyle sığdır. Ardından umut dolu yeni bir nesil gelir; hiçbir konuda hiçbir şey bilmez, her şeyi başından öğren-

mek zorundadır. Ancak kavrayabildiği ya da kısa yolculuğu boyunca kullanabileceği kadarını alır, ardından o da ömrünü tamamlar, sahneden çekilir. Dolayısıyla eğer yazı ve neşir olmamış olsaydı beşeri bilgi için durum kim bilir ne kadar kötü olurdu! Kütüphaneleri üyelerinin hepsi hafıza bakımından çok sınırlı ve kusurlu olan insan soyunun yegâne güvenilir ve kalıcı hafızası yapan budur. Tüccarlar mallarının elden geçirilmesine ne kadar isteksizse bilgilerinin yoklanması söz konusu olduğunda bilginlerin çoğunun da bir o kadar gönülsüz olmasının sebebi budur.

Beşeri bilgi her bakımdan hudutsuzdur, bunun genel olarak bilinmeye değer olanından insan tekinin payına düşen binde biri bile bulmaz.

Dolayısıyla bütün bilgi dalları o kadar geniş ve kapsamlıdır ki kim "bir şey yapmak istese" geri kalanların tümüne sağır kalmak pahasına özel bir dal ile uğraşsa yeterlidir. Bu durumda o elbette uğraşı alanı olarak seçtiği konuda avamdan üstün, ama sair her şeyde onlardan farksız olacaktır. Buna bir de beşeri bilimler alanında her gün genel eğitimden kaldırıldığına tanık olduğumuz eski dillerin ihmali—çünkü bunların satıhtan öteye gitmeyen bilgisinin hiçbir faydası yoktur—eklendiğinde kendi özel bilgi dallarının dışında gerçekten ebleh ve ahmaklardan farklı yanları olmayan bu okumuşlar takımıyla karşılaşırız. Genel olarak kendi ilgi alanının dışındaki her şeye kapalı böyle bir uzman bütün ömrü belli bir alet veya makine için belli bir vida, kanca yahut kol yapmakla geçen ve elbette bunda inanılmaz bir maharet ve ustalık kazanmış olan fabrikadaki işçiden farksızdır. Böyle bir uzman kendi evinde yaşayan ve onu asla terk etmeyen birine de benzetilebilir. Burada her şeyi bilir, her küçük eşiğe, kirişe, köşe bucağa aşinadır, tıpkı Victor Hugo'nun *Notre Dame*'ındaki Quasimodo'nun katedral-

deki her şeyi bilmesi gibi. Evin dışında ise her şey onun yabancısı ve meçhulüdür.

Buna karşılık beşeri bilimler alanında bir kimsenin hakiki bir eğitim gördüğünü söyleyebilmesi için kesinlikle çok yönlü ve geniş görüşlü olması gerekir, dolayısıyla daha yüksek anlamda okumuş biri belli ölçüde her bakımdan çok yönlü bir bilgiye gereksinim duyar. Fakat her kim aynı zamanda bir filozof olmak isterse beşeri bilginin en ücra uçlarını kendinde toplamalıdır; çünkü bunlar onun zihninde toplanmazsa başka nerede bir araya gelebilir?

Birinci sınıf kafalar asla uzman olmazlar. Çünkü yaradılışları gereği onlar hayatın şu veya bu sahasını değil tümünü mesele haline getirirler ve onların her biri bu konuda insanlığa yeni bir form ve yeni bir tarzda yeni bilgi sunarlar. Deha ismini sadece o hak eder, sadece o, şeylerin bütünlüğünü, onların temel ve külli veçhesini eserlerinin konusu olarak seçer, bütün ömrünü şeylerin birbirleriyle özel ilişkilerini açıklamaya çalışmakla tüketmez.

* * *

Bilginlerin evrensel dili olarak Latincenin okullardan kaldırılması ve yerini milli edebiyatların dar kafalı taşralılığının alması Avrupa'nın eğitim davası[11] için gerçek bir talihsizlik olmuştur. Bütün Avrupa'da okumuş bir kamuoyu ancak Latince sayesinde var olduğundan bir kez neşredilmiş bir kitap doğrudan herkese ulaşmış oluyordu. Şimdi bütün Avrupa'da gerçekten düşünme ve yargılama yetisine sahip kafaların sayısı o kadar azaldı ki eğer dilin koyduğu sınırlar nedeniyle bir de buluşma zeminleri parçalanıp dağılacak olursa Avrupa üzerindeki olumlu etkileri son derece zayıflayacaktır. Yayıncıların keyfi se-

11 (Yani beşeri bilginin korunması ve aktarılması için...)

çimine uygun olarak edebiyat âleminin emektar yazarlarının uydurduğu yorumlar bilginlerin evrensel dili için zayıf bir ikamedir. Kant felsefesinin, kısa bir izzet ve itibar döneminin ardından, Alman eleştiri melekesinin bataklığına saplanıp kalmasının, buna karşılık Fichte ve Schelling'in *ignis fatuus*unun[12] ve sonunda Hegel'in sözde tebahhurunun onun üzerinde geçici saltanatlarını sürmelerinin sebebi *bu*dur. Goethe'nin renk teorisinin hakkının verilmemesinin ve hak ettiği ilgiyi görmemesinin sebebi *bu*dur. Benim bunca zamandır görmezden gelinip nazarıitibara alınmamamın sebebi *bu*dur. Zihinsel gücü ve ayırt etme yeteneği bakımından böylesine parlak bir millet olan İngilizlerin en rezil bağnazlığın ve papaz vesayetinin pençesinde kıvranmalarının ve onurlarının kırılmasının sebebi *bu*dur. Fransızların göz kamaştırıcı doğa ve hayvan biliminin uygun ve kıymetli bir metafizik sisteminin destek ve denetiminden yoksun kalmasının sebebi *bu*dur. Misaller daha da çoğaltılabilir.

Bu büyük bir sakınca; fakat çok geçmeden bunu bir ikincisi ve daha da büyüğü, yani eski dillerin öğreniminin bütünüyle ortadan kalkması takip edecektir. Eski dillerin ihmali zaten Fransa'da, hatta Almanya'da tam yol ilerlemektedir. 1830'larda *Corpus juris*[13] Almancaya çevrilmişti; ve bu okumuşluğun veya bilginliğin her türünün temelini teşkil eden Latin dilindeki cehaletin ortaya çıkışının ve dolayısıyla barbarlığın dönüşünün şaşmaz işaretiydi. Ve işler bu doğrultuda öyle bir noktaya vardı ki Grek, hatta Latin yazarlar Almanca notlarla basılır oldu; bu kesinlikle yüz kızartıcı ve utanç verici bir gelişmedir. Bunun gerçek sebebi (her ne kadar bu beyler türlü havalara girip caka satsalar da) bu baskıları hazırlayanların artık Latince yazamıyor olmalarıdır ve onların bu tu-

12 (: Bataklık ışığı; boş amaç, aldatıcı şey.)
13 (: Hukuk külliyatı.)

bunlarıyla masum gençler tembelliğin, cehaletin ve barbarlığın yolunu takip etmeye alıştırılmış oluyor. Edebiyat dergilerinde böyle bir şeyin hak ettiği keskinlikte eleştirildiğini görmeyi umuyordum; ama sanki gayet makul ve meşruuymuş gibi sessiz sedasız geçiştirildiğini gördüğümde şaşkınlığımı siz tasavvur edin! Bu demektir ki eleştirmenler cahil hamilerdir, eğer değilse yayıncının ya da o kitapları baskıya hazırlayanların arka çıkıcılarıdır. Alman edebiyatının her dalında en patavatsız alçaklık ve namussuzluk bile yerini yurdunu yadırgamaz.

Ben yine de her gün ortalıkta daha büyük bir küstahlıkla boy gösteren bir şeyi hususiyle bayağılığından dolayı eleştirmek zorundayım. Sözünü ettiğim, ilmi eserlerde ve hatta akademilerden gelen bu okumuş takımının dergilerinde Grek ve (*proh pudor*)[14] Latin yazarların Almanca çevirilerle iktibas edilmesi. Aman ya rabbi! Kunduracılarla terziler için mi yazıyorsunuz? İnanırım onlar için yazarsınız siz! Sırf "daha iyi bir satış yapmak" için. O zaman izin verin sözcüğün her anlamında sıradan adamlar olduğunuzu en mütevazı tarafından bildireyim size. Varsın cebinizde daha az para olsun ama daha saygın olun, cahillerin para kesesine selam durup temenna etmek yerine bırakın karşınızda bayağılıklarını hissetsinler! Hindiba, kahvenin ne kadar yerini tutarsa Almanca çeviriler de Grekçe ve Latince eserlerin ancak o kadar yerini tutar; üstelik bu çevirilerin doğruluklarına da güvenemeyiz.

Eğer bu işler buraya gelirse o zaman elveda insanlık, soylu zevk ve yüksek anlayış! Barbarlık demiryollarına, telgraflara ve balonlara rağmen geri gelecektir. Böylece atalarımızın hepsinin sahip olduğu bir üstünlüğü daha kaybedeceğiz sonunda. Latince bize sadece Roma dünyasının kapısını açmıyordu, aynı zamanda bütün Avrupa ülkele-

14 (: Ne rezalet!)

rindeki orta çağların tamamına ve 18. yüzyılın ortasına kadar yakın zamanlara da doğrudan ışık tutuyordu. Sözgelimi Erigena 19. yüzyılda, John of Salisbury 12. yüzyılda, Ramon Llull 13. yüzyılda ve yüzlerce başkaları bize, her ne zaman ilmi meseleler üzerine düşünseler kendilerine özgü ve doğal bir lisan olarak benimsedikleri bir dille doğrudan seslendiler. Bu yüzden şimdi bile onlar bana gayet yakınlar; ben de onlarla doğrudan temas kuruyor ve onlarla gerçekten tanışıyorum. Eğer onlar kendi dönemlerine ve ülkelerine özgü olan dille yazmış olsaydılar ne olurdu? Yazdıklarının yarısını bile anlayamazdım ve gerçek düşünsel/zihinsel bir temas mümkün olmazdı. Onları uzak bir ufukta, yahut hatta bir çevirinin teleskobuyla gölgeler olarak görürdüm. Bacon bunun önüne geçmek için, kendisi açıkça ifade ettiği üzere, *Essays*'ini *Sermones fideles* başlığıyla Latinceye çevirdi, kendisine Hobbes da yardım etti (*Thomae Hobbes vita:* Carolopoli apud Eleutherium Anglicum, 1681, s. 22).

Yeri gelmişken burada, eğer yurtseverlik kendisini bilgi alanında da göstermeye çalışırsa bunun kabul edilemez bir şey olduğu ve reddedilmesi gerektiği ifade edilmelidir. Zira bir kimse için terazinin kefesinde kazara kıymetli benliğinin ait olduğu millete öncelik tanımaktan ve bunu ancak hakikat, açıklık ve güzelliğin kabul göreceği her zaman her yerde sırf insana özgü olanın alanında yapmaktan ve bu mülahazalarla ya hakikati zorlayıp tahrif etmek ya da kendi ülkesinin küçük kafalarını övüp yüceltmek için yabancı ülkelerin büyük kafalarına haksızlık yapmak istemekten daha arsız ne olabilir? Fakat Avrupa uluslarının tümünün yazarlarında her gün bu bayağı duygunun misalleriyle karşılaşıyoruz. Yriarte[15] en

15 (Tomas de Yriarte (1750-91), İspanyol şair. *La Musica* başlıklı didaktik şiiri ve edebiyat dünyasının kendine özgü asılsız meziyetlerini hicveden *Masallar*ıyla tanınır.)

güzel edebi masallarının otuz üçüncüsünde böyle bir anlayışı alaya alıyordu.

* * *

Öğrencilerin çoktan makul sınırları aşmış *niceliği* pahasına *niteliğini* geliştirmek için kural olarak tespit edilmesi gerekir:

(1) Yirmi yaşından önce hiç kimsenin üniversiteye gitmesine izin verilmemelidir. Üniversiteye girecek öğrencinin kendisine bir üniversite yeterlik sınavı için bir belge verilmezden evvel iki eski dilde *examen rigorosum*u geçmesi gerekir. Ancak bu sayede askerlik hizmetinden muaf tutulmalı ve böylece ilk *doctarum praemia frontium*unu almalıdır. Bir öğrencinin öğreneceği çok şey vardır, dolayısıyla mesleğinden bu kadar farklı olan silah uzmanlığıyla bütün bir yılı veya daha fazlasını düşüncesizce ziyan etmesi düşünülemez; alacağı askeri eğitimin her kim olursa olsun cahillerin âlimlere borçlu olduğu saygıyı zayıflattığı bahsi diğerdir. Aslında bu Raupach'un *Vor hundert jahren* isimli güldürüsünde "Yaşlı Dessauer"in bir namzete şeytanca gaddarlığında tasvir ettiği ile aynı barbarlıktır. Okumuşların askerlik hizmetinden bu doğal muafiyeti ordunun büyüklüğünde bir azalmayla sonuçlanmaz. Bilakis bu kötü doktorların, aşağılık avukatların ve yargıçların, her türden cahil eğitimcilerin ve şarlatanların sayısını azaltacaktır, çünkü bir askerin hayatının her durumunun geleceğin bilgini üzerinde cesaret kırıcı bir etkisi olur.

(2) Buna herkesin üniversitedeki ilk yılında bütünüyle felsefeye tahsis edilmiş derslere devam zorunluluğu da şart koşulmalı ve bir kural olarak eklenmelidir: öğrenci ilk yılını doldurmadan üç ana fakültenin derslerine kesinlikle kabul edilmemelidir. İlahiyat fakültesinin öğren-

cileri buna iki yıl, hukuk fakültesininkiler üç yıl, tıp fakültesininkiler dört yıl ayıracaklardır. Öte yandan *gymnasium*lardaki eğitim öğretim eski diller, tarih, matematik ve üslup/belagatla sınırlanabilir ve bilhassa ilkinde daha tam olabilir. Fakat matematiğe yatkınlık gayet özel bir yatkınlık olduğundan ve başka zihinsel melekelerle benzer hiç ve esasen bunlarla ortak bir yanı olmadığından[16] bu konunun eğitim öğretimi için bütünüyle ayrı ve özel bir sınıf olmalıdır. Diğer bütün konularda altıncı sınıfta olan öğrenci onuru, gururu kırılmaksızın matematik için ancak dördüncü sınıfta olabilir ve ayrıca tersi. Herkes ancak bu şekilde bu konu hakkında yeteneğine uygun olarak bu özel düzenlemeyle bir şey öğrenebilir.

Profesörler elbette yukarıdaki öneriye sıcak bakmayacaklardır, çünkü onlar öğrencilerin niteliğinden çok niceliğiyle ilgilenirler. Bu yüzden aşağıdaki öneriyi de desteklemeyeceklerdir. Mezuniyetler kesinlikle meccani olmalıdır, böylece profesörlerin kazanç hırsı yüzünden gözden düşmüş olan doktora payesinin itibarı geri kazanılabilir. Bunun karşılığında doktora payesi için daha sonraki devlet sınavları kaldırılabilir.

16 Bu konuyla ilgili olarak Sir William Hamilton'ın Whewell'in bir kitabına eleştiri formunda Ocak 1836 tarihli *Edinburgh Review*'da yayınlanmış olan güzel denemesine bakınız; daha sonra başka birkaç denemeyle birlikte kendi ismiyle, ayrıca Almancada da *Über den Werth und Unwerth der Mathematik* başlığıyla 1836'da basıldı.

Dile ve Sözcüklere Dair*

Hayvanların sesleri, kıpırtılarıyla ve hareketleriyle sadece iradeyi dile getirmeye hizmet eder; fakat insan sesi aynı zamanda bilginin ifade edilmesine de hizmet eder. Bu çerçeve içerisinde hayvanların sesi birkaç kuş çeşidi bir tarafa bırakılırsa üzerimizde neredeyse değişmez biçimde nahoş bir etki yaratır.

İnsan konuşmasının kökeninde *ünlemler*in ifade edilen ilk şeyler olduğu gayet kesindir, ama bunlar iradenin kavramları değil, fakat tıpkı hayvanların patırtıları gibi, duyguları veya kımıldanışlarıdır. Bunların farklı formları aynı anda ortaya çıkmış ve bu farklılıklardan isimler, fiiller, şahıs zamirleri ve benzeri şeylere geçiş gerçekleşmiştir.

İnsan sözü en uzun ömürlü şeydir. Eğer bir şair en geçici ve anlık hislerini tam uygun sözcüklerle ifade etmişse, bunlar bu sözcüklerle binlerce yıl yaşar ve bunlara duyarlı olan her okuyucuda yeniden uyanırlar.

* * *

Dillerin dilbilgisi açısından ne kadar eskiyseler o kadar mükemmel oldukları ve yüksek Sanskritçeden İngiliz *jargon*una, farklı malzeme kırıntılarının birbirine ulanmasıyla hazırlanmış bu yamalı düşünceler bohçasına kadar

* *Parerga und Paralipomena*, Bd. II, Kap. XXV: Ueber Sprache und Worte'dan seçilip derlenmiştir.

kademe kademe gittikçe değersizleşip bayağılaştığı gayet iyi bilinir. Bu tedrici bozulma bizim bu ahmak ve gülünç iyimserlerimizin dillerinden düşürmedikleri "insanlığın günden güne daha iyiye doğru sürekli ve istikralı bir şekilde ilerlediğini" öngören teoriye karşı ciddi bir argümandır. Bu amaçla onlar iki ayaklı hayvanlar soyunun tarihini çarpıtıp tahrif etmeye kalkarlar, fakat bu gerçekten çözülmesi çok güç bir meseledir. Ne var ki (bunu bu şekilde düşününce) ilk insan soyunu zihnimizde bir bakıma tabiatın rahminden çıkmış, tam ve çocuksu cehalet durumu ve dolayısıyla kaba ve kalın kafalı olarak canlandırmaktan kendimizi alamayız. Şimdi böyle bir insan soyunun fevkalade dahiyane dil yapılarını, bunca farklı ve karmaşık dilbilgisi formlarını, üstelik dilde bulunan bütün sözcüklerin zaman içerisinde yavaş yavaş toplanıp biriktiği kabul edildiğine göre, nasıl icat ettiği düşünülmektedir? Öte yandan her yerde atalarının dillerine bağlı olan ve zaman içerisinde bu dil üzerinde çok küçük değişikler yapan insanlar görürüz. Tecrübe dillerin dilbilgisi bakımından nesiller boyunca mükemmelleştiğini değil, bilakis daha önce söylediğim gibi bunun tam tersini söyler; nitekim gittikçe daha basitleşip kötüleşmektedirler. Hal böyle olmakla beraber bir dilin hayatının tek bir tohumdan sürgün verip basit, önemsiz ve genç bir filize doğru yavaş yavaş gelişip zirveye eriştikten sonra zamanla yaşlanıp yavaş yavaş çürüyen bir bitkinin hayatına benzediğini, ama dil söz konusu olduğunda daha önceki gelişme değil fakat sadece bu gerileme ve çürüme hakkında bilgi sahibi olduğumuzu mu düşüneceğiz? Bu sadece mecazi bir varsayımdır ve ayrıca mecaz da gayet keyfi bir mecazdır—bir temsil ama bir açıklama değil! Şimdi böyle bir açıklamaya ulaşmak için bana en makul görünen şey insanın dili *içgüdüsel biçimde* icat ettiği varsayımıdır, çünkü onda köken itibariyle böyle bir içgüdü

vardır. Bu içgüdü sayesinde o düşünmeksizin ve bilinçli olarak tasarlamaksızın, akıl melekesinin ve onun uzvunun kullanımı için mutlak manada gerekli olan aygıtı inşa eder. Dil bir kere oluşunca bu içgüdü artık kullanılmaz, türdeşini izleyen kuşaklar içerisinde yavaş yavaş kaybolur. Şimdi balarılarının ve yabanarılarının petekleri, kunduzların barınakları, kuşların yuvaları gibi her zaman uygun ve özgül formlar çeşitliliği içinde görünen safi içgüdüden kaynaklanan her iş ve eser, araçlarının talep ettiği şey olduklarından ve onu tam olarak başardıklarından dolayı kendine özgü tamamlanmışlık ve mükemmeliyete sahiptir, öyle ki biz bunların doğasında mevcut olan derin bilgelik karşısında şaşırmaktan kendimizi alamayız. İlk ve asıl dil için de aynı şey söz konusudur, çünkü içgüdünün bütün işleri/eserleri büyük mükemmeliyete sahiptir. Düşüncenin ve açık bilincin ışığına getirmek için *bunun izini sürmek* binlerce yıl sonra ortaya çıkmış olan dilbilgisinin işidir.

* * *

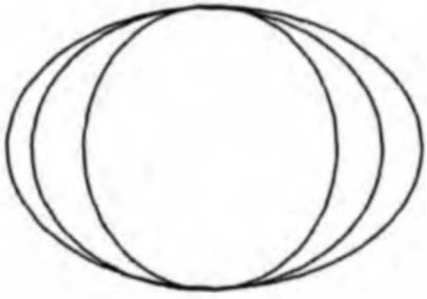
Çeşitli dillerin *öğrenilmesi* sadece dolaylı değil fakat aynı zamanda doğrudan irfan edinme yoludur ve fevkalade müessir olan entelektüel bir yoldur. V. Charles'ın sözünün arkasında yatan budur: "Ne kadar lisan o kadar insan". (Quot linguas quis callet, tot homines valet.) Bunun sebebi şudur:

Belli bir dildeki her bir sözcük için öteki dillerde tam bir karşılık yoktur; dolayısıyla bir dilin sözcükleriyle anlatılan bütün kavramlar başka bir dilin sözcükleriyle ifade edilen kavramlarla tam olarak aynı değildir; her ne kadar durum çoğu kez bu merkezde olsa da kimi zaman συλλεψις ve *conceptio, Schneider* ve *tailleur* ve benzeri gibi sözcüklerde şaşırtıcı biçimde böyledir. Fakat bunlar

çoğu zaman sadece birbirine benzeyen ve aynı kökten gelen ama geçirdiği değişimlerle farklılaşan kavramlardır. Aşağıdaki örnekler sözünü ettiğim şeyi açığa kavuşturmaya yardım edebilir:

ἀπαίδευτος, rudis, roh, ham/kaba.
ὁρμη, impetus, Andrang, tazyik.
μηχανη, Mittel, medium, vasıta.
seccatore, Quälgeist, importun, başbelası.
ingénieux, sinnreich, hünerli.
Geist, esprit, latife.
Witzig, facetus, plaisant, eğlenceli.
Malice, Bosheit, bedhahlık.

Bu listeye sayısız başkaları ve kesinlikle daha da çarpıcı olanları eklenebilir. Mantıkta mutat olan kavramlan daireler yardımıyla kavranılır hale getirme yöntemiyle bu yakın benzerlik birbirini hemen hemen kapsayan ama yine de tam eşmerkezli olmayan dairelerle anlatılabilir, yani şöyle:

Kimi zaman bir kavram için bir sözcük bir dilde eksiktir, halbuki öteki dillerin hepsinde olmasa bile çoğunda bulunacaktır. Bunun kesinlikle utanç verici bir örneğini *stehen* fiili için bir karşılığın bulunmadığı Fransızca verir.

Koza bazı kavramlar için bir dilde sadece bir sözcük vardır, daha sonra bu, Latince "affect", Fransızca *naïf*, İngilizce "comfortable", "disappointment", "gentleman" ve başka birçokları gibi diğer dillere geçer. Kimi zaman yabancı bir dil, bir kavramı kendi dilimizin vermediği bir nüansla ifade eder ve *biz bunu* ancak o zaman tam olarak kavrarız. O halde meramını, maksadını tam ifade etme derdindeki herkes dilde saflık yanlısı ukalaların hırlayıp havlamalarına kulak asmaksızın yabancı sözcükleri kullanacaklardır. Bir dilde tam olarak aynı kavramın diğerlerinde olduğu gibi belirli bir sözcükle ifade edilmediği her durumda sözlük bunu birbirine yakın olan ve hepsi de o sözcüğün anlamını hedefleyen ama yukarıdaki şekilde olduğu gibi eşmerkezli biçimde değil fakat ona farklı taraflardan yaklaşan muhtelif deyimlerle karşılar. Bu suretle aradaki sınırlar çizilir; nitekim sözgelimi Latince *honestum* sözcüğü wohlanständig, ehrenwert, ehrenvoll, ansehnlich, tugendhaft[1] vb. sözcükleriyle karşılanacaktır. Grekçe σοφρών[2] sözcüğü de benzer şekilde ele alınabilir.

Bütün çevirilerin zorunlu olarak eksik/kusurlu olmasının sebebi budur. Bir dilden bir diğerine o dile özgü, veciz ve anlamlı bir pasajı tam ve eksiksiz olarak aynı etkiyi doğuracak şekilde çevirmek zordur. *Şiirler çevrilemez*, fakat sadece yeniden yazılabilir ki her zaman güvenilmez bir yöntemdir. Hatta nesirde bile, belli bir müzik parçasının bir başka ses perdesine aktarılmasının o parçanın ilk hali karşısındaki durumu neyse mümkün çevirilerin *en iyisinin* de aslı karşısında durumu olsa olsa odur. Müzikten anlayanlar bunun önemini bilirler. Dolayısıyla her çeviri aslı karşısında ölüdür ve üslubu zorla-

1 (: Dürüst, nezih, saygıdeğer, namuslu, erdemli.)

2 Grekçe σοφροσυνη (: *prudentia*: basiret/ihtiyat) sözcüğünün herhangi bir dilde muadili/tam karşılığı yoktur.

ma, kuru, gayritabiidir; ya da serbest olur, bir başka deyimle, bir *à peu près*[3] ile yetinir, o zaman da gayrisahihtir. Bir çeviriler kitaplığı bir kopya resimler galerisine benzer. Hatta eski dünyanın yazarlarının çevirileri bile onlar için gerçeğinin yerine nohuttan çekilme kahveye benzer bir ikamedir.

Dolayısıyla bir dil öğrenilirken en başta karşılaşılan güçlük o dilin tam denk gelen bir sözcüğe sahip olduğu her kavramı, çoğu zaman böyle olduğu üzere dilimiz bunu tam olarak karşılayan bir sözcüğe sahip olmadığında bile öğrenmede yatar. Dolayısıyla yabancı bir dili öğrenirken zihnimizde bütünüyle yeni olan çeşitli kavram sferleri için bir yer ayırmalıyız. Neticede daha önce olmayan yerde kavram sferleri oluşur; ve böylece sadece sözcükleri öğrenmekle kalmaz, yeni kavramlar ve fikirler de ediniriz. Eski dilleri öğrenirken bu bilhassa böyledir, çünkü eskilerin ifade tarzı bizimkinden modern dillerin birbirlerine göre gösterdiği farklılıktan daha farklıdır. Herhangi bir cümleyi Latinceye çevirdiğimizde aslın sahip olduğundan tamamen farklı bir anlatım tarzına başvurmak zorunda kalmamız bunu gösterir. Aslında birçok durumda Latinceye aktarılacak düşüncenin bütünüyle yeniden şekillendirildikten sonra tekrar kalıba dökülmesi gerekir. İşte burada düşünce parçalanıp nihai unsurlarına ayrılır ve yeniden birleştirilip bütünlenir. Bir zihnin eski dilleri öğrenmekten elde edeceği en büyük gelişme tam da bu yeniden şekillendirme sürecinden kaynaklanır. Öğrenilecek dilin müstakil ve münferit sözcüklerle ifade ettiği kavramların tamamını doğru bir şekilde kavradıktan sonra; o dilin her bir sözcüğüne karşılık gelen kavramı tam olarak doğrudan hatırladığımızda ve ön-

3 [: Aşağı yukarı, yaklaşık.]

ce: o sözcüğü kendi dilimizin bir sözcüğüne aktarmayıp ardından bu sözcüğün ifade ettiği kavramı—tam olarak ilkini asla karşılamayan bir kavram ve keza bütün deyimler bakımından durum buna benzer—düşünmediğimizde, işte ancak o zaman öğrenilecek dilin ruhunu kavramış ve onu konuşan milletin karakterini öğrenmede büyük bir adım atmış olluruz. Çünkü bir kimsenin üslubu beyanı onun ruhu için neyse dil de onu konuşan milletin ruhu için odur.[4] Fakat bir kimse bir dile ancak sadece kitapları değil *kendisini* de çevirebildiğinde, dolayısıyla bir bireysellik kaybı olmaksızın onunla söylemek istediği şeyi ifade edebildiğinde tam hâkimdir ve ancak o zaman kendi yurttaşları için olduğu kadar yabancılar için de makbul ve ilgi çekicidir.

Sınırlı yetenek sahipleri bir yabancı dile kelimenin gerçek anlamında kolayca hâkim olmazlar. Doğru, yabancı sözcükleri öğrenirler, ama bunları her zaman ancak kendi dillerindeki yaklaşık muadilleri anlamında kullanırlar ve ona özgü ifade ve deyimleri sürekli olarak muhafaza ederler. Mamafih onların hâkim olamadıkları yabancı dilin *ruhu*dur; ve bu gerçekte onların düşünmelerinin kendi kaynaklarından gerçekleşmemesi fakat büyük ölçüde anadillerinden ödünç alınmasından kaynaklanır, ki onun mevcut ifade ve deyimleri kendileri için özgün düşüncelerin muadilidir. Dahası bunlar kendi dillerinde bile her zaman sadece basmakalıp deyimlerden (*phrases banales, abgenutzte Redensarten*) yararlanırlar; hatta bunlar bile o kadar maharetten yoksun bir şekilde bir araya getirilirler ki bunların anlamlarının ne kadar ek-

4 Birkaç modern dile gerçekten hâkim olmak ve bunları rahatça okuyup yazmak kendimizi kimsenin bütünüyle beri olduğunu söyleyemeyeceği bir millete ait dar kafalılıktan kurtarmanın bir yoludur.

sik ve kusurlu bir şekilde farkında olduklarını ve bütün düşünmelerinin sözcüklerin ötesine geçen bir derinlikten ne kadar yoksun olduğunu, o kadar ki bu haliyle papağan gevezeliğinden çok da farklı yanlarının olmadığını görürüz. Çünkü bir kimsenin kullandığı deyimin özgünlüğü ve her ifadenin yerli yerine oturuşu seçkin bir zekanın şaşmaz bir belirtisidir.

Bütün bunlardan hangisi olursa olsun bir yabancı dilin öğrenilmesiyle yeni sembollere anlam vermek için yeni kavramların oluştuğu; daha önce bunlar için tek bir sözcük varolduğundan dolayı daha geniş dolayısıyla daha az belirli bir kavram oluşturmak için bir araya gelmiş olan kavramların ayrıldığı; yabancı dil o kavramı kendine özgü mecaz veya kinayeyle ifade ettiği için daha önce bilinmeyen irtibatların ve münasebetlerin keşfedildiği; dolayısıyla yeni edinilmiş dil sayesinde hudutsuz sayıda nüans, analogia, çekim, ayırıcı özellik ve bağıntının farkına varıldığı; ve böylece her şey hakkında daha kapsayıcı bir görüşe ulaşıldığı açığa kavuşur. Şimdi bu demektir ki her bir dille farklı düşünürüz; dolayısıyla her bir yeni dil öğrenimiyle düşünmemiz yeni bir değişim geçirir, önünde yeni ufuklar açılır; beraberinde getirdiği birçok *dolaylı* faydayla birlikte çok dillilik *zihin eğitiminin doğrudan aracı*dır, çünkü o çok sayıda kavramın muhtelif veçhelerinin ve ince ayrımlarının farkına varmamız sayesinde görüşlerimizi düzeltir ve kemale erdirir. Ayrıca birden fazla dile hâkim olmakla kavram sözcükten giderek daha fazla ayrıldığı için düşünmemizin mahareti ve cevvaliyeti artar. Eski diller kendi dilimizden büyük farklılıkları nedeniyle buna modern bir dile göre kıyaslanamayacak derecede daha fazla katkıda bulunur. Bu öyle büyük bir farklılıktır ki kelime kelime çeviri yapmamıza izin vermez, bunun yerine maksat ya da meramımızı yeniden şekillendirip bir başka kalıba sokmamızı

gerekli kılar. (Eski dilleri öğrenmemizin öneminin birçok sebebinden biri de budur.) Veya bunu kimya diliyle anlatmak gerekirse, bir modern dilden diğerine çeviri olsa olsa çevrilecek cümlenin *en yakın ve ilk* bileşenlerine ayrıştırılıp sonra yeniden birleştirilip düzenlenmesini talep ederken Latinceye çeviri çoğu zaman *en uzak ve nihai* unsurlarına (düşüncelerin saf muhtevasına) ayrıştırılmasını, sonra bütünüyle farklı formlarda yeniden teşekkülünü gerekli kılar. Sözgelimi bir durumda isimlerle ifade edilen şey diğerinde fiillerle ifade edilir veya tersi. Aynı süreç eski dillerden modern dillere çeviri yaptığımızda da gerçekleşir; ve eski dünyanın yazarlarıyla bu tür çeviriler vasıtasıyla gerçekleşen tanışmanın ne kadar uzak ve yetersiz bir tanışma olduğunu buradan anlayabiliriz.

Grekler dil öğrenmenin faydasından vazgeçtiler, kesinlikle, bu sayede zamandan büyük ölçüde tasarruf ettiler ve bu sebepten ötürü onu daha tutumlu kullanma lüzumu duymadılar, ἀγορά[5] özgür yurttaşların bütün gün boyunca aylak aylak dolaşmaları da bunu doğrular. Hatta bu bize *lazzaroni*yi ve İtalyan *piazza*sındaki[6] bütün o telaş ve koşturmacayı hatırlatır.

Son olarak yukarıda söylenmiş olanlardan eskilerin üslubunu dilbilgisi mükemmeliyeti bakımından bizimkini kat kat geride bırakan dillerinde taklit etmenin mümkün en iyi yolunun fikirlerimizi kendi anadilimizde maharetle ve mükemmeliyetle ifade etmeye hazırlanmaktan geçtiği kolaylıkla anlaşılabilir. Esasen bir kimse eğer büyük bir yazar olacaksa bu kesinlikle zorunludur; nitekim kendi eserlerini çalışmaya başlamazdan önce eski modellerin ve örneklerin taklidiyle deneyim kazanmaları ve kendilerini eğitmeleri de ressam ve

5 (: Pazar yeri.)
6 (: Meydan, pazar yeri.)

heykeltıraşların önlerindeki yolda ilerleme kat edebilmeleri için zorunludur. İfade tarzına malzemesi dil olan bir sanat eseri olarak yaklaşmayı ancak Latince yazarak öğreniriz, ki bu sebepten ötürü en büyük özen ve itina ile ele alınması gerekir. Binaenaleyh o zaman sözcüklerin anlam ve değerine, terkibine ve dilbilgisi formlarına daha çok dikkat edilir, daha fazla özen gösterilir. Sözcükleri dakik ve dikkatli bir şekilde tartmasını ve dolayısıyla değerli fikirlerin ifadesine ve muhafazasına yardımcı olabilen böyle değerli malzemeyi özenle ve ihtimamla kullanmasını öğreniriz. Yazdığımız dile saygı duymasını öğreniriz, böylece yeniden tanzim etmek adına ona keyfi ve havai bir tarzı zorla benimsetmeye kalkışmayız. Hazırlık niteliğindeki böyle bir eğitim ve terbiye olmaksızın yazı kolaylıkla yozlaşıp anlaşılmaz bir dile doğru kayar.

Latince anlamayan bir kimse sisli bir havada güzel bir sayfiye yerinde kalmış olan birine benzer; ufku fevkalade sınırlıdır. Kendisine gayet yakın olan şeyleri açıkça görür ancak; birkaç adım ötesinde her şey muğlaklık ve belirsizlik içerisinde kaybolur. Buna karşılık Latince bilen bir bilginin ufku çok geniştir ve yakın çağları, orta çağları ve eski dünyayı içine alır. Grekçe ve Sanskritçe doğal olarak çok daha geniş bir ufku kapsar. Latince anlamayanlar, isterse elektrikli makinelerde usta olsunlar, isterse potalarında hidroflorik asitin temel bileşeni bulunsun *kalabalığa* mensuptur.

Latince bilmeyen yazarlarınızda biraz yakından baktığınızda yaygaracı berber kalfalarından başkasını bulamazsınız. Hafif, külfetsiz Fransızca kökenli sözcükleri ve deyimleriyle onlar bu yolda gayet başarılıdır. Pekâlâ, benim soylu Almanlarım, yüzünüzü kabalığa ve bayağılığa döndünüz ve bulacağınız şey kabalık ve bayağılıktır. Tembelliğin şaşmaz işareti ve cehaletin fide-

liği Grek ve hatta (*horribile dictu*)[7] Latin yazarların kendilerinde Almanca notlarla çıkacak cüreti bulan baskılarıdır. Ne rezil bir iş! Bir talebe her zaman anadilinde konuşuyorken nasıl Latince öğrenebilir? Bu yüzden *in schola nil nisi latine*[8] eski bir güzel kuraldı. Durumun gülünç tarafı şu ki profesörü rahat Latince yazamıyor, talebesi rahat Latince okuyamıyor: ne yapar, neresinden tutarsınız? Dolayısıyla bunların arkasında başka bir şey değil tembellik ve onun ikiz kardeşi cehalet vardır; ve bu rezalettir. Biri hiçbir şey öğrenme*miş*, öteki hiçbir şey öğrenmeye*cek*tir. Tütün mamülleri ve küçük meyhane entrikaları günümüzde bilginliği ve bilgiyi yerinden etti, nasıl ki büyük çocuklar için eleştiri ve edebiyat dergilerinin yerini resimli kitaplar aldıysa.

* * *

Akademileri de dahil Fransızlar Grekçe karşısında rezilce bir tutum sergilemekteler. Bu dilin sözcüklerini alıyor, ama onların biçimini bozup çirkinleştiriyorlar. Sözgelimi *étiologie, esthétique* vs. yazıyorlar, halbuki iki harf *al* Grekçe'de olduğu gibi sadece Fransızcada birlikte telaffuz edilir. Keza *bradype, Oedipe, Andromaque,* ve başka birçoklarıyla karşılaşıyoruz; demem o ki Grekçe sözcükleri tıpkı bir yabancının ağzından kapmış Fransız köylü gencinin yazacağı gibi yazıyorlar. Eğer Fransız bilginleri hiç olmazsa zevahiri kurtarmaya, dolayısıyla Grekçe anlıyormuş gibi görünmeye çalışıyorlarsa bu gerçekten hoş olur. Fransızcanın kendisi (uzun çirkin son heceler ve genizden gelen seslerle bu insanı hayretten donduracak şekilde bozulmuş İtalyanca) gibi iğrenç bir jargon uğruna soylu Grek dilinin şurasından burasından sakatlayarak imkânlarından yoksun bırakıldığını görmek bir si-

7 (: Anlatması korkunç.)
8 (: Okulda yalnızca Latince konuşulmalıdır.)

nekkuşunu yutan Batı Hint Adalarında karşılaşılan büyük bir örümceği, ya da bir kelebeği yutan karakurbağasını seyretmek gibi bir şey. Şimdi bu akademinin kibar beyleri her zaman birbirlerine *mon illustre confrère*[9] diye hitap ettikleri için—ki karşılıklı yansımayla bilhassa uzaktan etkileyici görünüme sahiptir—*illustre confrère*dan meseleyi bir kez daha dikkatlice düşünmelerini rica ediyorum. Dolayısıyla ben onlardan ya Grekçeyi kendi haline bırakmalarını ve kendi jargonlarıyla idare etmelerini ya da Grekçe sözcükleri orasından burasından keyiflerince sakatlamadan kullanmalarını talep ediyorum; bu sözcükleri keyiflerince eğip bükerek bu yola ne kadar çok başvururlarsa bu şekilde ifade edilmiş olan Grekçe sözcüğü kestirmekte ve dolayısıyla ifadenin anlamını sökmekte o kadar güçlükle karşılaşırız. Bu çerçeve içerisinde Fransız bilginler arasında yaygın olan fevkalade barbarca bir uygulamadan, sözgelimi *pomologie*[10] sözcüğünde olduğu gibi Grekçe bir sözcükle Latince bir sözcüğü bir araya getirmeden söz etmem gerekir. Pekâlâ benim *illustre confrère*ım bu tür şeyler akla berber kalfalarını getirir. Bu tenkitte tamamen haklıyım, çünkü ilim âleminin siyasi sınırları fiziki coğrafyada olduğu gibi çok az önem ifade eder; dillerin sınırları sadece cahiller için vardır; ama bu ülkede kaba, cahil ve zevksiz kimseler hoş görülmemelidir.

* * *

Kavramlardaki artışa bir dilin kamusuna yapılacak bir ilavenin eşlik etmesi doğru ve hatta gereklidir. Öte yandan eğer bu sonuncusu evvelki olmaksızın gerçekleşirse bu haddizatında bir şey üretmeyi seven ve yeni fikirleri ol-

9 (: Şanlı şöhretli meslektaşım.)
10 (: *pomologia,* L. *pomum* (meyve) + Gr. *–logia*: meyve yetiştirme sanatı.)

madığı için yeni sözcüklerle ortaya çıkan bir akıl fukaralığının işaretinden başka bir şey değildir. Dilin bu şekilde zenginleşmesi şimdilerde günün karakteristik özelliği ve zamanın bir alametidir. Fakat eski kavramlar için yeni sözcükler eski bir elbise üzerine yeni bir boya gibidir.

Yeri gelmişken ve sırf örnek ele alınıp incelenmekte olduğu için (işaret edelim) "evvelki ve sonraki" sözcüklerini ancak yukarıda olduğu gibi bu ifadelerin her biri sadece *biri*ni değil *muhtelif* sözcükleri temsil ediyorsa kullanmalıyız, diğer durumda bu tek sözcüğü tekrar etmemiz daha iyidir. Grekler genel olarak bunu yapmakta tereddüt etmiyorlardı, oysa Fransızlar bundan geri durmaya çok istekliler. Almanlar ise evvelkilerle sonunculanını öylesine birbirine karıştırıyorlar ki evvelkinin hangisi sonrakinin hangisi olduğunu kestiremiyoruz.

* * *

*Çinlilerin yazı karakterleri*ne tepeden bakıyoruz; fakat bütün bunların görevi *görünür* işaretlerle başkalarının kafasında kavramları oluşturmak olduğu için önce bunların *işitilir* sembollerinin bir sembolünü göze sunmak ve hepsinden önemlisi bunu kavramın yardımcısı yapmak aşikâr ki çok dolambaçlı bir yoldur, çünkü böylece bizim yazılı karakterimiz sembolün sembolünden ibaret hale gelmektedir. Dolayısıyla işitilir sembolün görünür sembolden ne gibi bir üstünlüğünün olduğu sorusu sorulur, çünkü gözden akıl melekesine giden düz yolu takip etmek varken bunu bırakıp görünür sembolün önce işitilir sembol aracılığıyla başkasının aklına konuşmasını bekleme gibi uzun ve dolambaçlı yolu takip etmeye davet ediliyoruz. Halbuki Çincede olduğu gibi görünür sembolü sadece sesin sembolü değil kavramın doğrudan destekleyicisi yapmak

aşikâr ki daha basit ve kolay olacaktır. Çünkü görme duyusu işitme duyusuna göre daha çok ve daha ince değişikliklere duyarlıdır, ayrıca o münhasıran zaman içinde verildiğinden ötürü işitmenin nitelikleri için mümkün olmayan etkile(nimle)rin birlikteliğine[11] imkân tanır. Şimdi burada aranılan illetler muhtemelen şöyle olacaktır: **(I)** Tabiatı itibariyle ilk başta duygularımızı, ama daha sonra aynı zamanda düşüncelerimizi ifade etmek için her şeyden evvel işitilir sembole başvururuz. Bu şekilde göz için bir dil icat etmeyi düşünmezden bile önce kulak için bir dile erişiriz. Fakat daha sonra, gerekli hale geldiğinde görünür dili işitilir dile dönüştürmek, bilhassa binlerce sözcüğün birkaç sese indirgenebildiği ve böylece bunlar aracılığıyla kolaylıkla ifade edilebildiği çok geçmeden fark edildiği için, göz için bütünüyle yeni ve esasen gayet farklı bir dil icat etmekten, hadi diyelim öğrenmekten daha kısadır. **(II)** Gözün kulaktan daha çok değişiklik çeşidini kavrayabileceği doğrudur; ama uzuvlar olmaksızın göz için bu tür değişikleri *meydana getir*emeyiz. Ayrıca hiçbir surette görülür sembolleri dilin akışkanlığı sayesinde işitilir sembolleri ürettiğimiz kadar çabuk üretemeyiz ve onlar üzerinde ötekilerin üzerinde yaptığımız kadar çabuk değişiklik yapamayız. Bunun ispatını sağırdilsizlerin parmak-dilinin kusurlu yapısı sunar. Dolayısıyla başından itibaren bu *işitmeyi* dilin ve dolayısıyla akıl melekemizin temel duyusu yapar. Binaenaleyh aslında burada istisna kabul edilerek neden doğru yol en iyi yol değildir sorusunun temel yapısından kaynaklanmış olanlar değil sadece harici ve arızi illetler vardır. O sebeple eğer meseleyi soyut ve bütünüyle teorik ve *a priori* olarak düşünürsek Çincenin yönteminin aslın-

11 (: ein Nebeneinander der Eindrücke: ya da izlenimlerin bir arada varolmasına.)

da doğru bir yöntem olduğunu; dolayısıyla Çinlilerin farklı bir yol tutulmasını salık veren tecrübî şartları burada nazarıitibara almadıkları kadarıyla ancak az da olsa bilgiçlikle suçlanabileceklerini kabul etmek gerekir. Bu arada tecrübe Çincenin karakterlerinin çok büyük bir üstünlüğünü, yani kendimizi bunlarla ifade etmek için Çince bilmemizin gerekli olmadığını, tıpkı rakamları okuduğumuz gibi herkesin bunları kendi dilinde okuyabileceğini göstermiştir. Rakamsal semboller genel olarak rakamsal kavramlar için neyse Çince karakterler de bütün kavramlar için, hatta cebir işaretleri de soyut cebir kavramları için odur. Dolayısıyla Çin'e beş kez gidip gelmiş bir İngiliz çay-tüccarının anlattıklarından, Çince karakterlerin bütün Hint Okyanusu'nda çok farklı milletlerden tüccarların, her ne kadar müşterek bir dilleri olmasa da, birbirlerini anladıkları ortak araç olduğuna ikna olmuştum. Hatta İngiliz dostumun bu kapasitesiyle Çince karakterlerin bir gün bütün dünyaya yayılacağından hiçbir kuşkusu yoktu. Bununla bütünüyle uyuşan bir açıklama J. F. Davis'in *The Chinese* (London, 1836, chap. 15) başlıklı çalışmasında verilmektedir.

* * *

Sessizler sözcüklerin iskeleti, sesliler de bu iskeletin üzerini örten et ve deri mesabesindedir. Renk, karakter ve nicelik bakımından önceki değişmez, sonraki değişebilir. Dolayısıyla yüzyıllar boyunca veya hatta bir dilden diğerine geçerken sözcükler genellikle sessizlerini muhafaza eder fakat seslilerini kolaylıkla değiştirirler; dolaysıyla sözcüklerin kökenlerini araştırırken seslilerden çok sessizlere dikkat etmeliyiz.

* * *

Günümüzün Alman bilginleri (*Deutsche Vierteljahrs-Schrift,* Ekim-Aralık 1855'te yayımlanmış bir makaleye göre) Alman (*diuske*) dilini aşağıdaki kollara bölerler: **(1)** Gotik; **(2)** İskandinav, yani İzlandik, ki buradan İsveççe ve Dancaya ulaşırız; **(3)** Kuzey Almancası, buradan bayağı Almanca ve Felemenkçeye ulaşırız;**(4)** Frezya dili; **(5)** Anglo-Sakson; **(6)** Yüksek Almanca, ki bunun 7. yüzyılın başlangıcında ortaya çıktığı ve Eski, Orta ve Modern Yüksek Almancaya ayrıldığı söylenir. Elbette bütün bu sistem hiçbir surette yeni değildir, daha önce benzerleri, keza Gotik kökenin reddiyle, *Specimen glosarii germanici*, Leipzig, 1727'de Wachter tarafından önerilmişti. (*Bkz.* Lessing, *Kollektanea,* C. II, s. 384) Fakat ben bu sistemde hakikatten çok kavmiyetçiliğin ağır bastığına inanıyor ve dürüst, seziş/idrak gücü yüksek Rask'ın sistemine geri dönüyorum. Sanskritçeden gelen *Gotik* İsveççe, Danca ve Almanca olmak üzere üç diyalekte bölünür. Eski Almanların dili hakkında hiçbir şey bilinmiyor ve ben biraz ileri giderek böyle bir dilin Gotikten ve dolayısıyla modern Almancadan da bütünüyle farklı olduğunu tahmin ediyorum. Almanlar *en azından* dil söz konusu olduğu kadarıyla *Gotlar*a mensuptur. Hiçbir şey beni İndo-Germanik diller ifadesi, yani *Vedalar*n dilini az önce sözü edilen aylakların jargonuyla aynı hizaya koymak kadar rahatsız edemez. *Ut nos poma natamus*![12] Nibelungen mitosu vs. ile birlikte sözde Alman daha doğrusu Got mitologyası İzlanda ve İskandinavya'da bizim Alman aylaklarımızın arasındakinden çok daha yüksek derecede gelişmiş ve halis olduğu görülecektir ve esasen me-

12 (: Bakın biz elmalar nasıl yüzüyoruz!)

zarlarda bulunan İskandinav kalıntıları, eşyalar, rünik karakterler ve benzeri Almanlarınkiyle karşılaştırıldığında İskandinavya'daki yüksek kültürel gelişmenin her türünün kanıtıdır.

İngilizcede olduğu gibi Fransızcada Almanca sözcüğe rastlanmaması kayda değerdir, çünkü 5. yüzyılda Fransa Vizigotların, Burgonların, Frankların istilası altındaydı ve Frank krallar tarafından yönetiliyordu.

Hint Edebiyatına Dair Bazı Tespitler*

Hint edebiyatının dini ve felsefi eserlerine derin bir hayranlık ve saygı duysam da manzum eserlerden ancak nadiren haz duyabiliyorum. Hatta zaman zaman bunların aynı insanlara ait heykeller kadar kaba ve hantal oldukları düşüncesine kapıldığım bile oluyor. Dramatik eserlerine bile esas itibariyle içerdikleri dini inanç ve ahlakın en öğretici açıklamaları ve çeşitlemeleri dolayısıyla değer veririm. Bütün bunlar şiirin doğası gereği tercüme edilemez oluşundan kaynaklanıyor olabilir. Çünkü şiirde sözler ve düşünceler *pars uterina et pars foetalis placentae*[1] olarak sağlam ve mahrem bir şekilde birlikte gelişmiştir, dolayısıyla düşünceleri etkilemeksizin sözcüklerin yerine yabancı karşılıklar ikame edemeyiz. Ancak her türlü vezin ve kafiye aslında dil ve düşünce arasında bir uzlaşmadır; ne var ki doğası gereği böyle bir uzlaşma sökülüp taşınarak yeniden dikilebileceği yabancı ve kesinlikle ekseriyeti itibariyle çevirmenlerin kafaları/ruhları kadar kısır zeminde değil ancak düşüncenin yerli toprağında gerçekleşebilir. Her şeye karşın bir şairin ilhamının özgürce akışı—ki kendiliğinden ve içgüdüsel olarak vezin ve kafiyeye büründürülmüş görünür—ile çevirmenin heceleri saydığı ve kafiye aradığı için acı verici, soğuk, hesaplamayla geçen ıkınması arasında olandan daha bü-

* *Parerga und Paralipomena,* Bd. II, Kap. XVII: Einiges zur Sanskritlitteratur.

1 (: Plasenta içinde rahmin parçası ve ceninin parçası.)

yük bir karşıtlık olabilir mi? Ayrıca şimdi Avrupa'da bizi doğrudan etkileyen manzum eser eksikliği değil, fakat doğru metafizik görüşler bakımından çok büyük bir kıtlık olduğu için Hint edebiyatından tercüme yapan çevirmenlerin çabalarını daha az şiire ve daha çok daha fazla *Vedalara, Upanişadlara,* ve felsefi eserlere yoğunlaştırması gerektiği görüşündeyim.

* * *

Dilleri Avrupa'da bizim seleflerimiz olanların dili ve halen yaşamakta olan dillerin anası olan Grek ve Roma dünyasının yazarlarına ait gerçekten kati, dakik ve canlı bir değerlendirmeye ulaşmak için en iyi ve en dikkatli şekilde yetiştirilmiş bilginlerin ve yüzyıllar boyunca ortaya konulmuş felsefi kaynakların yardımıyla ne kadar güç olduğunu düşündüğümde; öte yandan uzak Hint diyarında binlerce yıl evvel konuşulmuş olan bir dil olarak Sanskritçeyi ve onu öğrenme imkânlarının hâlâ nispeten eksik ve noksan olduğunu düşündüğümde; ve nihayet birkaç istisna bir tarafa bırakılacak olursa Avrupalı bilginlerin Sanskritçeden yaptığı çevirilerin üzerimde bıraktığı izlenimi düşünüp değerlendirdiğimde bizim bu Hint dili ve edebiyatı uzmanlarının önlerindeki metinleri kendi okullarımızın beşinci sınıfındaki çocukların Grekçe metinlerden daha iyi anlayıp anlamadıklarından kuşkuya düşüyorum. Ne var ki bu bilginler çocuk değil bilgili ve anlayışlı adamlar olduklarından genel olarak gerçekten anladıkları şeyin anlamını şöyle böyle çıkarmaları ve birçoklarının da bu sayede ona *ex ingenio*[2] nüfuz etmeleri mümkündür. Avrupa'daki Çin dili ve edebiyatı uzmanlarının Çincesi bakımından durum çok daha kötüdür, çünkü onlar çoğu zaman tam bir karanlık içinde el yordamı

2 (: Doğal yetenekle.)

ile hareket ederler. En titiz ve itinalı olanların bile birbirlerini düzeltip müthiş yanlışlarını ispatladıklarını gördüğümüzde buna inanmakta güçlük çekmeyiz. Bu türden örneklerle Abel Rémusat'ın *Foe Kue Ki*'sinde sık sık karşılaşılır.

Öte yandan Efrengzib'in kardeşi Sultan Muhammed Dara Şükuh'un Hindistan'da doğup büyüdüğünü, bir bilgin ve bir düşünür olduğunu, bilgiye can attığını ve ömrünce bilgi peşinde koştuğunu; bu yüzden muhtemelen bizim Latinceyi anladığımız kadar Sanskritçeyi anladığını; buna ilave olarak kendisine çok sayıda seçkin *pandit*in yardım ettiğini düşündüğümde bu beni, onun Farsça *Upanişadlar* çevirisi hakkında peşinen yüksek bir kanaat beslemeye hazırlamaktadır. Ayrıca konuya uygun olarak Anquetil-Duperron'un bu Farsça çeviriyi derin bir saygıyla ele aldığını ve Latince gramer yerine tam olarak Farsça sentaksa bağlı kalarak onu kelimesi kelimesine Latinceye aktarmaya çalıştığını ve sadece Sultan'ın bir lügatçede açıklamak için çevirmeksizin bıraktığı Sanskritçe sözcükleri kabule razı olduğunu gördüğümde bu çeviriyi tam bir itimatla okudum, ki derhal memnuniyetle müşahede edilir, bu itimat boşa çıkmamıştır. *Vedaları*n kutsal ruhundan ne güzel bir esintidir *Oupnekhat*! Azimli ve özenli bir okumayla bu emsalsiz kitabın Farsça-Latince çevirisine vakıf olan kimse nasıl da derinden heyecanlanır! Nasıl da her satırı sağlam, açık ve ahenkli anlamla örülüdür! Her sayfasında derin, özgün, yüce düşüncelerle karşılaşırız, bütününe yüce ve kutsal bir vakar hâkimdir. Burada her şey Hindistan'ın havasını teneffüs eder, her şey özgün ve doğaya yakın bir hayat yayar. Ve insanın kafası çok eskiden içine doldurulmuş olan bütün şu Yahudi safsatalarından ve buna kölece hizmet eden her türlü felsefeden nasıl da temizlenip arınır. Aslı bir tarafa bırakılacak olursa dünyada insanın karşısına çıkabilecek en kıymetli ve en yüce kitaptır o; be-

nim hayatımın tesellisi olmuş, ölümümün de tesellisi olacaktır. *Oupnekhat*'ın sahihliği konusunda ortaya çıkmış olan birtakım kuşkularla ilgili olarak burada *Ahlakın İki Temel Meselesi*, "Ahlakın Temeli", § 22, ikinci dipnota atıfta bulunmakla yetiniyorum.

Şimdi bunu Hint kutsal metinlerinin ve Hint bilgelerinin Avrupa'da yapılmış çevirileriyle karşılaştırdığımda (Schlegel'in *Bhagavadgita*, Colebrooke'un *Vedalar*dan çevirilerindeki bazı pasajlar gibi birkaç istisna dışında) bunların üzerimde tam tersi bir etki bıraktıklarını söylemem gerekir. Bunlar bize anlamı evrensel, soyut, muğlak ve çoğu zaman belirsiz, birbirinden kopuk ve tutarsız cümlelerle aktarılırlar. İçinde yabancı bir madde sezinlediğim ufak tefek abartılarla birlikle bunlarda asıl metindeki fikirlerin salt taslağına ulaşırız. Yer yer çelişkiler ortaya çıkar ve her şey modern, kof, bön, yavan, anlamdan yoksun ve garba özgüdür. Avrupaileşmiş, İngilizleşmiş, Fransızlaşmış, veya hatta (hepsinden beteri) Almancanın bulutları sisleri içine gömülmüştür. Dolayısıyla bize açık ve belirli bir anlam tedarik etmek yerine kalabalığa boğulmuş yüksek perdeden sözcükler sunarlar. Sözgelimi yakın zamanlarda *Bibliotheca Indica*'da (No. 41, Kalküta, 1853) yayımlanan Röer'in bir makalesi bile cümleleri birbiri ardına dizip bunlardaki anlamı düşünerek vuzuh ve sarahate kavuşturmayı başkalarına bırakmaya çoktan alışmış Almanı teşhis ettiğimiz bir makaledir. Esasen çoğu kez bunlarda olan da *foetor Judaicus*'un[3] bir kalıntısından başka bir şey değildir. Bütün bunlar, bilhassa çevirmenlerin çalışmalarını bir meslek olarak yürüttüklerini hatırladığımda bu tür çevirilere olan itimadımı azaltmaktadır, halbuki soylu Anquetil-Duperron burada bir maişet aramıyor, kendisini bu işi üstlenmeye bilim ve bilgi aşkı yönlendiriyordu.

3 (: Tabir için dizinin *Hukuk, Siyaset ve Ahlak Üzerine* başlıklı kitabına bakınız.)

Ayrıca Sultan Dara Şükuh'un ödülünü, kardeşi Efrengzib tarafından *in majorem Dei gloriam*[4] kestirilmiş başını düşünürüm. Şuna kesinkes kaniim ki *Upanişadlara* ve dolayısıyla *Vedaların* hakiki ve batıni dogmalarına dair gerçek bir bilgi halihazırda ancak *Oupnekhat*'tan elde edilebilir. *Upanişadlar*ı başka çeviriler vasıtasıyla da okumuş olabiliriz, ancak konuya dair hiçbir fikir elde edemeyiz. Ayrıca öyle anlaşılıyor ki Sultan Dara Şükuh'un elinin altında İngiliz bilginlerin erişebildiklerinden çok daha iyi ve daha tam Sanskritçe yazmalar mevcuttu.

* * *

Vedaların Sanhitası kesinlikle *Upanişhadlar*ınkiyle aynı yazar tarafından kaleme alınmış ya da aynı dönemden kalmış olamaz. Buna *Rig Veda*'dan Dozen tarafından çevrilmiş *Sanhita*'nın ya da Stevenson tarafından çevrilmiş *Sama-Veda*'nın ilk kitabını okuduğumuz zaman tam olarak kani oluruz. Nitekim her ikisi de bir ölçüde kaba bir Sabiilik[5] tortularını barındıran dua ve törenlerden oluşur. Burada kendisine yalvarılan yüce tanrı Indra ve olunla birlikte güneş, ay, rüzgârlar ve ateştir. İnekler, yiyecek, içecek ve zafer için yakarışlarla birlikte bunlar için en aşağılık yaranma çabaları bütün ilahilerde tekrar edilir ve bu amaçla kendilerine kurbanlar sunulur. Salık verilen erdemlerin tamamı bunlar ve bir de rahiplere yapılan bağışlardır. Nasıl ki Ahuramazda (ki Yehova'nın atasıdır) gerçekte Indra (I. J. Schmidt'e göre) ve ayrıca Mithra da güneş ise, Guebrlerin[6] ateşe tapma âdeti bunlara İndra ile birlikte gelmiş olmalıdır. Upanişadlar, daha

4 (: Tanrının şanını yüceltmek için.)

5 (: Tabirler için *bkz.* G. T. Bettany, *Dünya Dinleri Ansiklopedisi*, Say Yayınları, 2006.)

6 (: Geberler, Zerdüştiler.)

önce söylediğim gibi, en yüksek insan bilgeliğinin eseridir ve sadece derin bilgi sahibi Brahmanlar hedeflenmiştir; dolayısıyla Anquetil "*Upanişad*"ı Latinceye *secretum tegendum*[7] deyimiyle aktarır. Halbuki *Sanhita* zahiri bir metindir, her ne kadar dolaylı yoldan da olsa halk içindir, çünkü muhteviyatı ayinler ve dolayısıyla halka açık dualar ve kurban törenleridir. Binaenaleyh *Sanhita* bize, eğer az önce sözü edilen örneklerden hareketle bir yargıda bulunmak gerekirse, fevkalade yavan ve sıkıcı bir okuma parçası sunar. Zira *On the Religious Ceremonies of the Hindus* başlıklı denemesinde Colebrooke kesinlikle *Sanhita*'nın diğer kitaplarından *Upanişadlara* akbara bir ruhu dışa vuran ilahiler, bilhassa ikinci denemedeki güzel ilahi: "The Embodied Spirit"i—ki bunun çevirisini § 115'te vermiştim—ve benzerlerini çevirmiştir.

* * *

Dağlara tepelere büyük kaya tapınaklarının oyulduğu zamanlarda yazma sanatı muhtemelen henüz icat edilmemişti ve buralarda yaşayan çok sayıda rahip zümresi *Vedaların* canlı hazneleriydi, ki bunlardan her bir rahip veya her bir okul Druidlerin yaptığı gibi bir bölümü ezbere bilirdi ve onu bir sonraki kuşağa devrederdi. *Upanişadlar* daha sonra bu tapınaklarda ve dolayısıyla en ulvi muhitlerde teşekkül etmiştir.

* * *

Budacılığın öncüsü olarak kabul edilen ve Wilson'ın çevirisinde (Bombay, 1887) Ishvara Krishna'nın *Karika*'sı içinde *in extenso* (hatta bu çevirinin kusuru yüzünden her zaman bir bulut içerisinden de olsa) bulduğumuz

7 [: "Saklanması gereken sır."]

Samkhya felsefesi ilginç ve öğreticidir. Trajik bir varoluştan kurtuluş zorunluluğu, yapılan işlere göre ruhun bir bedenden diğerine göçü, kurtuluşun temel şartı olarak bilgi, ve benzeri gibi bütün Hint felsefesinin ana öğretileri bize tamlıkları ve tamamlanmışlıkları içinde ve Hindistan'da binlerce yıldan beri düşünülegeldikleri ulvi ciddiyetle sunulur.

Ne var ki bu felsefenin bütününün yanlış bir temel fikirle, yani Prakriti ile Puruşa arasındaki mutlak ikilikle bozulduğunu görürüz. Fakat aynı zamanda Samkhya *Veda*lardan tam da bu noktada ayrılır. *Prakriti* aşikâr ki *natura naturans*[8] ve aynı zamanda bizatihi, yani her türlü biçimden yoksun olarak maddedir ve bu haliyle sadece tasavvur edilebilir, algısal olarak kavranılamaz. Bu şekilde anlaşıldığında madde her şeyi vücuda getirdiği kadarıyla aslında *natura naturans* ile özdeş olarak görülebilir. Buna karşılık *Puruşa* bilmenin konusudur; çünkü o hareketsiz olan ve kavrayan/algılayan salt seyircidir. Ancak bu ikisinin şimdi birbirinden bütünüyle farklı ve bağımsız olduğu kabul edilir; bu sebepten ötürü de Prakriti'nin Puruşa'nın kurtuluşu için neden uğraşıp çabaladığının izahı yetersiz kalır (m. 60). Ayrıca eserin bütününde Puruşa'nın kurtuluşunun nihai gaye olduğu öğretilir; oysa her nasılsa kurtarılacak olan Prakriti'dir (m. 62, 63). Bütün bu çelişkiler eğer Prakriti ve Puruşa için Kapila'ya[9] rağmen her şeyin işaret ettiği ortak bir köke sahip olsaydık; ya da Puruşa Prakriti'nin değişime uğramış biçimi olsaydı, dolayısıyla şu veya bu şekilde bu ikilik ortadan kalkmış olsaydı kaybolurdu. Prakriti'de *irade*den ve Puruşa'da bilme öznesinden başka bir şey görmeyerek buna bir anlam kazandırabiliriz.

8 [: Doğuran doğa.]

9 [: Altı Veda okulundan (*Shad-Darshana*) biri olan *Samkhya* sisteminin kurucusu (MÖ 6. yüzyılın ortalarından önce).]

Samkhya'da bilgiçlik ve darkafalılığın kendine özgü bir özelliği sayılar sistemi, niteliklerin ve özeliklerin toplanıp sayılmasıdır. Anlaşılan bu Hindistan'da alışılmış bir durumdur, çünkü aynı şeye Budacıların kutsal metinlerinde de rastlanır.[10]

* * *

Bütün Hint dinlerinde karşımıza çıkan ruh göçü[11] öğretisinin manevi anlamı sadece işlediğimiz her yanlışın cezasını ardarda yeniden doğarak ödeyeceğimiz değil, ama aynı zamanda başımıza gelen her yanlışı daha önceki hayatta yaptığımız yanlış işler nedeniyle hak ettiğimiz bir şey olarak görmemiz gerektiğidir.

* * *

Üç yüksek sınıfın ***iki kez doğmuş*** olarak adlandırılması mutat olarak ileri sürüldüğü gibi bu kastlardan gençlere o çağa geldiklerinde verilen kutsal elbiseyle törenin deyiş yerindeyse ikinci doğum olmasından hareketle de izah edilebilir. Fakat gerçek neden bir kimsenin ancak bir önceki hayatta sahip olduğu büyük erdemlerin sonucu olarak bu kastlarda doğmuş; dolayısıyla böyle bir hayatta bir ***insan*** olarak varolmuş olmasıdır. Buna karşılık her kim daha aşağı veya en alçak kastta doğarsa daha önce bir hayvan olmuş olması bile mümkün olabilir.

Budacılığın büyük zaman devirlerine ve *kalpalan*na gülüyorsunuz! Elbette *Hıristiyanlığın* bir bakış açısı var-

10 [Bu bölüm, özellikle *Upanişadlar*, *Vedanta* ve *Samkhya* (veya *Sankhya*) ile ilgili daha doğru ve güvenilir bilgi için *bkz.* René Guénon, *L'homme et son devenir selon Vedanta.* Türkçe çevirisi için *bkz. Vedanta'ya Göre İnsan ve Halleri.* Çev. Atiia Ataman, İstanbul, 2002.]

11 [: wiedergeboren.]

dır ve oradan kısa zaman aralığını görür. *Budacılığın* bakış açısı beraberinde zaman mekân sonsuzluğunu—ki bu daha sonra onun teması haline gelir—getiren bir bakış açısıdır.

Nasıl ki *Lalitavistara*[12] başlangıç itibariyle gayet basit ve doğal olup daha sonra toplanan meclislerle birlikte geçirdiği her yeni düzenlemeyle daha karmaşık ve tabiatüstü hale geldiyse aynı şey dogmanın başına da gelmiştir. Onun birkaç basit ve yüce düsturu da zamanla ayrıntılı tartışmalar, zaman içerisindeki temsiller, kişileştirmeler, tecrübeye dayalı mahallileştirmeler ve benzeri biryığın şey sayesinde karışık, karmaşık ve içinden çıkılmaz hale gelmiştir. Çünkü kalabalıkların aklı onu böyle sever, zira onlar basit ve soyut olanla tatmin olmaz ve hayal ürünü şeyler peşinde koşmak ve bunlarla eğlenmek isterler.

Brahmanların dogmaları ve Brahm ve Brahma, Paramatma ve Jivatma, Hiranya-Garbha, Prajapati, Puruşa, Prakriti ve benzeri ayrımları (bütün bunlar Obry'nin harika kitabı *Du Nirvana indien*'de (1856) kısaca ve hayranlık uyandırıcı şekilde açıklanmıştır) özünde ve mutlak olarak ancak *öznel* bir varoluşa sahip olan şeyi *nesnel biçimde* temsil etme amacıyla düzenlenmiş mitolojik temsillerden ibarettir aslında; bu sebepten ötürü *Buda* bunları terk etmiş ve Samsara ve Nirvanadan başka bir şeyi bilmeye değer görmemiştir. Çünkü dogmalar ne kadar karışık ve karmaşık ise o ölçüde mitolojik karaktere sahiptiler. *Yogi* veya *Sanyasi* (*Sannyasi kavramı*) en iyi, düzenli olarak doğru duruş alan, bütün duyularıyla kendi içine çekilen, kendisi dahil bütün dünyayı unutan kimseyi anlatır. O zaman onun bilincinde geri kalan ilk varlıktır. Fakat bu söylendiği kadar kolay yapılamaz.

Bir zamanlar böylesine yüksek bir bilgeliğe sahip olan Hinduların hazin hali kendilerine zorla İslamı benimset-

12 (: Buda'nın hayat hikâyesi.)

meye çalışmış olan Müslümanlardan yedi yüzyıldır gördükleri korkunç baskının sonucudur. Şimdi Hindistan nüfusunun ancak sekizde biri Müslümandır (*Edinburgh Review*, January 1858).

* * *

Tyanalı Apollonius'un Hayatı'ndaki[13] lib. III, c. 20 ve lib. VI, c. 11 aynı zamanda Mısırlıların (Etiyopyalılar) veya hiç olmazsa onların rahiplerinin Hindistan'dan geldiklerinin işaretleridir.

Muhtemeldir ki Grekçe ve Latince, Sanskritçe ile ne kadar uzaktan akraba ise *Grekler*in *ve Romalıların mitolojyası* da *Hindistan* ile o kadar uzaktan akrabadır, nitekim Mısır mitolojyası da her ikisine aynı uzaklıkta akrabadır. (Koptça Yafetik mi yoksa Semitik dil kümesine mi ait bir dildir?) Zeus, Poseidon ve Hades muhtemelen Brahma, Vişnu ve Şiva'dır. Sonuncunun Poseidon söz konusu olduğunda amacı izah edilmemiş olan üç çatallı bir dirgeni vardır. Nil anahtarı, *crux ansata*,[14] Venüs'ün işareti, Şiva'nın takipçilerinin *lingam* ve *yoni*sinden ibarettir. Osiris veya İsis muhtemelen İşvara, Rab ve Tanrıdır. Mısırlılar ve Hindular lotusa (*padma, matripatma*) tapıyorlardı.

Ianus (Schelling'in[15] üzerine bir üniversitede ders verdiği ve ilk ve asli Bir olduğunu ilan ettiği) iki kimi za-

13 (: Tyanalı Apollonius (MS 1. Yüzyıl) Roma döneminin riyazete dayalı hayatı, ahlak öğretileri ve esrarlı güçleriyle ünlü Yeni-Pythagorasçısı. İmparatoriçe Iulia Domna'nın isteği üzerine (muhtemelen Hıristiyanlığın etkisini azaltma düşüncesiyle) Philostratos tarafından kaleme alınan hayat hikâyesinin hermetik bir alegori olduğu söylenir.)

14 (: Kulplu haç.)

15 Schelling'in (Berlin Akademisindeki) Ianus açıklaması onun "ilk birlik olarak kaos"u işaret ettiğidir. Walz, *De religione Romanorum antiquissima*'da (Tübingen Üniversitesi broşüründe, 1845) çok daha esaslı bir açıklama verir.

man dört yüzü olan ölüm tanrısı Yama olamaz mı? Savaş zamanında ölüm kapıları açılır. Belki de Prayapati Yafes'tir.

Hinduların tanrıçası *Anna Purna* (Langlès, *Monuments de l'Hindoustan*, C. II, s. 107) kesinlikle Romalıların Anna Perenna'sıdır. *Baghis*, Şiva'nın sıfatlarından biri, kâhin Bakis'i hatırlatır (aynı yerde, C. I, s. 178). *Şakuntala*'da (Perde 6, son S. 131) *Divespetir* ismi İndra'nın bir sıfatı olarak geçer; bu aşikâr ki *Diespiter*'dir.

Buda'nın *Woden* ile özdeşliği lehinde söylenecek çok şey var; Langlès'e göre (*Monuments*, C. II) Çarşamba (Wodansday) Merkür ve Buda için kutsaldır. *Oupnekhat sacrificium*'daki Korban Markos 7: 11'de geçer: κορβᾶν (ὅ ἐστι δωρον), Latince: *Corban*, yani *munus Deo dicatum*.[16] Fakat asıl önemlisi şudur: Merkür gezegeni *Buda* için kutsaldır ve bir ölçüde onunla özdeştir, Çarşamba Buda'nın günüdür. Şimdi Merkür *Maya*'nın oğludur ve Buda Kraliçe *Maya*'nın oğludur. Bu tamamen tesadüf olamaz! Suebyalılar "Soytarılık işte burada" derler. Bununla beraber *bkz.*, *Manual of Budhism*, s. 354, dipnot, ve *Asiatic Researches*, C. I, s. 162.

Spence Hardy (*Eastern Monachism*, s. 122) belli bir törende rahiplere hediye edilmekte olan cüppelerin tek bir günde dokunup hazırlanması gerektiğini bildirir. Herodotus, lib. II, c. 122, bir tören vesilesiyle bir rahibe hediye edilen bir giysiye dair benzer bir açıklama sunar.

Almanların ilk kadim insanı *Mannus*; onun oğlu Tuiskon'dur. *Oupnekhat*'ta (C. II, s. 347, ve C. I, s. 96) ilk insana *Man* denir.

Satyavrati'nin Menu veya Manu ile ve öte yandan Nuh ile aynı olduğu pek iyi bilinir. Şimdi Samson'un babası Manoah'tır (Hakimler 13); Manu, Manoah, Noah; Septu-

16 (: Kurban, yani Tanrıya adanmış armağan.)

aginta'da Μανωέ ve Νωε vardır. Noe ilk hecenin düşmesiyle Manoe ile aynı kimse olamaz mı?

Etrüskler arasında Iupiter'e aynı zamanda *Tina* denirdi (Moreau de Jonès, *à l'acad. sc. mor. et polit.*, Dec. 1850). Belki de bu Çince *Tien* ile irtibatlı olabilir. Hinduların Anna Perenna'sı Etrüsklerde de vardı.

Bütün bu benzerlikler Wilford ve Burr tarafından *Asiatic Researches*'ta derinlemesine araştırılmaktadır.

Grek Mitoslarına Dair Düşünceler*

Bu olgular dünyasının bütün varlıklarının ilk ve asli ilişkisi onların kendinde şeydeki birliklerinin bir sonucu olabilir; her halükârda ortaklaşa hepsinin benzer tipte oldukları ve genel olarak uygun şekilde kavranılmaları halinde birtakım kanunların hepsinde ortak olarak tespit edildiği bir vakıadır. Buradan sadece birbirine en uzak şeylerin karşılıklı olarak izah edilebileceği veya açığa kavuşturulabileceği değil, aynı zamanda kastedilmedikleri durumda hikâyelerde bile çarpıcı alegorilerle karşılaşıldığını anlamak kolaydır. Goethe'nin emsalsiz derecede güzel yeşil yılan hikâyesi[1] bize bunun enfes bir örneğini sunar. Her okur onda alegorik bir anlam bulmak için neredeyse zorlandığını hisseder. Nitekim hikâyenin yayımlanmasının hemen arkasından en ciddi ve hevesli biçimde ve birçok farklı tarzda bu işe girişildi, bu durumda aklında bir alegori düşüncesi olmayan şair bundan büyük keyif aldı tabii. Düntzer'in *Studien zu Goethes Werken*'inde (1849) bunun bir açıklaması bulunur. Ayrıca ben bunu çok uzun zaman önce Goethe'nin bana bizzat yaptığı açıklamalardan biliyordum. Aesopos masalları kökenini bu evrensel *analogia*ya ve şeylerin tipik özdeşliğine borçludur ve bundan dolayı tarihsel olan alegorik, alegorik olan tarihsel olabilir.

* *Parerga und Paralipomena*, Bd. II, Kap. XVIII: Einige myhthologische Betrachtungen.

1 (: Das Märchen von der grünen Schlange und der schönen Lilie.)

Ne var ki Greklerin mitologyası en eski zamanlardan beri alegorik açıklama ve yorumlara sair her şeyden fazla malzeme sağlamıştır. Zira Grek mitologyası hemen her temel fikrin açık ve net ispatı için kalıplar sunarak insanı buna davet eder. Aslında mitologya belli ölçüde her türlü şey ve ilişkinin arketiplerini içerir; bunlar kendilerini tam bu hüviyetiyle her zaman her yerde gösterir. Ve aslında bunun temelinde Greklerin her şeyi kişileştirmeye (teşhis) dönük oyun dürtüsü vardır; dolayısıyla eski zamanlarda bile, esasen bizzat Hesiodos tarafından, bu mitoslar alegorik biçimde yorumlanmıştır. Sözgelimi gecenin (*Theogonia*, m. 211 vd.) ve hemen ardından Eris'in çocuklarını (m. 226 vd.), yani çaba, gayret, haksızlık,[2] açlık, acı, çatışma, cinayet, kavga, yalan, adaletsizlik, namussuzluk, kötülük ve yemini sayarken bu bir ahlaki *allegoria*dan[3] ibarettir. Keza kişileştirilmiş gece ve gündüz, uyku ve ölüm tasviri de fiziki alegoridir (m. 746-65).

Yukarıda ifade edilen sebepten ötürü her kozmolojik ve hatta metafizik sistem için mitologyada bir alegori bulmak mümkündür. Genel olarak mitosların çoğunu açıkça düşünülüp tasavvur edilenlerden çok belli belirsiz sezilen hakikatlerin ifadesi olarak görmeliyiz. Çünkü bu ilk ve özgün Grekler gençliğindeki Goethe'ye benziyorlardı; düşüncelerini mecazların ve mesellerin yardımı olmaksızın kesinlikle anlatamıyorlardı. Buna karşılık mitologyanın fizik ve metafizik hakikatler—ki bunlar içine bilerek konulmuştur—ambarı olduğu yolunda Creuzer'in[4] sonu

2 Zannımca λήθη (unutkanlık) yerine λῶβη (kötü davranma) diye okunması daha doğru olur.

3 (: *allegorein*, mecaz diliyle konuşmak, *allos*-: başka + *-igorein*: halka açık yerde konuşmak, *agora*: toplanılan yer, meclis.)

4 (: Georg Friedrich Creuzer (1771-1858). Homeos ve Hesiodos'un eserlerinde yer alan mitosların doğu kökenli olduğunu, esasen bunların eski dinlerin vahiylerinden alınmış simgesel öğeler taşıdığını, Grek dünyasına Helenistik dönem öncesi Ege kıyılarında yaşayan Pelasglar aracılığıyla taşındığını öne süren klasik filoloji bilgini.)

gelmez laf kalabalığı ve azap verici bıkkınlık ve söz cambazlığıyla kılı kırk yararak ortaya koyduğu ciddi açıklamayla Aristoteles'in mitoslara karşı tersleyici tavrını paylaşmam mümkün değildir: ἀλλὰ περὶ μὲν των μυθικως σοθιζομένων οὐκ ἄξιον μετὰ σπουδῆς σκοπεῖν (*sed ea, quae mythice blaterantur, non est operae pretium serio et accurate considerare*),[5] *Metafizik*, II. 4. Fakat burada Aristoteles aynı zamanda Platon'un tam karşıtı olarak görünür, ki Platon bizatihi alegorik bir tarzda da olsa mitoslarla uğraşmayı sever.

Dolayısıyla benim birkaç Grek mitosunun alegorik tarzda açıklanmasına dönük aşağıdaki çabam bu açıkladığım anlamda bir girişim olarak kabul edilebilir.

* * *

Tanrılar sisteminin ilk büyük temel karakteristiğinde en yüksek ontolojik ve kozmolojik ilkelerin bir alegorisini görebiliriz. *Uranus mekân*dır, varolan her şeyin ilk şartı ve dolayısıyla Gaea ile birlikte ilk yaratıcı, şeylerin taşıyıcısıdır. *Kronos zaman*dır. O yaratıcı ilkeyi zayıflatıp iktidarsızlaştırır; zaman her yaratıcı gücü veya daha doğru bir söyleyişle *yeni biçimler* vücuda getirme kabiliyetini yok eder; ilk dünya devrinden sonra canlı türlerin ilk nesli kesilir. Babasının oburluğunun elinden çekilip alınan *Zeus madde*dir; geri kalan her şeyi yok eden zamanın kudretli gücünden sadece o kaçıp kurtulur; o sebat eder ve kalıcıdır. Ama her şey ondan türer; Zeus tanrıların ve insanların babasıdır.

Şimdi biraz daha ayrıntı: *Uranus* toprak anayla birlikte vücuda getirdikleri çocukların ışığı görmesine izin vermez, onları yerin derinliklerinde saklar (Hesiodos, *The-*

5 (: Mitoslarla ilgili saçmalıklar söz konusu olduğu kadarıyla bunları ciddiye alıp düşünmeye değmez.)

ogonia, m. 156 vd.). Bu belki doğanın ilk canlıları için geçerli olabilir, bunlarla ancak fosil durumunda karşılaşıyoruz. Fakat *megatherium* ve *mastodonların*[6] kemiklerinde Zeus'un yeraltına sürdüğü devleri de görebiliriz; aslında 18. yüzyılda bile bunlarda düşmüş meleklerin kemiklerinin tanındığı söyleniyordu. Fakat aslında Hesiodos'un *Theogonia*'sının altında sanki yerkürenin ilk değişimlerine ve hayata elverişli oksitlenmiş yüzey ile kontrol edilemez tabiat güçleri—ki doğa bunları içeriye çeker ve oksitlenebilir cevherleri kontrol altında tutar—arasındaki çatışmaya dair karanlık bir fikir var gibidir.

Ayrıca kurnaz ve düzenbaz, ἀγκυλομήτης, Kronos bir punduna getirip Uranus'u hadım eder. Bu fark edilmeden geçip giden, her şeyin üstesinden gelen ve gizlice her şeyi elimizden bir bir alan zamanın sonunda, toprak anayla yani doğayla şeyleri vücuda getiren göğü bile aslen *yeni biçimler* üretme gücünden yoksun bıraktığı söylenerek yorumlanabilir. Fakat daha önce vücuda getirilmiş olanlar zaman içinde türler olarak varolmayı sürdürürler. Ne var ki Kronos kendi çocuklarını yutar; zaman artık *türleri* meydana getirmeyip sadece *fertleri* ürettiğinden bundan böyle münhasıran *ölümlü* varlıkları doğurur. Bu akıbetten sadece *Zeus* kurtulur; madde kalıcıdır. Ama aynı zamanda kahramanlar ve bilgeler de ölümsüzdür. Aşağıdaki satırlar zikredilen olayların daha ayrıntılı sıra düzenidir. Gök ve yerin, yani doğanın *yeni biçimler* vücuda getiren asli yaratma gücünü kaybetmesiyle birlikte bu güç, Uranüs'ün kesildikten sonra denize atılmış üreme organlarının köpüğünden doğan ve varolan türlerin muhafazası için münhasıran fertlerin cinsel üremesinden ibaret olan *Aphro-*

6 [Sırasıyla: Yalnız fosilleri bulunan ve güney Amerika kıtasında, yaklaşık 66.4 milyon yıl önce başlayan bir devirde yaşadığı varsayılan iri bir hayvan; yalnız fosili bulunan mamuta benzer fil.]

dite'ye dönüşür; bundan böyle yenilerin varolması artık mümkün değildir. Bu sebepten ötürü Aphrodite'nin yardımcısı ve yardakçısı olarak Eros ve Himeros doğar (Hesiodos, *Theogonia*, m. 173-201).

* * *

İnsan doğasının hayvanlarla ve doğanın geri kalanıyla, dolayısıyla küçük evrenin büyük evrenle irtibatı hatta birliği, insan bedenli hayvan başlı Mısır figürlerinde ve Hinduların Ganeşa'sında da görüldüğü gibi, esrar ve muamma dolu sfenkste, kentauroslarda, sayısız memesi altına yerleştirilen birçok farklı hayvan biçimleriyle Ephesos Artemis'inde ifade edilir. Son olarak bunu bize yarı insan yarı aslan Avatar(a)ları (Narasimha) hatırlatan Ninevo'nun insan kafalı boğa ve aslanlarında da görebiliriz.

* * *

Iapetides beşer karakterinin dört temel niteliğini ve bunlara eşlik eden ıstırapları sergiler. *Atlas*, sabır sahibi, taşımalı/tahammül etmelidir. *Menoetius*, cesaret sahibi, alt edilir ve felakete sürüklenir. *Prometheus*, ihtiyat ve maharet sahibi, zincirlere vurulur, bir başka söyleyişle, etkinliği engellenir ve akbaba yani keder yüreğini kemirir. *Epimetheus*, düşüncesiz ve dikkatsiz, kendi budalalığıyla cezalandırılır.

İnsan basireti/feraseti gayet münasip bir şekilde *Prometheus*'da, insanın hayvan karşısında sahip olduğu bir üstünlük olan yarın fikrinde kişileştirilir. Bu yüzden *Prometheus* kehanet yeteneğine sahiptir; bu basiret ve feraset gösterme yeteneğine işaret eder. Dolayısıyla o insana hayvanların sahip olmadığı ateşin kullanımını armağan eder ve hayat sanatlarının temelini

atar. Fakat insanın bu *basiret ve feraset* ayrıcalığının bedelini hayvanlar âleminde bilinmeyen bir şeyle, *tasa ve kaygı*yla örülü ardı arkası kesilmeyen bir işkenceyle ödemesi gerekir. Bu zincire vurulmuş Prometheus'un ciğerini kemiren akbabadır. Daha sonra bir doğal sonuç olarak yaratılmış olan *Epimetheus olup bitenlerin tasa ve kaygısını*, dikkatsizlik ve düşüncesizliğin ödülünü temsil eder.

Plotinos (*Enneadlar*, IV, lib. I, C. 14) Prometheus hakkında bize bütünüyle farklı bir yorum sunar; yorum metafizik niteliktedir ama yine de anlamla doludur. Prometheus dünya ruhudur, insanı yaratır ve böylece kendisi ancak bir Hêraklês'in çözüp kurtarabileceği zincirlere vurulur.

Keza zamanımızda kilisenin düşmanları aşağıdaki yorumdan hoşlanacaklardır. Προμηθεὺς δεσμώτης[7] tanrıların (din) zincire vurduğu akıl melekesidir ve ancak Zeus'un düşüşüyle özgür kalabilir.

* * *

Pandora masalı benim için hiçbir zaman açık olmadı; doğrusunu söylemek gerekirse her zaman bana saçma ve akıl almaz göründü. Bizzat Hesiodos tarafından bile yanlış anlaşıldığını ve asıl maksadından saptırıldığını düşünüyorum. İsmi daha önce ima yoluyla söylendiği üzere, Pandora kutusunda dünyanın bütün kötülüklerini değil, bütün iyiliklerini barındırır. Epimetheus onu aceleyle/düşüncesizce açınca, umut dışında bütün iyilikler çıkar gider, bir tek umut saklanır ve bize kalır. Nihayetinde eskilerden benim görüşümle uyuşan bir çift pasajla, yani antolojide bir epigram (*Delectus*

7 [: Zincirlere vurulu Prometheus.]

epigrammatum graecorum, ed. Jacobs, c. 7, ep. 84) ve Babrius'un bir pasajıyla karşılaştığımda tatmin oldum. Orada iktibas edilmiş pasaj şu sözlerle başlar: Ζεὺς ἐν πίθῳ τὰ χρηστὰ ηὰντα συλλέξας[8] (Babrius, *Fabulae*, 58. 1).

* * *

Hesiodos'un *Theogonia*'sının iki pasajında (m. 275 ve 518) *Hesperid*lere atfettiği özel λιγύφωνοι[9] sıfatı, isimleri ve duruşlarının akşamdan çok sonraya sarkması ile birlikte bende Hesperides ismiyle yarasaların kastedilmiş olabileceği fikrini uyandırdı. Kesinlikle tuhaf bir fikir, ama böyle bir sıfat bu hayvanların ıslık sesini andıran kısa çığlıklarını çok iyi karşılar.[10] Ayrıca onlara böcek aramak için çıktıklarından geceden çok akşam uçtukları için ἑσπερίδες[11] demek νυκτερίδες[12] demekten daha uygundur ve ἑσπερίδες ismi Latince muadili *vespertiliones*ten[13] maksada daha muvafıktır. Bu yüzden bu fikri göz ardı etmeye isteksiz oldum, çünkü bu şekilde dikkat çekildiğinde onu teyit edecek nitelikte bir şey bulmak mümkün olabilirdi. Hem sonra *kerubim* kanatlı öküzler oluyor da Hesperidler neden yarasalar olmasın? Belki de bunlar Alkithoe ile onun yarasalara dönüşmüş olan kız kardeşleridir. (*Bkz.* Ovideus, *Metamorphoses*, IV. 391 vd.)

* * *

8 (: Zeus bütün iyi şeyleri bir kapta toplayarak...)
9 (: Keskin sesli; çığlık atmak.)
10 τρίζειν τετριγασι, κατα περ αἱ νυκτερίδες Herodotos, IV. 183. (Ciyak ciyak bağırmak; yarasalar gibi ciyak ciyak bağırırlar.)
11 (: "Akşamın kızları", "Hesperides".)
12 (: "Gecenin kızları", "Yarasalar".)
13 (: Yarasalar.)

Bilginlerin çalışmaları Athena'nın kuşunun neden baykuş olduğunun izahı olabilir.

* * *

Mitosun Kronos'un taşları yutup hazmettiğini ileri sürmesi sebepsiz ve anlamsız değildir; çünkü başka türlü hiçbir surette hazmedilmeyeni, her türlü üzüntü, sıkıntı, kayıp ve aşağılamayı yalnızca zaman hazmeder.

* * *

Zeus'un yeraltına sürdüğü Titanların devrilişleri Yehova'ya isyan eden meleklerin düşüşünün hikâyesiyle aynı gibi görünür.

Oğlunu *ex voto*[14] kurban eden Idomeneus'un hikâyesi Yiftah'ın hikâyesiyle[15] özünde aynıdır.

(Typhon ve Python muhtemelen aynıdır, çünkü Horus ve Apollon aynıdır, Herodotos, lib. II, c. 144).

Nasıl ki Got ve Grek dillerinin kökleri Sanskritçe'de aranıyorsa hem Grek hem Yahudi mitologyalarının türediği daha eski bir mitologya olamaz mı? Eğer nükte yeteneğimizin keyfince oyalanmasına izin verseydik Alkmene ile Zeus'un Herakles'i dünya getirdikleri iki uzun gecenin Yeşu'nun Yeriho'nun önünde güneşe yerinde durmasını emretmesinden çıktığını bile söyleyebilirdik. Zeus ve Yehova farkında olmaksızın birbirinin ekmeğine yağ sürecek şekilde hareket etmişler; çünkü gök tanrılar tıpkı yer tanrılar gibi her zaman saklıdan dostane ilişkiler içerisindedirler. Ama Zeus Babanın eğlenmesi Yehova'nın ve seçilmiş yağmacı kavminin kana susamış işleri karşısında ne kadar masumdur!

14 (: Bir adak dolayısıyla.)
15 (*Bkz. Eski Ahit*, Hakimler, 11.)

* * *

Dolayısıyla (bu bölümü) bilhassa Apuleius'un ölümsüzleştirdiği pek iyi bilinen bir mitos ile ilgili ziyadesiyle karmaşık ve aşırı derecede tuhaf alegorik bir yorumla sona erdirmek isterim, her ne kadar böyle bir yorum *du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas*[16] deyiminden yararlanmak isteyen herkesin alayına açık olacaksa da.

Felsefemin çileciliğin zaviyesi olarak bilinen zirve noktasından *yaşama iradesinin olumlanması*nın üreme fiilinde yoğunlaştığı görülür; bu onun en belirgin dışavurumudur. Şimdi bu olumlamanın anlamı esasen şudur: kökeni itibariyle bilgisiz ve dolayısıyla kör bir dürtü olan irade kendi hakiki doğasına ait bilginin aydınlığı tasavvur olarak dünya aracılığıyla üzerine vurduktan sonra istemesi ve duygulanımı itibariyle kendisinin rahatsız edilmesine veya sınırlanmasına izin vermez. Tam tersine o zamana kadar bilgiden yoksun bir dürtü ve içtepi olarak istediği şeyi şimdi bilinçli ve kasıtlı olarak ister (*Die Welt als Wille und Vorstellung*, C. I, § 54). Dolayısıyla şimdi ihtiyari iffet ve ismet ile hayatı *yadsıyan* münzevinin üreme fiiliyle hayatı olumlayan birinden tecrübeye dayalı olarak farklılaştığını görürüz. Çünkü ikincinin bilinçli ve kasıtlı olarak yerine getirdiği ve dolayısıyla bilginin ışığıyla yapılan şey ilkinin nazarında bilgisiz ve kör bir fizyolojik işlev olarak yani uykuda gerçekleşir. Şimdi bu soyut ve hiçbir surette Greklerin ruhuyla bağdaşmayan felsefemsi şeyin ve onu aydınlatan tecrübî şartların tam alegorik tasvirini güzel *Psykhe* mitosunda bulması doğrusu çok ilginçtir. Psykhe Amor'u ancak görmeksizin sevecektir. Ne var ki bundan tatmin olmadığı için ikazların hiçbirine kulak asmaksızın kesinlikle onu görmeyi ister. Bu suretle esrarlı güçlerin kaçınılmaz kararını bildirmesin-

16 (: Yüce olandan gülünç olana sadece bibr adım vardır.)

den sonra sonu gelmez ıstıraba duçar olmuş ve başına gelenlerden ancak yeraltında gezip dolaşarak ve orada güç ve çetin işleri yerine getirerek kurtulabilecektir.

Eski Zamanlara Dair Bazı Müşahedeler*

Kuşkusuz *Pelagus* ile irtibatlı olan *Pelasger* ismi yerinden yurdundan kopmuş, dağılmış parçalanmış küçük Asya kabileleri için genel isimdir. Onlar çok geçmeden kendi kültür, gelenek ve dinlerini bütünüyle unuttukları Avrupa'ya ilk erişen kabilelerdi. Buna mukabil Yunanistan ve Küçük Asya'nın kıyılarından olduğu gibi hoş ve ılıman bir iklimden ve bereketli topraktan hoşça etkilenerek *Helenler* adıyla o kusursuzlukta başka hiçbir yerde hiçbir zaman ortaya çıkmamış olan mükemmelen doğal bir tekamüle ve bütünüyle insani bir irfana eriştiler. Dolayısıyla ancak yarı gülünç, çocuksu bir dinleri vardı; ciddiyet *mysteriumlar*da ve *tragedia*da kendisine bir sığınak buldu. İnsani form ve özelliklerin doğru bir yorumunu ve doğal temsilini, mimarinin bütün zamanlar için tespit edilmiş tek doğru ve muntazam nispetlerinin keşfini, gerçek güzel vezinlerin icadıyla birlikte şiirin bütün halis formlarının inkişafını, insan düşüncesinin ana istikametleri itibariyle felsefi sistemlerin tesisini, matematiğin unsurlarını, akli bir yasamanın temellerini ve genel olarak hakiki manada hoş ve soylu insan varoluşunun temessülünü sadece Greklere borçluyuz. İlham ve Güzellik Perilerinin[1] bu küçük seçkin kavmine deyiş yerindeyse yüzler, biçimler, kıyafetler, silahlar ve binalardan kaplar, ay-

* *Parerga und Paralipomena*, Bd. II, Kap. XVII: Einige archäologische Betrachtungen.

1 (Mousaios ve Kharites.)

gıtlar ve araçlara vs. kadar her şeyi içine alan ve her ne olursa olsun hiçbir zaman bunlardan ayrılmayan bir güzellik dürtüsü armağan edilmiştir. Bu yüzden özellikle heykel ve mimaride kendimizi Greklerin tesirinden uzak tuttuğumuzda zevki selimin ve güzelliğin ölçütlerinden uzak kalırız. Eskilerin asla devri geçmez. İster edebiyatta ister plastik sanatlarda olsun onlar bizim bütün çabalarımızın kutup yıldızıdırlar ve öyle kalırlar. Bunu asla göz ardı etmemeliyiz. Eskileri bir kenara koymaya kalkan çağı bekleyen itibarsızlık ve yüzkarasıdır. Dolayısıyla eğer soysuz, sefil, gözü maddeden başka bir şey görmeyen bir *Jetztzeit*[2] fütursuz küstahlığı içinde kendini daha rahat hissetmek için eski okulu terk ederse alçaklık ve şerefsizliğin tohumlarını ekiyordur.

Eskilerin ruhunu kural olarak her şeyde mümkün olduğu ölçüde doğaya bağlı kalmaya çalıştıklarını söyleyerek tarif edebiliriz; buna karşılık modern zamanların ruhu olabildiği kadar doğadan uzaklaşma çabası olarak tanımlanabilir. Bunun için eskilerin ve yenilerin kıyafetlerini, adet itiyatlarını, alet edevatlarını, konutlarını, kaplarını, sanatını, dinini ve yaşama tarzını düşünmeniz yeterlidir.

Buna karşılık Grekler gerek teknik ve mekanik sanatlarda gerekse doğabiliminin bütün dallarında bizden çok geridedir, çünkü bu tür şeyler yüksek zihinsel güçlerden ziyade zaman, sabır, usul ve tecrübe gerektirir. Dolayısıyla doğabilimi üzerine eski dünyadan kalma eserlerin çoğundan bilmedikleri şeyi fark etmenin dışında öğrenebileceğimiz çok az şey vardır. Kim eskilerin fizik ve fizyolojide ne kadar bilgisiz olduklarını öğrenmek isterse *Problemata Aristotelis*i okusun; bunlar gerçek bir *specimen ignorantiae veterum*dur.[3] Problemlerin çoğu zaman

2 (*Jetzt*: şimdi/ki; *Zeit*: zaman. Schopenhauer'in dönemin zevkini ve anlayışını hicvetmek için kasıtlı olarak uydurduğu bir sözcük. Dilimizdeki "zamane" sözcüğüne yakın bir anlamı vardır.)

3 (: Eskilerin bilgisizliğinin örnekleri.)

doğru ve zaman zaman zekice kavranıp düşünüldüğü doğrudur, ama getirilen çözümler büyük ölçüde hüzün vericidir, çünkü her zaman τὸ θερμὸν καὶ ψυχρόν, τὸ ξηρὸν καὶ ὑόν[4] dışında açıklama unsurlarından haberleri yoktur.

Eski Almanlar gibi *Grekler* de Asya'dan Avrupa'ya göç etmiş bir göçebe kabileydi; ve ana yurtlarından uzakta her ikisi de kendisini bütünüyle kendi kaynaklarından eğitti. Fakat Greklerin ne olduğuna ve eski Almanların ne hale geldiğine bakın! Sözgelimi mitologyalarını karşılaştırın yeter; ilk öğretmenleri kadim ozanlar, Orpheus, Musaios, Amphion, Linus ve nihayet *Homeros'tu*. Ardından Yedi Bilge geldi ve son olarak da filozoflar. Böylece Grekler deyiş yerindeyse okullarının üç sınıfından geçtiler; göçten önce eski Almanlar arasında böyle bir şeyin sözü edilmez.

Eski Alman edebiyatı veya *Nibelungen*, veya Orta Çağların başka şairleri Alman *gymnasiumlarında* öğretilmemelidir. Bu tür şeylerin kayda ve okunmaya değer olduğu doğrudur, fakat zevk yahut beğeninin gelişimi için hiçbir katkıları yoktur ve eski ve gerçekten klasik edebiyata tahsis edilmesi gereken zamanı alırlar. Şimdi benim soylu Alman yurtseverlerim, eğer hiçbir edebi değeri olmayan eski Alman şiirlerini Grek ve Roma klasiklerinin yerine koyarsanız ancak aylak ve tembel serseriler yetiştirirsiniz. Bu *Nibelungen* ile İlyada'yı karşılaştırmak başka her şeyden çok gençlerin kulaklarından uzak tutulması gereken derece ve mertebe konusunda ***küfürbazlık*** etmektir.

* * *

Stobaios'un *Eklogai*'sinin [*Eclogae*] ilk kitabındaki Orpheus odu Greklerin plastik duyarlıklarının oyunbazca süslediği Hint çoktanrıcılığıdır. Elbette Orpheus'un değil-

4 [: Sıcak ve soğuk, kuru ve nemli.]

dir, ama eski olduğuna kuşku yoktur; çünkü bir bölümü Aristoteles'e ait olduğu iddia edilen *De mundo*'da zikredilir, ki sözü edilen kitap yakınlarda Khrysippos'a atfedilmişti. Pekâlâ gerçekten Orpheus'a ait olan bir şeyin üzerine oturuyor olabilir; aslında şeytanın ayartmasına kapılıp Hint dininden Helen çoktanrıcılığına geçiş dönemine ait bir belge olarak görmek de mümkün. Her ne olursa olsun onu Kleanthes'in Zeus'a ilahisine bir panzehir olarak kabul edebiliriz; aynı kitapta verilmiş ve çokça övülmüş olan bu sonuncusu üzerinde apaçık bir Yahudi kokusu vardır, dolayısıyla keyifle okunan bir ilahidir. Bir stoacı ve dolayısıyla bir tümtanrıcı olan Kleanthes'in böyle bir mide bulandırıcı dalkavukluğu yaptığına asla inanamam, yazarın bir İskenderiye Yahudisi olması galip ihtimaldir. Her halükârda Kronos'un oğlunun isminin kötüye kullanılması doğru değildir.

Klotho, Lakhesis ve Atropas, Brahma, Vişnu ve Şiva ile aynı temel fikri dile getirir; fakat bu düşünce bu sebepten ötürü tarihsel bir ilişki kurmamıza yetmeyecek kadar doğaldır.

* * *

Homeros'ta birçok deyim, teşbih, temsil ve ifade metne o kadar eğilmez bükülmez ve mekanik biçimde sokulmuştur ki sanki bu iş tekdüze ve el yordamıyla yapılmış gibi görünür.

* * *

Şiirin nesirden daha eski olması—çünkü Pherekydes felsefe yazanların, Miletos'lu Hekataios mensur tarih yazanların ilkiydi—ve bunun eskilerce anılmaya değer bir durum olarak görülmesi şu şekilde izah edilebilir: İnsanlar

yazmaya başlamazdan evvel korunmaya değer olguları ve düşünceleri nazma kaydetmek suretiyle safiyeti bozulmamış olarak ebedileştirmeye çalışıyorlardı. Yazmaya başladıklarında her şeyi nazma geçirmeleri doğaldı, çünkü hatırlanmaya değer olayları nazım dışında muhafaza etmenin başka bir yolunu bilmiyorlardı. İlk nesir yazarları bundan lüzumsuz hale gelmiş bir şeyden ayrılır gibi ayrıldılar.

* * *

Masonluk Greklerin *mysterionlar*ından geriye kalmış yegâne emare veya daha doğrusu onun bir benzeridir. Sırlara kabul μυεῖσθαι[5] ve τελεταίdir;[6] öğrenilen μυεστήρια[7] farklı dereceler, μικρά, μείζονα καὶ μεγιστα μυστιήριαdır.[8] Böyle bir benzerlik ne tesadüf, ne tevarüs eseridir, bu doğrudan insan doğasından kaynaklanan bir şeyin sonucudur. Müslümanlarda sufilik *mysterionlar*ın bir benzeridir. Romalıların kendilerine ait *mysterumlar* olmadığı için insanlar yabancı tanrıların, bilhassa dini kültü Roma'ya çok erken bir tarihte erişmiş olan İsis'in *mysterumlar*ına intisap ederlerdi.[9]

* * *

Elbiselerimizin neredeyse bütün tavırlarımız/vaziyet alışlarımız ve jestlerimiz üzerinde belli bir etkisi vardır; giyinişlerinin eskiler üzerinde benzer bir etkisi yoktu, çünkü muhtemelen estetik duygularıyla uyumlu olarak onlar

5 (: İntisap etmiş.)
6 (: Sırlı törenler.)
7 (: Sırlar.)
8 (: Küçük, büyük ve en büyük sırlar.)
9 (Bu konuda bkz. T. Taylor, *Eleusinian and Bacchic Mysteries*, N. York, 1891.)

böyle bir sakınca duygusuyla giysilerini bedenlerini sımsıkı saracak şekilde değil gevşek ya da sarkık bırakmayı tercih ediyorlardı. Bu sebepten ötürü bir oyuncu eski bir kıyafeti giydiğinde şöyle veya böyle giysilerimizin neden olduğu ve daha sonra bir alışkanlık haline gelmiş olan her türlü tavır ve hareketten uzak durmalıdır. Dolayısıyla onun toga ve tunik ile Racine oynarken bir Fransız soytarısının yaptığı gibi, gösterişli azametli bir hava takınmasına gerek yoktur.

ŞİİR ÜZERİNE*

* *Die Welt als Wille und Vorstellung*, Bd. II, Kap. XXXVII: Zur Aesthetik der Dichtung.

Şiirin en yalın ve en doğru tarifini hayal gücünü sözcükler yardımıyla harekete geçirme sanatı olarak verebilirim. Şiirin bunu nasıl meydana getirdiğini *Die Welt als Wille und Vorstellung*, birinci cilt § 51'de göstermiştim. Wieland'ın Merck'e o zaman yayımlanmış olan bir mektubundan bir pasaj orada söylenmiş olanların özel bir teyidini sunar: "Tek bir mısra üzerinde iki buçuk gün uğraştım. Nihayetinde bütün mesele gelip aradığım fakat bulamadığım tek bir sözcüğe dayanıyordu. Meseleyi zihnimde evirdim çevirdim, akla gelebilecek bütün ihtimalleri yokladım; çünkü bir resim söz konusuysa eğer doğal olarak benim zihnimde tasavvur halinde dolaşan aynı belirli görüntüyü okurun da zihninde canlandırmayı istiyordum ve bunun için her şey *ut nosti*[1] çoğu zaman tek bir dokunuşa veya ima ya da telkine dayanıyor." (*Briefe an Merck*, ed. Wagner, 1835, s. 193). Okurun hayal gücünün resimlerini sergilediği malzeme olmasından şiir şu şekilde yararlanır: bu resimlerin daha ayrıntılı gelişimi ve daha ince özellikleri bireyselliğine, bilgi alanına ve mizacına en uygun şekilde herkesin kendi hayal gücünde gerçekleşir ve dolayısıyla onu en canlı bir şekilde etkiler. Halbuki plastik sanatlar ve resim sanatı kendisini buna uyduramaz, burada *tek* bir resmin, *tek* bir formun herkesi tatmin etmesi gerekir. Ancak bu her zaman bir bakıma öznel veya arızi ve gayrimüessir bir ilave olarak sanatkârın veya onun modelinin bireyselliğinin damgasını taşır. Mamafih bu her za-

1 (: Bildiğiniz gibi.)

man ne kadar az böyle ise sanatkâr o kadar nesnel yani o kadar dahi kabul edilir. Hatta buradan hareketle manzum eserlerin insan üzerinde şiirlerden ve heykellerden daha güçlü, daha derin ve daha genel bir etkiye sahip olması kısmen izah edilebilir: çünkü bu sonrakiler sıradan insanları çoğunlukla gayet soğuk bir halde bırakırlar; ve genel olarak plastik sanatlar en zayıf etkiye sahip olanlardır. Büyük ustaların resimlerinin, gömülü ve saklı olduklarından değil fakat sadece dikkat edilmediklerinden, dolayısıyla herhangi bir etkileri olmadığından nesillerdir asılı durdukları evlerde ve her türden özel mahallerde sık sık keşfedilmesi ve ortaya çıkması bunun ilginç bir örneğini sunar. Benim zamanımda Floransa'da (1823) Raphaello'nun uzun yıllar boyunca bir sarayın (Qvartiere di S. Spirito) uşaklarının yemekhanesinin duvarında asılı kalmış olan bir Madonna'sı bile bulundu; ve bu güzel duygusuna bütün milletlerden daha fazla yetenekli olan İtalyanlar arasında oldu. Bu plastik sanat eserlerinin doğrudan ve ani etkisinin ne kadar az olduğunu ve bunların doğru değerlendirmesinin diğer bütün sanatlar için gerekli olandan daha fazla eğitim ve bilgi talep ettiğini ispat eder. Buna karşılık insan yüreğinin tellerini titreten güzel bir ezgi nasıl bütün dünyayı dolanır ve harikulade bir şiir nasıl bir ülkeden diğerine yayılır! İleri gelenler ve varlıklı kimseler en güçlü desteklerini plastik sanatlara ve resme sunarlar ve sadece *bunlar*ın eserleri için hatırı sayılır büyüklükte meblağlar harcarlar; hatta bugünlerde gerçek bir putperestlik ünlü bir eski ustanın bir resmi için büyük bir servet ödüyor. Bu öncelikle şaheserlerin nadir olmasına, binaenaleyh bunlara sahip olmanın insanların gururunu okşamasına ve bir de bunların zevkine varmanın çok az bir zaman ve çaba talep etmesine, dolayısıyla bunların her zaman hemen hazır olmasına

dayanır; halbuki şiir ve hatta müzik, şartları kıyas kabul etmez derecede zorlaştırır. Bu sebepten ötürü plastik sanatlardan ve resimden vazgeçmek mümkündür; milletlerin çoğu—sözgelimi Müslümanlar—bunlar olmadan yapabilir; ama hiçbir millet müziksiz ve şiirsiz yapamaz.

Şimdi, şairin hayal gücümüzü harekete geçirirken amacı bize ideaları görünür kılmak, bir başka deyişle, hayatın ve dünyanın ne olduğunu bize bir örnekle göstermektir. Bunun için ilk şart bunu kendisinin biliyor olmasıdır; bilgisinin derin ya da yüzeysel olmasına bağlı olarak şiiri de derin ya da sathi olacaktır. Nitekim şeylerin doğasını kavramada derinlik ve açıklığın nasıl ki sayısız dereceleri varsa şairlerin de vardır. Ne var ki onların her biri sezgisel olarak bildiği şeyi doğru şekilde tasvir ettiği kadarıyla ve resmi asıl olarak kabul ettiği şeyi karşıladığı kadarıyla kendisini mükemmel saymalıdır. O kendisini en iyilerle aynı sıraya koymalıdır, çünkü o en iyi resimde bile kendisininkinden fazla bir şey görmez; onda bizzat doğada gördüğü kadarını görür, çünkü onun bakışı daha derine nüfuz edemez. Fakat en iyi, en üstün (şair) geri kalanların bakışının ne kadar sığ olduğunu, görmedikleri için tekrar etmeleri mümkün olmayanın ne kadar gerisinde kaldığını ve kendi bakışının ve resminin ne kadar öteye eriştiğini gördüğü için kendisini böyle görür. Eğer o sığ ve sathi şairleri onların kendisini anladıkları kadar az anlamış olsaydı o zaman zorunlu olarak umutsuzluğa düşerdi; çünkü bu sıradışı birinin hakkı olan şeyi kendisine vermesini gerekli kıldığı, ama aşağı şairler onu kendisinin onları değerlendirdiği kadar az değerlendirebileceği için o da dünya kendisini takdir etmezden evvel uzunca bir zaman kendi kendini takdir ederek yaşamak zorunda kalır. Ne var ki o kendi takdirinden bile yoksun

kalır, çünkü kendisinin alçakgönüllü olması beklenir. Mamafih bir seksen boyunda bir kimsenin kendisinin başkalarının tepesinden baktığını görmemesi nasıl imkânsızsa bir meziyete sahip olan ve bunun neye mal olduğunu bilen birinin de bunu görmemesi imkânsızdır. Eğer bir kulenin temelden zirveye uzunluğu dokuz yüz metreyse zirveden temele uzunluğu da kesinlikle o kadardır. Horatius, Lucretius, Ovideus, ve neredeyse eskilerin tamamı kendilerinden gururla söz eder; Dante, Shakespeare, Bacon ve daha pek çokları da böyledir. Büyük bir kafaya sahip olup da onun büyüklüğünden habersiz olmak, ancak umutsuzca yetersiz birinin kendi önemsizlik duygusunu da alçakgönüllük olarak görebilmek için kendisini ikna edebileceği bir saçmalıktır. Bir İngiliz gayet zekice ve doğru bir tespitte bulunur: *merit* ve *modesty*nin[2] başlangıç harfleri dışında ortak hiçbir yanları yoktur.[3] Mütevazı şöhretlerin kendilerine dair besledikleri kanaatlerde haklı olup olmadıklarından oldum olası kuşku duymuşumdur ve Corneille hiç çekinmeksizin söyler:

La fausse humilité ne met plus en crédit:
Je sçais ce que je vaux, et crois ce qu'on m'en dit.[4]

Son olarak Goethe gayet samimi bir şekilde "ancak hiçbir konuda varlık gösteremeyenlerin alçakgönüllü olduklarını" söyler. Fakat daha da kesin olan bir şey varsa, başkalarından böyle canla başla tevazu talep

2 (: Meziyet ve mütevazılık.)

3 Lichtenberg (*Vermischte Schriften*, yeni baskı, Göttingen 1844, C. III, s. 19) Stanislaus Leszczynski'nin şöyle söylediğini nakleder: "*La modestie devroit être la vertu de ceux, à qui les autres manquent.*" (: Tevazu başka meziyetleri eksik olanların meziyetidir.)

4 (: Artık inandıramaz beni kendisine sahte tevazu
Biliyorum ben kıymetimi ve inanıyorum hakkında söylenene.)

edenlerin, tevazuda bu kadar ısrarlı olanların ve hiç durmaksızın "Mütevazı olun, Tanrı aşkına, sadece mütevazı olun!" diye feryat edenlerin kesinlikle hiçbir konuda varlık gösteremeyen hilekâr kimseler oldukları-dır. Bir başka söyleyişle bunlar bütünüyle vasıfsız, meziyetsiz, doğanın imalat atıkları, insanlığın ayaktakımının sıradan üyeleridir. Çünkü her kim bir meziyete sahipse başkalarında da bunları kabul eder—halis ve hakiki olanları elbette. Fakat kim ki her türlü kusursuzluk ve meziyetten yoksunsa kimsede de olmasın ister. Bunların başkalarında görünümü ona eziyet ve işkence eder; soluk, yeşil ve sarı kıskançlık yüreğini yer bitirir: kişisel olarak kayırılmış kimseleri yok edip ortadan kaldırmak ister; ama heyhat bunların yaşamasına izin vermek zorundaysa, bu ancak tek şartla mümkün olabilir: Bunlar üstünlüklerini saklayacak, bütünüyle inkâr edecek hatta yeminle bunlardan feragat edeceklerdir. Demek oluyor ki her yerde karşılaştığımız tevazu methiyesinin kökeni budur. Ve eğer bu övgüleri bol keseden dağıtanlar meziyeti daha doğarken boğma veya hiç olmazsa onun kendisini göstermesini veya tanınmasını engelleme imkânına sahip olsalar bunu yapmayacaklarından kim kuşku duyar? Çünkü bu onların teorisinin uygulamasıdır.[5]

Şimdi her ne kadar şair her sanatçı gibi her zaman önümüze sadece münferit ve bireysel olanı koysa da bildiği ve eseriyle bilmemizi istediği şey (Platonik) idea, bütün türdür. Dolayısıyla tablolarına veya tasvirlerine deyiş yerindeyse insanların karakterlerinin ve durumlarının türü güçlü bir şekilde kazınmış olacaktır.

5 (Yukarıdaki paragrafla ilgili olarak dizinin bir önceki kitabı *Güzelin Metafiziği*, "Kıymetinin Takdirinin Vasatların İnsafına Kalmış Olması: Seçkinliğin Kaderi" ve "Fikir Ve Sanat Hayatındaki Kıskançlık Neden Diğer İnsani Etkinlik Alanlarındakinden Daha Şiddetlidir?" başlıklı bölümlere bakınız.)

Gerek anlatıcı gerek dramatik şair hayattan bütünüyle münferit ve bireysel olanı alır ve onu bireyselliği içinde tam olarak resmeder, ama onunla bizim genel insan varoluşumuzu gözler önüne serer. Çünkü o her ne kadar belli bir zaman ve zemine özgü olanla ilgileniyor gibi görünse de aslında her yerde ve her zaman olanla uğraşır. Bu onların, bilhassa dram şairlerinin sözlerinin, her ne kadar zorunlu olarak genel vecize niteliğinde olmasalar da gündelik hayatta sık sık uygulama alanı bulmalarının sebebini izah eder. Tecrübe deneysel bilimler için neyse şiir de felsefe için odur. Nitekim tecrübe bizi münferit olanda fenomenle tanıştırır ve bunu örnek yoluyla yapar, bilim genel kavramlar yoluyla fenomenlerin bütününü kucaklar. Dolayısıyla şiir bize münferit olan aracılığıyla ve örnekle varlıkların (Platonik) idealarını tanıtmaya çalışır. Felsefenin gayesi bizi kendisini şeylerde dışavuran eşyanın iç doğasıyla tanıştırmaktır. Şiirin daha çok gençlik, felsefenin yaşlılık karakteri taşıdığını burada görürüz. Esasen şiir kabiliyeti gerçekte ancak gençlikte tomurcuklanır, ayrıca gençlikte şiire duyarlılık çoğu zaman daha hararetlidir. Gençler şiirden şiir olarak zevk alırlar ve çoğu zaman vasat manzumeler onları tatmin eder. Yaşlandıkça bu eğilim yavaş yavaş kaybolur ve ihtiyarlıkta nesir tercih edilir. Gençlikteki bu şiirsel eğilimle gerçeklik duygusu çoğu zaman zayıflar ve kolaylıkla bozulur. Çünkü şiir gerçeklikten içinde hayatın ilginç ama acısız akmasıyla ayrılır; tam tersine gerçekte acısız olduğu kadarıyla hayatın çekici bir yanı yoktur; ama ilgi çekici hale gelir gelmez acısız kalması söz konusu değildir. Hayatla tanıştırılmazdan evvel şiirle tanışan gençler bundan böyle hayattan ancak şiirin gerçekleştirebileceğini talep ederler. Bu en yetenekli gençleri bunaltıp bezdiren hoşnutsuzluğun en başta gelen sebebidir.

Vezin ve kafiye bir bukağıdır, ama aynı zamanda şairin üzerine attığı ve üzerindeyken başka türlü konuşmaya cesaret edemeyeceği şekilde konuşmasına izin verilen bir peçedir; bize zevk veren şey budur. O söylediği her şeyin ancak yarısının sorumlusudur; diğer yarısı için vezin ve kafiye sorumlu tutulmalıdır. Ritim olarak vezin veya ölçünün özü sadece zamandadır, ki bir *a priori* saf algıdır, dolayısıyla Kant'ın diliyle ifade etmek gerekirse, münhasıran *saf duyarlığa* aittir; buna karşılık kafiye işitme uzvunda bir duyu, dolayısıyla bir *tecrübi* duyarlık meselesidir. Bu sebepten ötürü ritim kafiyeden çok daha soylu ve kıymetli bir vasıtadır. Eskiler bu sebepten ötürü ikincisine tenezzül etmiyorlardı. Kafiyenin kökeni iptidai zamanlarda eski dillerin bozulmasıyla ortaya çıkmış eksik kusurlu dillerde bulunur. Fransız şiirinin sefaleti öncelikle vezinsiz olarak yalnızca kafiye ile sınırlı olmasına dayanır; ve ayrıca vasıta yoksunluğunu saklamak için birsürü ukalaca düzenlemelerle kafiye uydurmayı daha güç hale getirmesiyle artmıştır; sözgelimi sanki kulak için değil de göz içinmiş gibi aynı şekilde yazılan heceler kafiye teşkil eder, ünlü boşluğu yasaktır, çok sayıda sözcük kullanılamaz gibi; çağdaş Fransız şiir okulu şimdi bunların hepsine son vermeye çalışmaktadır. Fakat hiçbir dilde, en azından benim için, kafiye Latincede olduğu kadar hoş ve güçlü bir etki bırakmaz; Ortaçağın kafiyeli Latince şiirlerinin özel bir çekiciliği vardır. Bunun Latin dilinin herhangi bir modern dille kıyaslanamayacak derecede mükemmel, güzel ve soylu olmasıyla ve aslında bu sonrakine ait olan ve esas itibariyle kendisinin tenezzül etmediği süsler ve bezemeler içerisinde böylesine zarif bir şekilde hareket etmesiyle açıklanması gerekir.

Ciddi şekilde ve derinlemesine düşünülecek olursa bir düşünceye ya da onun doğru ve saf ifadesine, bir-

kaç heceden sonra aynı sözcüğün sesinin işitilmesi, hatta bu hecelerin kendilerinin bir tür ritmik tempo icra etmesi gibi çocukça bir niyetle, en küçük bir zorlamada bile bulunulması akıl melekemize karşı neredeyse yüksek ihanet olarak görünür. Fakat böyle bir zorlama olmaksızın şiir yazmak da neredeyse imkânsız gibidir, yabancı dillerde şiirin anlaşılmasının nesirden çok daha güç olması buna bağlanmalıdır. Eğer şairlerin gizli atölyelerini görebilseydik düşünce için kafiye araştırılmasından on kat daha çok kafiye için düşünce araştırıldığını görürdük; hatta böyle değil de diğer türlü olduğunda bile düşünce adına belli bir esneklikte bulunulmaksızın bu kolayca başarılamaz. Fakat nazım sanatı bu mülahazalara karşı koyar ve ayrıca bütün zamanlar, bütün kavimler onun yanındadır: vezin ve kafiyenin duygular üzerindeki gücü bu kadar büyük ve bunlara özgü esrarlı *lenocinium*[6] bu kadar müessirdir. Bunu kafiyesi yerli yerinde bir manzumenin anlatılamayacak derecede cezp edici etkisi sayesinde hissiyatı harekete geçirme gücüyle açıklayabilirim, o kadar ki (bu sayede) onda ifade edilen düşünce sanki dilde daha önceden belirlenmiş, hatta bir şekle sokulmuş ve şaire kalan sanki onu bulup ortaya çıkarmaktan ibaretmiş gibi bir izlenim uyanır. Hatta önemsiz ani düşünce pırıltıları bile vezin ve kafiye sayesinde belli bir etkileyicilik gücü kazanır ve bu süsler içerisinde daha çekici ve çarpıcı hale gelir, nitekim genç kızlar arasında sıradan çehreler süslü gösterişli elbiseler sayesinde bakışları kendi üzerlerine toplarlar. Hatta çarpık ve yanlış fikirler bile bir manzume haline getirildiğinde hakikat kisvesine bürünürler. Buna karşılık meşhur şairlerden meşhur pasajlar bile aslına sadık kalınarak nesir halinde yeni-

6 [: Ayartıcı cazibe.]

den ifade edildiklerinde çekip büzülürler ve önemsiz hale gelirler. Eğer salt hakiki olan güzelse, ve hakikatin en aziz tutulan süsü çıplaklıksa, o zaman nesir olarak büyük ve güzel görünen bir fikir bizi manzum olarak aynı şekilde etkileyen bir fikirden daha fazla hakikat değerine sahip olacaktır. Vezin ve kafiye gibi böylesine önemsiz ve hatta görünüşe göre çocukça vasıtaların bu kadar güçlü bir etkiye sahip olması çok şaşırtıcı ve araştırmaya değerdir. Ben bunu şu şekilde açıklıyorum: Doğrudan işitme duyusuna sunulan şey, yani saf sözcük sesi vezin ve kafiye sayesinde kendi başına belli bir tamlık ve anlam kazanır, çünkü bu sayede bir tür müziğe dönüşür. Dolayısıyla bundan böyle artık safi bir araç, işaret edilen bir şeyin yani sözcüklerin anlamının işareti olarak değil, kendisi için, kendisi uğruna var görünür. Sanki onun bütün amacı sesiyle kulağa hoş gelmektir, ve dolayısıyla bununla birlikte her şeye erişilmiş, her türlü talep karşılanmış izlenimi uyanır. Ama aynı zamanda o bir anlam ihtiva eder, bir fikri ifade eder, kendisini şimdi, tıpkı müzik için sözler gibi, beklenmedik bir fazla olarak, bizi hoş bir şekilde şaşırtan umulmadık bir armağan olarak sunar, dolayısıyla bu tür taleplerde bulunmadığımız için o bizi kolayca tatmin eder. Eğer gerçekten bu düşünce kendi başına, dolayısıyla nesir olarak söylendiğinde de anlamlı olacaksa o zaman büyüleniriz. İlk çocukluğumdan hatırlıyorum, genel olarak aynı zamanda anlam ve düşünce içerdiklerini keşfetmezden çok önce manzumelerin ezgili sesiyle kendimden geçerdim. Bu sebepten dolayı esasen bütün dillerde edebi değeri olmayan, neredeyse bütünüyle anlamdan yoksun şiirler vardır. Davis, *Laou-sang-urh* çevirisine veya *An Heir in Old Age*'e (London, 1817) yazdığı önsözde Çin sahne oyunlarının kısmen şarkı olarak söylenen manzumelerden oluştu-

ğuna dikkat çeker ve ekler: "Bunların anlamı çoğu zaman karanlıktır, ve bizzat Çinlilerin ifadesine göre bu manzumelerin amacı bilhassa kulağa dalkavukluk etmektir, dolayısıyla anlam ihmal edilir hatta ahenk için bütünüyle gözden çıkarılır." Burada kim Grek tragedyalarının birçoğundaki koroları, bir şey çıkarmanın çoğu zaman böylesine güç olduğu (bu muammalı manzumeleri) hatırlamaz?

Gerek yüksek gerek alt dereceden halis şairin en doğrudan ve en kolay tanınan işareti kafiyelerinin kolay ve zorlama olmayan yapısıdır. Sanki tanrısal tertip[7] sayesindeymiş gibi kafiyeler burada kendiliklerinden ortaya çıkmışlardır; düşünceleri ona zaten kafiyeli olarak gelmiştir. Buna karşılık düz, şiirsellikten yoksun kimse düşünce için kafiye peşinde koşar; beceriksizlerse kafiye için düşünce ararlar. Bir çift kafiyeli mısraa baktığımızda çoğu zaman ikisinden hangisinin babasının düşünce, hangisinin kafiye olduğunu bulup çıkarabiliriz. Burada sanat yahut maharet ikincisini gizlemeye dayanır, böylelikle bu tür manzumeler neredeyse içi doldurulmuş safi *bouts-rimés*[8] gibi görünmezler.

Meseleye dair hissiyatım odur ki (burada delil/ispat yolu takip edilemez) kafiye doğası gereği iki kısımdan oluşur: etkisi aynı sesin bir defa yinelenmesiyle sınırlıdır ve daha sık tekrarla güçlenmez. Dolayısıyla son hece kendisiyle kafiyeli olan heceyi bulur bulmaz etkisi tükenir; sesin üçüncü kez ortaya çıkması, etkiyi genişletmeksizin, tesadüfen aynı perdeden ses veren mükerrer bir kafiye işlevi görür sadece; kendisini mevcut kafiyeye bağlar, ama onunla daha güçlü bir etki uyandıracak şekilde birleşmez. Çünkü ilk hecenin sesi ikinci aracılığıyla üçüncüsünde bu şekilde devam etmez:

7 (: Tanrısal takdir/düzenleme.)
8 (: Kafiye uydurmak için söylenmiş manzumeler.)

dolayısıyla bu estetik bir *pleonasmos*,[9] hiçbir katkısı olmayan bir çifte cesarettir. Dolayısıyla bu tür kafiye yığılmaları *ottava rima, terza rima*[10] ve *sonelere* mal olan ve çoğu zaman bu tür eserleri okurken maruz kaldığımız ruh burkuntusunun arkasında yatan ağır fedakârlıkları hele hiç hak etmez; çünkü bu tür ağır zihni çaba talep eden bir şiirden zevk almak mümkün değildir.[11] Şiir yeteneğine sahip büyük ruhların kimi zaman bu formların ve onların güçlüklerinin de üzerinden gelebilmeleri ve bunlarla kolaylıkla ve zarafetle oynayabilmeleri bu formların bizatihi tavsiyeye şayan oldukları[12] anlamına gelmez; çünkü bunlar kendi başlarına hem can sıkıcı hem de faydasızdırlar. Ve iyi şairler bu formlardan faydalandıklarında bile çoğu zaman onlarda kafiye ile düşünce arasındaki çatışmayı görürüz. Bu çatışmanın galibi kimi zaman biri kimi zaman diğeridir; dolayısıyla ya kafiye uğruna düşünce budanır ya da zayıf bir *à peu près*[13] ile kafiyenin tatmin edilmesi gerekir. Bu böyle olduğu için Shakespeare'in sonelerinde dörtlüklerinin her birinde farklı kafiyeler verilmiş olmasını cehaletin değil zevki selimin bir delili olarak görürüm. Her halde bunların ses etkisi bu şekilde hiçbir surette azalmaz ve fikrin hakkı (kafiye hesaplarıyla zoraki tutturulan ses benzerlikleriyle verileceğinden) daha fazla verilmiş olur.

Bir dilin nesirde yaygın olarak kullanılamayan birçok sözcüğe sahip olması, buna karşılık birtakım nesir sözcüklerinden faydalanamaması o dilin şiiri için bir mahzur oluşturur. İlki genellikle Latince ve İtalyanca, ikincisi

9 (: Sözü gereksiz yere uzatma, haşiv: (Gr.) *pleonazein*.)
10 (Kafiye düzenleri sırasıyla: *abababcc; aba, bcb, cdc*.)
11 (Ya da: ... çünkü zihnimiz bu tür ağır bir yük/gerginlik altındayken şiir zevki mümkün olmaz.)
12 (Ya da: ...bizatihi kendilerinden ötürü bunlara iltifat ettikleri...)
13 (: Takribiyet, yaklaşıklık, oranlama.)

Fransızca için söz konusudur; sonuncusunda yakın zamanlarda bunlar gayet doğru olarak *la bégueulerie de la langue français*[14] diye adlandırılmıştır; her ikisiyle İngilizcede daha az, Almancada daha da az karşılaşılır. Dolayısıyla münhasıran şiire mahsus olan sözcükler kalbimize yabancı kalır, bize doğrudan konuşmaz, bu yüzden bizi soğuk ve duygusuz bırakır. Bunlar basmakalıp şiir dilidir ve ifade ettikleri gerçek duygular yerine deyiş yerindeyse boyanmış duygulardır; sıcak ve samimi hissiyata engel olurlar.

Günümüzde böylesine sık tartışılan *klasik* ve *romantik* şiir arasındaki ayrım bana öyle görünüyor ki son tahlilde ilkinin bütünüyle insani, gerçek ve doğal olan dışında bir güdü tanımamasına, ikincisinin ise suni, basmakalıp ve hayali güdüleri de gerçek olarak kabul etmesine dayanır. Hıristiyan mitolojisinden, ardından şövalyeliğe özgü abartılı, aşırı ve fantastik şeref yasasından, ayrıca kadınlara gösterilen Hıristiyan-Alman karışımı saçma ve gülünç saygıdan ve son olarak iptila hatta çılgınlık derecesine varan anormal tutkudan kaynaklananlar bu tür güdüler arasındadır. Fakat bu güdülerin insan ilişkilerinde ve insan tabiatında hangi gülünç sapmalara yol açabileceklerini romantik türün en iyi şairlerinde, sözgelimi Calderón'da görebiliriz. Autos'un adını bile anmadan *No siempre el peor es cierto* (*En kötü olan her zaman kesin değildir*) *ve El postrero duelo en España* (*İspanya'da son düello*) ile benzer tarzda *en capa y espada*[15] güldürüleri hatırlatmakla yetiniyorum. O dönemde yüksek sınıfların zihin eğitiminin bir parçası olan ve çoğu zaman sohbetlerde kendisini gösteren okumuşlara özgü incelikler de bu unsurlarla ilgilidir. Buna karşılık her zaman tabiata sa-

14 (: Fransız dilinin *fiacco* (kabilinden) incelikleri.)
15 (: Kılıç ve pelerinli.)

dık kalan eskilerin şiirlerinin bunlara göre konumu ne kadar yüksektir! Tıpkı Grek mimarisi karşısında Gotik mimari gibi, klasik şiirin mutlak ve koşulsuz, romantik şiirin ise ancak sınırlı/izafi bir doğruluk ve tamlığa sahip olması bunun sonucudur. Öte yandan oyun sahnelerini eski Grek veya Roma dünyasına taşıyan her türlü dramatik veya tasviri şiirler eski dünya hakkındaki, özellikle günlük hayatın ayrıntılarıyla ilgili bilgimizin yetersiz, bölük pörçük ve algıdan/görüden elde edilmemiş olması nedeniyle çok şey kaybettiklerine işaret etmek gerekir. Çünkü bu şairi çok şeyden geri durmaya ve genel şeylerle yetinmeye zorlar; böylece o soyutluğ(un pençesin)e düşer ve eseri şiir için mutlak manada elzem olan algılanabilirlik (somutluk) ve bireysellikten yoksun kalır. Bütün bu nevi eserlere ayırt edici özellikleri olan boşluk ve sıkıcılık görünümünü kazandıran şey budur. Bu tür içerisinde sadece Shakespeare'in eserleri bundan kendisini kurtarmıştır; çünkü o hiç tereddüt etmeksizin Greklerin ve Romalıların isimleri altında döneminin İngilizcesini sunmuştur.

Lirik şiirin büyük şaheserlerinin birçoğu, özellikle Horatius'un birkaç *Od*u, (sözgelimi üçüncü kitabın ikinci *od*una bakınız), Goethe'nin şarkılarının bazıları (mesela *Çobanın Ağıtı*) uygun bağlantı eksikliği ve düşünce boşluklarının çokluğundan dolayı eleştiri konusu yapılmıştır. Fakat dile getirilen temel duygu ve hal birliğinin onun yerini alabilmesi için mantıki bağlantı burada bilerek ihmal edilmiştir; ve tam da böylece bu birlik, muhtelif incilerin ortasından bir iplik gibi geçtiği ve düşünce objelerinin ani değişimini ortaya çıkardığı için daha açık biçimde göze çarpar, nitekim müzikte bir ses perdesinden diğerine geçiş yedinci notanın akorduyla sağlanır, ki onda hâlâ çalınan temel nota bu sayede yeni perdenin baskın sesi haline gelir. Burada tarif edilen nitelik en açık hatta abar-

tı noktasına varan şekilde Petrarca'nın: *Mai non va' più cantar, com' io Soleva* diye başlayan *Canzone*'sinde bulunur.

Dolayısıyla nasıl ki lirik şiirde öznel unsur baskınsa dramada da yalnızca ve münhasıran sunulan nesnel unsurdur. Bu ikisinin arasında, aşk maceralarını konu alan destanlardan gerçek epiğe kadar bütün biçimleri ve değişiklikleriyle epik şiir için geniş bir orta yol mevcuttur. Çünkü epik şiir her ne kadar esas itibariyle nesnel ise de bünyesinde az çok göze çarpan ve ifadesini konuşma tarzı tonunda ve ayrıca şuraya buraya serpiştirilmiş düşüncelerde bulan öznel unsura yer verir. Burada şairi dramada olduğu gibi bütünüyle gözden uzak tutmayız.

Dramanın Gösterdiği

Dramanın amacı genel olarak insan doğasının ve varoluşunun ne olduğunu bize bir örnekle göstermektir. Burada ışık bunların kasvetli ya da aydınlık tarafı, veya geçiş aşamaları üzerine tutulabilir. Fakat bizzat "insan doğası ve varoluşu" ifadesi, temel mesele doğa yani karakterler mi yoksa varoluş yani kader, olay mı olması bakımından içinde çelişkinin nüvesini barındırır. Ayrıca bu ikisi o kadar sıkı bir şekilde bir arada gelişmiştir ki hiç kuşkusuz düşünüş/kavrayış bakımından birbirinden ayrılabilir, ama temsilleri bakımından böyle bir ayrım söz konusu olamaz. Çünkü karakterler gerçek doğalarını ancak koşullar, kaderler, olaylar sayesinde gösterirler ve olayların kökenini teşkil eden hikâye de ancak karakterlerden doğar. Elbette temsilde biri veya diğeri daha fazla öne çıkarılabilir ve bu bakımdan karakterleri merkeze yerleştiren oyun ile belkemiğini olaylar dizisinin oluşturduğu oyun iki aşırı ucu oluşturur.

Hem drama hem epik şiir için ortak amaç, yani önemli durumlar içerisine yerleştirilmiş önemli karakterlerle her ikisinin birlikte meydana getirdiği sıradışı olayların sunulması, eğer önce karakterler bize bir sükûnet hali içerisinde takdim edilirse en eksiksiz biçimde gerçekleştirilmiş olacaktır. Bu durumda onların yalnızca genel görünüşleri görünür hale gelir, fakat ardından bir olayı tetikleyen bir güdünün girmesine izin verilir, bundan yeni ve daha güçlü bir güdü ortaya çıkar. Bu da yeni ve daha

da güçlü güdüleri doğuran daha önemli bir olayı meydana getirir. Böylece biçim için uygun olan zamanda tutkulu heyecan başlangıçtaki sükûnetin yerini alır ve bu heyecan içerisinde önemli olaylar gerçekleşir. Bu olaylarda daha önce karakterlerde uyuklayan nitelikler dünyanın gidişatıyla birlikte parlak bir ışıkta görünür hale gelir.

Büyük şairler kendilerini temsil edilecek kişilerin her birine tam olarak dönüştürür ve tıpkı vantriloklar gibi her birinin ağzından: aynı doğruluk ve doğallıkla, şimdi kahramanın, hemen ardından masum genç kızın ağzından konuşurlar; Shakespeare ve Goethe böyledir. İkinci sınıf şairler başkaraktere kendilerini temsil ettirmeye kalkarlar; Byron'un yaptığı budur. Bu durumda oyunun diğer kişileri çoğu zaman hayattan yoksun kalır; vasat şairlerin eserlerinde başkarakter bile aynı durumdadır.

Tragedyanın Öğrettiği

*Tragedya*dan aldığımız zevk güzel değil yüce duygusuna aittir; aslında o bu duygunun en yüksek derecesidir. Zira nasıl ki tabiatta yüceyle karşılaştığımızda iradenin ilgilerinin peşinde koşmaktan kesiliyor ve böylece saf bilme/kavrama öznesi haline geliyorsak trajik bir felakette de yaşama iradesinden yüz çevirirız. Nitekim tragedyada bize hayatın korkunç yanı, insanların feryat ve ağıtları, şans ve hatanın hâkimiyeti, iyilerin mağlubiyeti ve kötülerin galibiyeti sunulur; dolayısıyla doğrudan irademize karşıt olan dünyanın durumu gözlerimizin önüne serilir. Bu görüntü karşısında irademizi hayattan çevirmeye, hayatı istemekten ve sevmekten vazgeçmeye zorlandığımızı hissederiz. Fakat tam da bu şekilde içimizde yine de geri kalan bir şey olduğunun farkına varırız. Onu müspet değil belki ancak menfi bir şekilde, hayatı iste*me*yen şey olarak bilebiliriz. Nasıl ki yedinci notanın akordu temel akordu talep ederse, nasıl ki kırmızı rengi yeşili talep ederse ve hatta onu gözde meydana getirirse, her tragedya da bütünüyle farklı türden bir varoluşu, farklı bir dünyayı talep eder. Onun bilgisi bize, tıpkı burada böyle bir taleple olduğu gibi, ancak dolaylı olarak verilebilir. Trajik felaket anında hayatın er geç uyanacağımız sıkıcı bir rüya olduğuna her zamankinden daha güçlü bir şekilde emin oluruz. Bu ölçüde tragedyanın etkisi dinamik yücenin etkisine[1]

1 (Kavram, açıklaması ve Alman estetik geleneği içindeki yeri için *bkz.* F. Schiller, *Bir Eğitim Ülküsü Olarak Ruh Yüceliği*, Say Yayınları, Eğitim Dizisi, 5. Kitap.)

benzer, çünkü tragedya da tıpkı bunun gibi bizi iradenin ve onun peşinde koştuğu şeylerin üzerine yükseltir; ve bizi öyle bir ruh hali içine sokar ki iradeye doğrudan zıt olan şeyin karşısında bundan zevk duyarız. Hangi biçim içerisinde ortaya çıkarsa çıksın tragedyanın her türüne yüce olana doğru özel bir eğilim kazandıran şey dünyanın ve hayatın bize hakiki zevk veremeyeceği, dolayısıyla bizim merbutiyetimize[2] değmediği bilgisini uyandırmasıdır. Trajik ruh buna dayanır: bu yüzden o (hayattan) gönüllü olarak çekilmeye[3] götürür.

Eskilerin tragedyasında bu çekilme (feragat) ruhunun nadiren görüldüğünü ve doğrudan ifade edildiğini kabul ediyorum. Oedipus Colonus (*Oidipus epi Kolono*) kesinlikle kendi isteğiyle ve uysallıkla ölür; ama ülkesinden intikam alınması onu teselli eder. Iphigenia Aulis (*İphigeneia en Aulidi*) ölmeye hazırdır; ama onu teselli eden ve fikrini değiştirmesine vesile olan Grek ülkesinin esenliği düşüncesidir. İlk başta her vesileyle kaçmaya çalıştığı ölüme bu değişim sayesinde kendisini gönüllü olarak teslim eder. Büyük Aiskhylos'un *Agamemnon*'unda Kassandra gönüllü olarak ölür, αρχείτω[4] (1306); ama o da intikam düşüncesiyle teselli olur. *Trakhiniai*'de (*Trakhis Kadınları*) Herakles zorunluluğa boyun eğer, sükûnet içerisinde ölür, ama feragat etmiş değildir. Aynı şey Euripides'in Hippolytos'u için de söz konusudur; burada kendisini teselli etmek için ortaya çıkan Artemis'in ona tapınakları ve şöhreti vaat etmesi, ama kesinlikle ölümden sonraki bir hayata işaret etmemesi ve bütün tanrıların ölüme terk ettikleri kendisini ölüme terk etmesi bizi şaşırtır: Hıristiyanlıkta ve benzer şekilde Brahman ve Buda dininde (terk etmezler bilakis) gelirler, her ne kadar bu

2 (Dolayısıyla muhabbetimize, giderek düşkünlüğümüze...)
3 (: *Resignation*: vazgeçme, terk etme.)
4 (: Hayata yeter.)

son ikisinde tanrılar her zaman tuhaf olsa da. Nitekim Hippolytos, neredeyse eski dünyanın bütün trajik kahramanları gibi, kaçınılmaz kadere ve tanrıların değişmez iradesine teslimiyet sergiler, ama yaşama iradesinin kendisini terk etmez. Stoacıların sükûneti veya ılımlılığı Hıristiyanların terki dünyasından esaslı biçimde farklıdır, çünkü o sabırla tahammülü ve kaçınılmaz biçimde zorunlu kötülükleri sükûnet içerisinde bekleyişi öğretir, halbuki Hıristiyanlık terki dünyayı, istemeden vazgeçmeyi öğütler. Benzer şekilde eskilerin trajik kahramanları kaderin kaçınılmaz sillelerine kararlı ve stoacılara özgü teslimiyet gösterir; buna karşılık Hıristiyan tragedyasında bütün yaşama iradesinden vazgeçme, değersizliğinin ve beyhudeliğinin bilincinde olarak neşe içerisinde terki dünya ön plana çıkarılır.

Ama ben tam olarak o kanaatteyim ki yakın zamanların tragedyaları eskilerin tragedyasından daha yüksek bir seviyededir. Shakespeare Sophokles'ten çok daha büyüktür; Goethe'nin *Iphigenia*'sı ile karşılaştırıldığında Euripides'inki neredeyse kaba ve bayağı bulunabilir. Euripides'in *Bakchaia*'sı (*Bakkhalar*) eski dünyanın rahipleri lehine berbat bir eserdir. Esasen eski dünyanın Euripides'in Alkestis ve *Iphigenia Tauris*'i (*İphigeneia en Taurois*) gibi birçok oyununun trajik eğilimi yoktur; Antigone ve Philokletos gibi bazılarının nahoş hatta iğrenç motifleri vardır. Hemen hepsi insan soyunu hata ve tesadüfün korkunç hâkimiyeti altında gösterir, bunların meydana getirdiği ve bizi bunlardan kurtaran feragat içerisinde değil. Bütün bunların sebebi eskilerin tragedyanın zirvesine ve gayesine, ve genel olarak hayat görüşüne ulaşmamış olmamalarıdır.

Dolayısıyla eğer eskiler gerek ruh hali/düşünce yapısı gerekse trajik kahramanları itibariyle feragat ruhunu,[5]

5 (: Geist der Resignation.)

iradenin hayattan yüz çevirmesini çok az sergiliyorlarsa da, tragedyanın kendine özgü ayırt edici eğilimi[6] ve etkisi seyircide bu ruhun uyandırılmasına, geçici de olsa bu düşünce yapısının canlandırılmasına hizmet etmeyi sürdürür. Sahnedeki korkular ona hayatın acılığını ve değersizliğini, her türlü çabasının beyhudeliğini gösterir. Bu izlenimin etkisi, dünyayı ve hayatı sevmektense gönlünü hayattan kurtarmanın ve iradesini ondan çevirmenin daha iyi olduğunun her ne kadar ancak belli belirsiz bir hissiyat içerisinde de olsa idrakine varması olacaktır. Böylece varlığının derinliklerinde farklı bir isteme türü için farklı bir varoluş türünün de olması gerektiği bilinci uyanır. Çünkü eğer böyle olmamış olsaydı, eğer hayatın tüm hedeflerinin ve iyi şeylerinin üzerine bu yükselme, hayattan ve onun ayartılarından bu yüz çevirme burada zaten bulunan, ama bizce bütünüyle tasavvur edilebilir olmayan farklı türden bir varoluşa dönme tragedyanın özel amacı olmamış olsaydı, en aydınlık ışıkta gözlerimizin önüne serilen hayatın korkunç yanının temsilinin bizi böylesine iyi (hayrımıza olacak) şekilde etkileyip yüksek bir zevk sunabilmesi nasıl mümkün olurdu? Aristoteles'e göre uyandırılması tragedyanın nihai gayesi olan korku ve acıma kesinlikle kendi başlarına hoş duygular arasında sayılmaz; dolayısıyla amaç değil ancak araçtırlar. O nedenle iradenin hayattan yüz çevirmesine dönük çağrı tragedyanın kendine özgü hakiki hedefi, insanlığın ıstıraplarının maksatlı temsilinin nihai gayesi olarak kalır. Ruhun bu hayatı oluruna bırakmış yücelmesi kahramanın kendisinde gösterilmese, fakat hak edilmemiş veya hatta hak edilmiş büyük ıstırap karşısında sadece izleyicide uyandırılsa bile nihayetinde bu gaye yine de mevcuttur. Tıpkı eskiler gibi yenilerin çoğu da seyircinin genel olarak insanlığın talihsizliğinin nesnel temsiliyle az

6 (: *Tendenz*: yani kendi doğal eğilimi içinde dönük olduğu şey.)

önce tasvir edilen ruh hali içine sokulması ile yetinirler; buna karşılık diğerleri bunu ıstırapla etkilenen kahramanın kendisinin düşünce yapısının değişimiyle sergilerler. Öncekiler deyiş yerinde ise sadece öncülleri verirler, sonucu seyirciye bırakırlar; buna karşılık sonrakiler kahramanın düşünce yapısının değişmesi olarak, ayrıca koronun ağzından bir tespit olarak sonucu veya hikâyenin ibret dersini verirler; sözgelimi Schiller'in *Messina'nın Gelini*'nde olduğu gibi: "Hayat en büyük iyi değil". Burada felaketin hakiki trajik etkisinin, kahramanda onun meydana getirdiği feragat ve manevi yücelişin nadiren *Norma*[7] operasındaki kadar bütünüyle güdülenmiş ve açık biçimde dile getirilmiş göründüğü zikredilmelidir. Burada bu *Qual cor tradisti, qual cor perdesti*[8] düetinde ortaya çıkar ve müziğe birdenbire giren sükûnetle iradenin değişimine açık seçik işaret edilir. Harikulade müziği, ancak bir libretto dili olabilecek ve ancak motiflerine ve iç ekonomisine göre değerlendirilebilecek üslubu bir tarafa bırakılacak olursa bu oyun genel olarak birinci sınıf bir tragedya, bunların kahramanların düşünce yapısı üzerindeki etkisiyle birlikte güdülerin trajik düzenlenişi, olaylar dizisinin trajik ilerleyişi, trajik gelişim için, hakiki bir örnektir. Bu etki onları dünyanın üzerine yükseltir ve ayrıca izleyiciye de iletilir. Aslında burada ulaşılan etki tragedyanın hakiki doğası bakımından o kadar doğal ve basit, ve o öze o kadar sadıktır ki Hıristiyanlar hatta Hıristiyan hissiyatı bunlarda ortaya çıkmaz.

Yenilerin bu kadar sık eleştiri konusu yapıldığı zaman ve mekân birliğinin ihmali ancak olay birliğini ortadan kaldıracak kadar ileri gittiğinde bir kusur haline gelir. Bu durumda sözgelimi Shakespeare'in *VIII. Henry*'sinde ol-

7 (: Librettosunu Romani'nin yazdığı İtalyan besteci Vincenzo Bellini'nin (1801-1835) ünlü operası (1831).)

8 (: İhanet ettiğin kalbe bak, kayıp ettiğin kalbe bak!)

duğu gibi geriye sadece belli başlı karakterlerin birliği kalır. Ne var ki olay birliğinin Fransız tragedyalarında olduğu gibi sürekli olarak aynı konudan söz edilecek kadar ileri götürülmesine gerek yoktur. Fransız tragedyaları çoğunlukla buna o kadar sıkı bir şekilde riayet eder ki dramanın akışı genişliği olmayan geometrik bir çizgiyi andırır. Burada düstur her zaman "İlerle! *Pensez à voire affaire*!"dir[9] ve iş tam da iş hayatındakine benzer şekilde hızlandırılarak sevk ve idare edilir, hiç kimse ona ait olmayan önemsiz şeylerle oyalanıp vakit kaybetmez veya sağa sola bakmaz. Buna karşılık Shakespeare'in tragedyaları genişliği de olan bir çizgiye benzer: o kendisine yeteri kadar zaman verir, *exspatiatur;*[10] olayı ilerletmeyen gerçekte onunla ilgisi bile olmayan konuşmalara hatta sahnelere yer verir. Fakat bunlar sayesinde biz karakterler veya onların içinde bulunduğu koşullar hakkında daha tam bilgi sahibi oluruz ve dolayısıyla o zaman olayı daha eksiksiz biçimde anlarız. Elbette bu esas mesele olarak kalır, ama yine de son tahlilde hedeflenen şeyin genel olarak insan doğasının ve varoluşunun temsili olduğunu unutmamıza neden olacak kadar değil.

Drama veya *epos*un şairi kendisinin kader olduğunu, dolayısıyla tıpkı kader gibi amansız acımasız olması gerektiğini bilmelidir; tıpkı bunun gibi insan soyunun aynası olduğunu ve bu yüzden birçok kötü hatta kimi zaman habis karakteri, aynı şekilde birçok kafasız, tuhaf, ahmak kimseyi, ama ara sıra makul, ferasetli, dürüst, iyi ve ancak nadir bir istisna olarak soylu bir karakteri temsil etmesi gerektiğini unutmamalıdır. Öyle zannediyorum ki bütün Homeros'ta her ne kadar iyi ve dürüstler çoksa da gerçek anlamda tek bir soylu, yüce ruhlu karaktere yer verilmemiştir. Shakespeare'in bütün eserlerinde belki bir çift soylu

9 (: İşine bak!)
10 (: Konudan ayrılır.)

karakter bulmak mümkündür, gerçi bunlar hiçbir surette son derece soylu karakterler değildir, belki Cordelia, Coriolanus—ama hepsi bu kadar. Buna karşılık yukarıda zikredilen karakterler bol miktarda mevcuttur. Oysa Iffland ve Kotzebue'nun oyunlarında çok sayıda soylu karakter vardır, ama Goldoni benim yukarıda salık verdiğim şeyi yapmıştır; bu sayede o daha yüksek bir düzeyde olduğunu gösterir. Buna karşılık Lessing'in *Minna von Barnhelm*'i fazla ve aşırı evrensel yücegönüllülük için çok çaba harcar. Bu Marquis Posa'nın sergilediği kadar yücegönüllülük hepsi bir araya getirilse Goethe'nin eserlerinde bulunmayacaktır. Bununla beraber hepsi de son derece yücegönüllü olan ve sadece üç karakteri bulunan *Vazife Vazifedir* (*Pflicht um Pflicht*) isimli (sanki *Pratik Aklın Eleştirisi*'nden alınmış gibi görünen bir başlık) bir Alman draması vardır.

Tragedyalarının kahramanları için Grekler kural olarak kraliyet soyundan kimseleri almışlardır, yeniler de büyük ölçüde aynı şeyi yapıyorlar. Bunun sebebi kesinlikle makam/mevkiinin eyleyen veya katlanan kişiye[11] vakar ya da ciddiyet kazandırması değildir; ve söz konusu olan sadece insan duygula(nımla)rını sahneye koymak olduğundan bunun gerçekleştirildiği şeylerin nispi kıymetinin pek bir önemi yoktur ve krallıkların yaptığı kadarını çiftlikler de yapar. Ancak günlük hayatın tragedyası hiçbir surette bütünüyle reddedilmemelidir. Bu sebepten ötürü tragedyaya en iyi uyanlar büyük iktidar ve itibar sahibi kimselerdir, çünkü insanlığın kaderini tanımamız gereken talihsizlik her kim olursa olsun izleyiciye korkunç gelecek bir büyüklüğe sahip olmalıdır. Bizzat Euripides söyler: φεῦ, φεῦ, τά μεγάλα, μεγάλα χαί πάσχει χαχά (Stobaeus, *Florilegium*, C. II, s. 299).[12] Fakat orta

11 (: Fail ya da münfaile.)

12 (: Heyhat, heyhat, büyüklerin ıstıraplan da büyük olacak. Ya da: Büyük başın derdi büyük olur. Dağına göre kış...)

halli bir aileyi fakruzarurete ve umutsuzluğa düşüren koşullar iktidar sahiplerinin ya da varlıklı kesimlerin gözünde çoğu zaman önemsiz görünür, bunlar insanların yardımıyla hatta kimi zaman ufak bir çabayla ortadan kaldırılabilir. Bu yüzden seyircilerin içerisinde bu zümreden olanlar bunlardan trajik biçimde etkilenip sarsılmayacaklardır. Hâlbuki kudret ve servet sahiplerinin uğradıkları talihsizlikler her halükarda korkunçtur ve dışarıdan bir yardım erişmesi mümkün değildir; çünkü krallar ya kendi güçleriyle kendilerine yardım ederler ya da mahvolurlar. Ayrıca yükseklik ne kadar büyükse düşüş de o kadar büyüktür. Dolayısıyla orta halli veya sıradan kimselerin düşecekleri böyle bir yükseklik yoktur.

Şimdi *tragedya*nın doğal eğilimini ve nihai amacını feragate, yaşama iradesinin yadsınmasına doğru bir dönüş olarak tespit ettiğimize göre onun karşıtında, *komedya*da bu iradenin sürekli olumlanmasına bir davet olduğunu kolaylıkla fark ederiz. İnsan hayatının her temsilinin kaçınılmaz olarak böyle olacağı üzere komedyanın da ıstıraplarını ve talihin tersine dönüşlerini gözlerimizin önüne getirmesi gerektiği doğrudur; fakat o bize bunları geçici, çözülüp neşeye dönüşme eğiliminde, genel olarak sonunda galip gelen başarı, zafer ve umutla karışık olarak sunar. Ayrıca o gülmek için bitmez tükenmez malzeme sunar; hayat ve hatta onun terslikleri veya talihsizlikleri bile bunlarla doludur, bunlar bizi her kayıt ve koşulda neşeli bir ruh hali içinde tutar. Nihayetinde o bu sebepten ötürü hayatın genel olarak gayet güzel ve bilhassa ana hatları itibariyle eğlendirici olduğunu ilan eder. Ama elbette neşeli anlarda perdeyi indirmek için acele etmelidir, ta ki arkadan gelenin ne olduğunu görmeyelim; hâlbuki tragedya genellikle arkasından hiçbir şey gelemeyecek şekilde sona erer. Ayrıca eğer ufak tefek sıkıntı, kişisel korku, geçici öfke, gizli kıskançlık ve birçok benzer

duygunun buraya akseden gerçek hayatın formları, güzellik tipinden hatırı sayılır ölçüde sapan formları üzerine zorla giydirdiği çocuksu ifadeler ve hareketlerde göründüğü üzere, hayatın bu gülünç yanını bir kez olsun şöyle veya böyle ciddi bir şekilde düşünürsek, o zaman böyle bir düşünceye dalmış seyirci bu yönden bile ve dolayısıyla hiç beklenmedik bir tarzda, bu tür varlıkların varoluşunun ve hareketinin kendi başına amaç olamayacağına; bilakis bunların ancak yanlış bir yoldan hayata ulaşmış olabileceklerine ve kendisini bu şekilde gösterenin gerçekte olmasa daha iyi olan bir şey olduğuna inanmakta güçlükle karşılaşmayacaktır.

TARİH ÜZERİNE*

* *Die Welt als Wille und Vorstellung*, Bd. II, Kap. XXXVIII: Ueber Geschichte.

İlk cildin aşağıda atıfta bulunulan pasajında[1] insanın hakiki doğasının bilgisi söz konusu olduğunda tarihe göre şiirin daha fazlasını gerçekleştirdiğini ve bunun neden böyle olduğunu ayrıntılı olarak göstermiştim. Çünkü ikincisine göre ilkinden beklenen bilgi(lenme) daha gerçek olacaktır; Aristoteles de bunu kabul ediyordu, çünkü καὶ φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν (*et res magis philosophica, et melior poesis est, quam historia,*[2] De poet., c. 9)[3] der. Fakat herhangi bir yanlış anlamaya meydan vermemek için tarihin değerine dair düşündüklerimi ifade etmek isterim.

Şeylerin her sınıf ve türünde olgular sayısız, tekiller sayıca sınırsız, farklılıkların çeşidi ulaşılmazdır. Meraklı ve sorgulayıcı kafa bunlara bakışını çevirmesiyle birlikte sersemler; ne kadar araştırırsa araştırsın cehalete mahkûm olduğunu görür. Fakat *bilim* yardımına koşar; sayılamayan çokluğu ayıklayıp ayırır, genel kavramlar altında bir araya getirir ve daha sonra bunları da özel kavramlar altında toplar ve böylece genel ve tikelin bilgisinin yolu açılmış olur. Bu bilgi sayısız tekilleri kavrar, çünkü o her birini tek tek kendi başına göz önünde bulundurmamıza gerek kalmaksızın hepsi için aynı derecede geçerlidir. Böylece o araştıran sorgulayan kafaya araştırmasının

1 I. Cilt, § 51.

2 (: Şiir tarihten daha felsefi ve daha değerlidir.)

3 Yeri gelmişken burada şuna işaret etmek gerekir ki bu ποίησις ἱστορίας karşıtlığından ilk sözcüğün kökeni ve dolayısıyla gerçek anlamı olağanüstü bir açıklıkla ortaya çıkar. O araştırmayla bulunmuş/keşfedilmiş olana karşıt olarak yaratılmış, tasavvur edilmiş olana işaret eder.

sorgulamasının beyhude olmadığını, sonunda bir kanaate varacağını vaat eder. Şu halde bütün bilimler kendilerini aralarında bölüşüp paylaştıkları tekil şeylerin gerçek dünyası üzerine yerleştirirler. Fakat en genel ve dolayısıyla en önemli bilgi olarak felsefe onların hepsinin üzerine yerleşir, ötekilerin sadece yolunu hazırladıkları şey için o bilgi vaat eder. Sadece *tarih* uygun bir şekilde bu dizinin bir parçası olamaz, zira onun ötekilerle aynı üstünlüğe sahip olduğunu ileri sürmesi mümkün değildir; çünkü o bilimin temel ayırt edici özelliğinden, bilineni bir disipline tabi kılmadan[4] yoksundur; bunun yerine o bilinenin salt düzenlenmesiyle/insicamlı hale getirilmesiyle[5] övünür. Dolayısıyla öteki her bilim dalında olduğu gibi bir tarih sisteminden söz edilemez. Bu sebepten ötürü o kesinlikle akli bir bilgidir, ama bir bilim değildir. Çünkü o hiçbir surette tikeli tümel vasıtasıyla bilmez, fakat onu doğrudan kavraması ve deyiş yerindeyse tecrübenin temeline sürüne sürüne sokulmaya devam etmesi gerekir. Buna karşılık gerçek bilimler bunu geride bırakır, çünkü tikele hükmettikleri ve en azından belli sınırlar dâhilinde kendi alanlarındaki şeylerin olabilirliklerini öngördükleri, böylece gelecek olan hakkında bile kaygılarının kısmen giderilebildiği şümullü/kucaklayıcı kavramlara ulaşmışlardır. Bilimler kavramlar sistemi olduğu için her zaman türlerden söz ederler; tarih ise tekillerden. Tarih bu sebepten ötürü tekil şeylerin bilimi olacaktır ki bu bir çelişki anlamına gelir. Yukarıdaki ifadeden bilimlerin hepsinin her zaman varolan şeyden söz ettiği sonucu da doğal olarak çıkar; oysa tarih sadece bir zamanlar var olmuş ve artık var olmayan şeyden söz eder. Ayrıca tarihin işi doğaları gereği tüketilemeyen mutlak manada tikel olanla ve münferit şeylerle oldu-

4 (: Subordination.)
5 (: Koordination.)

ğundan her şeyi ancak noksan ve kısmen bilir. Dahası onun her yeni günün önemsiz değersiz şeylerinin kendisine henüz bilmediği şeyi öğretmesine ses çıkarmaması gerekir. Eğer dönemlerin, yönetimlerin, ve diğer belli başlı ve siyasi değişimlerin, kısaca tarih tablolarında bulunacak her şeyin özel ya da tikelin tabi kılındığı tümel olduğu ileri sürülerek tarihte tikelin tümele tabi kılındığına dair bir itirazda bulunacak olunursa bu tümel kavramının yanlış anlaşılmasının üzerine oturacaktır. Burada sözü edilen tümel tarihte sadece *öznel*dir, bir başka ifadeyle onun genelliği sadece şeylerin bireysel *bilgi*sinin yetersizliğinden kaynaklanır; o *nesnel*, bir başka anlatımla, şeylerin gerçekten birlikte düşünüleceği bir kavram değildir. Tarihteki en genel kavram kendi başına tekil ve tikel bir şey, yani uzun bir dönem ya da temel bir hadiseden ibarettir. Dolayısıyla tikel buna parçanın bütüne bağlı olduğu gibi bağlıdır, safi olguları değil kavramları sunduklarından ötürü bütün gerçek bilimlerde olduğu gibi vakanın kurala bağlı olduğu gibi değil. Bu sebepten ötürü tümelin doğru bilgisiyle ortaya çıkan özel/tikel durumu bu bilimlerde belli bir kesinlikle belirleyebiliriz. Sözgelimi genel olarak üçgenin yasalarını biliyorsam buna uygun olarak önümdeki üçgenin özelliklerinin ne olması gerektiğini de ifade edebilirim. Sözgelimi bütün memeliler için geçerli olan şeyi, yani iki karıncıklı kalpleri, tam olarak yedi boyun omurları, akciğerleri, diyaframları, mesaneleri, beş duyuları vb. olduğunu, teşrihe tabi tutmazdan evvel, yeni yakalanmış bir yarasa için de söyleyebilirim. Ama tarihte bu böyle değildir, burada tümel kavramların nesnel tümeli değil, fakat sadece bilgimin öznel bir tümelidir ve ona ancak yüzeysel olduğu kadarıyla tümel denebilir. Dolayısıyla Otuz Yıl Savaşını genel hatlarıyla yani bunun on yedinci yüzyılda vuku bulmuş olan bir din savaşı olduğunu bilebilirim; ama bu ge-

nel bilgi benim onun safahatı hakkında daha ayrıntılı bir şey söylememi mümkün kılmaz. Aynı karşıtlık gerçek bilimlerde doğrudan kavrayışa dayandığı için en kesin olan şeyin özel ve tekil olduğu keyfiyeti için de geçerlidir; genel hakikatler ise ondan ancak soyutlanarak elde edilmişlerdir ve bu sebepten ötürü yanlış bir şeyin bunların içerisinde kendisine yer bulması daha kolay olabilir. Buna karşılık tarihte bir şey ne kadar genel ise o kadar kesindir; sözgelimi devirler, krallar silsilesi veya sülalesi, devrimler, savaşlar ve barış anlaşmaları böyledir; olaylar ve bunlar arasındaki münasebetin özel yanları belirsizdir ve ne kadar ayrıntılara inersek bu her zaman daha fazla böyle olur. Bu sebepten ötürü tarih ne kadar özel ise o kadar ilgi çekicidir, ama aynı zamanda daha az güvenilirdir; ve dolayısıyla her bakımdan kurgusal ya da hayal ürünü bir esere yaklaşır. Bunun dışında tarihin övündüğü faydaya[6] atfedilecek öneme gelince onu en iyi, kimi zaman kendi hayatındaki olayları bile ancak yirmi yıl sonra doğru çerçeve ve gerçek bağlamları içinde anladığını, her ne kadar bunların verileri eksiksiz olarak önünde olsa da tesadüflerin sürekli olarak işin içine karışması ve niyetlerin saklanmasıyla saiklerin oynadığı rolün birbiriyle telifinin ne kadar güç olduğunu hatırlayan kimse değerlendirebilecektir. Şimdi tarih her zaman önüne amaç olarak sadece özel, münferit olguyu koyduğu ve bunu münhasıran gerçek olarak gördüğü kadarıyla şeyleri en genel zaviyeden görüp düşünen ve amaç olarak kendine genel ya da evrenseli seçen felsefenin doğrudan karşıtı ve tamamlayıcısıdır. Her tikelde bu tümel aynı kalır; dolayısıyla tikelde felsefe her zaman sadece tümeli görür ve onun fenomenal tezahüründe meydana gelen değişimi önemsiz bir şey olarak kabul eder: φιλοκατόλου γάρ ὁ φιλόσοφος (*generalium amator phila-*

6 [: ...Pragmatismus der Geschichte.]

saphus).[7] Tarih bize her zaman başka bir şeyin olduğunu öğretirken, felsefe her zaman tam olarak aynı şeyin olduğunu ve olacağını kavramamız için bize yardım etmeye çalışır. Aslında her yerde doğanın olduğu gibi insan hayatının özü şimdiki zamanda hep tam olarak verilir ve bu sebepten ötürü tüm ayrıntılarıyla bilinmesi için sadece kavrayış derinliği talep eder. Ne var ki tarih derinliği uzunluk ve genişlikle telafi etmeyi umar; onun için şimdiki zamanların tümü geçmişle tamamlanması veya desteklenmesi gereken bir parçadan ibarettir. Fakat geçmişin uzunluğu *sınırsızdır* ve yine ona *eklenen* sınırsız bir gelecek vardır. Felsefi ve tarihi düşünceler arasındaki karşıtlık buna dayanır; ilki derinlere dalıp ortaya çıkarmak ister, ikincisi sonuna kadar anlatmaya çalışır. Tarih her tarafta farklı biçimler altında sadece aynı şeyi gösterir; fakat bir veya birkaç formda böyle bir şey görmeyen kimse onun bilgisine bu biçimlerin tümünü gözden geçirerek zor ulaşacaktır. Ulusların tarihinin bölümleri aslında sadece isimler ve tarihler ile birbirinden ayrılır; esas hakiki muhteva her yerde *aynıdır*.

Şimdi sanatın malzemesi *idea*, bilimin malzemesi *kavram* olduğu için, her ikisinin de şimdi varolan az sonra kaybolan, şimdi şöyle az sonra böyle olanla değil, her zaman ve sürekli olarak aynı tarzda varolanla uğraştıklarını görürüz. Bu sebepten ötürü her ikisi de Platon'un gerçek akli bilginin özel amacı olarak koyduğu şeyle ilgilenirler. Buna karşılık tarihin malzemesi tekilliği ve mümkünlüğü içerisinde münferit şeydir; o bir kez varolur ve ardından bir daha *varolmamak* üzere kaybolur. Tarih tıpkı rüzgârın önündeki bulutlar gibi hareket eden bir insan dünyasının çoğu zaman en önemsiz kaza ile bütünüyle değişen gelip geçici karmaşıklıklarını kendine

7 (: Filozof genelin dostudur.)

malzeme olarak seçer. Bu açıdan bakıldığında tarihin malzemesi bize insan aklının güçlü bir çaba gerektiren ciddi düşünmesine nadiren değen bir konu gibi görünür. O sırf bu kadar gelip geçici olduğu için insan aklı düşünmesi için hiçbir surette geçip gitmeyen (sürekli olarak ve hep aynı tarzda varolan) şeyi seçmelidir.

Son olarak bilhassa akıl için her yerde böylesine mahvedici ve uyuşturucu olan şu Hegelci sahte felsefe çabasıyla, yani dünya tarihini tasarlanmış bir bütün olarak kavrama ya da onların adlandırdıkları biçimiyle "onu organik biçimde kurma/yorumlama"[8] girişimine gelince belirtmek gerekir ki bunun kökünde yatan gerçekte kaba ve sığ bir *gerçekçilik*tir. Böyle bir gerçekçilik *fenomeni* dünyanın kendinde *varlığı* olarak görür ve bunun bu fenomen ve onun biçim ve olaylarıyla ilgili bir mesele olduğunu sanır. Dahası onun bu sanısı zımnen benimsediği birtakım mitolojik temel görüşlerle gizlice desteklenir; aksi halde biri çıkıp böyle bir komedyanın gerçekte hangi izleyici için canlandırılmakta olduğunu sorabilirdi. Çünkü gerçek, doğrudan bilinç birliği[9] insan soyu değil insan teki olduğu için bu soyun hayatının akışının birliği bir kurgudan ibarettir. Ayrıca nasıl ki tabiatta gerçek olan sadece tür, *cins* soyutlamadan ibaret ise, insan soyunda da gerçek olan insan tekleri ve onların hayatlarının akışıdır, uluslar ve onların hayatı birer soyutlamadan ibarettir. Son olarak hiçbir derinliği olmayan bir iyimserliğin yönlendirdiği inşacı tarihler[10] her zaman nihayetinde müreffeh, zengin, şişman bir devlet ve beraberinde iyi düzenlenmiş bir esas teşkilat yapısı, iyi işleyen bir adalet ve kolluk teşkilatı, faydalı sanatlar ve sınai işlet-

8 (: "sie organisch zu konstruieren".)

9 (: unmittelbare Einheit des Bewußtseyns.)

10 (: die Konstruktionsgeschichten: dolayısıyla yukarıdaki kök fiilin pejoratif anlamına bağlı olarak kurmaca, giderek uydurmaca.)

meler ve olsa olsa zihni mükemmeliyet ile sona ererler. Çünkü bu aslında mümkün olan yegane mükemmeliyettir, zira özü itibariyle değişmeden kalan manevi/ahlaki olandır. Fakat öz bilincimizin tanıklığına göre her şeyin gelip kendisine dayandığı bu manevi/ahlaki unsurdur; ve bu onun iradesinin eğilimi olarak ancak insan tekinde mevcuttur. Gerçekte birlik, bağlantı ve hakiki anlama sahip olan sadece her bir insan tekinin hayat akışıdır; ve bu bir eğitim-öğrenim olarak görülmelidir ve bunun anlamı manevi/ahlakidir. İradeyi ilgilendirdikleri kadarıyla sadece iç hayatımızın olayları hakiki gerçekliğe sahiptir ve gerçek olaylardır; çünkü sadece irade kendinde şeydir. Her mikrokozmosda makrokozmos yer alır ve sonuncusu ilkinde içerilenden fazla hiçbir şey ihtiva etmez. Çokluk fenomenaldir ve harici hadiseler fenomenal dünyanın görünüşlerinden başka bir şey değildir; bu sebepten ötürü bunların doğrudan ne gerçekliği ne anlamı vardır, ancak insan teklerinin iradesiyle ilişkileri sayesinde dolaylı olarak (böyle bir şeyden söz edilebilir). Binaenaleyh bunları açıklama ve yorumlama çabası bulutların şekillerinde insan ve hayvan kümelerini görme çabasına benzer. Tarihin anlattığı aslında insanlığın uzun, ağır ve karmaşık düşünden başka bir şey değildir.

Tarih felsefesini bütün felsefenin temel amacı olarak gören Hegelcileri bıkmadan usanmadan felsefenin amacının şimdi böyle az sonra şöyle olan değil, değişmez ve hep aynı kalan olduğunu tekrarlayan Platon'a havale etmek gerekir. Dünyanın ya da onların ifade ettikleri biçimiyle tarihin gidişatıyla ilgili bu tür kurguları/yorumları kuran herkes bütün felsefenin en başta gelen hakikatini, varolanın her zaman aynı olduğunu, her türlü oluş ve zuhurun sadece görünüş, kalıcı olanın sadece idealar, zamanın da ideal olduğunu kavramamış demektir. Platon'un demek istediği bu, Kant'ın kastettiği budur. Bu

sebepten ötürü biz bugün ve her zaman *mevcut olan* şeyi, gerçekten *var olan* şeyi anlamaya, bir başka ifadeyle (Platon'un anladığı anlamda) ideaları bilmeye çalışmalıyız. Buna karşılık teşekkül, tekevvün ve sayruretin, bir halden diğer bir hale geçişin olması gerektiğini sanırlar. Bu sebepten ötürü felsefelerinde tarihe başköşeyi ayırırlar ve bunu önceden düşünülmüş bir dünya tasarısı üzerine inşa ederler, (olup bitenleri böyle bir tasarıya göre) yorumlarlar. Bu dünya tasarısına göre her şey en iyi şekilde tertip ve tanzim edilmiştir ve iyi niyetle çekip çevrilir. Şu halde bunun *finaliter*[11] görünmesi gerekir ve bu büyük ve muhteşem bir şey olacaktır. Dolayısıyla bunlar dünyayı mükemmelen gerçek kabul ederler ve onun amacını bu sefil yeryüzü mutluluğunda görürler. İnsanlar tarafından ne kadar aziz tutulursa tutulsun, kader tarafından ne kadar kayrılırsa kayrılsın böyle bir mutluluk yine de sığ, aldatıcı, kırılgan ve sefil bir şeydir. Ondan ne esas teşkilat yapıları, ne hukuk sistemleri, ne buhar motorları, ne telgraflar özü itibariyle daha iyi olan herhangi bir şey meydana getirebilirler. Sözü geçen filozoflar ve tarih ululayıcıları bu yüzden basit gerçekçiler ve aynı zamanda iyimser ve *eudaimonistler,*[12] dolayısıyla dar kafalı adamlar ve *philister*lerin ta kendileridir. Ayrıca bunlar gerçekte kötü Hıristiyanlardır, çünkü Hıristiyanlığın hakiki ruhu ve çekirdeği, keza Brahman ve Buda dininin de olduğu gibi, her türlü dünyevi mutluluğun beyhudeliğinin bilgisi, onun tam olarak küçümsenmesi ve ondan yüz çevirip gayet farklı, hatta karşıt türde bir varoluşa yönelmedir. Zannımca Hıristiyanlığın ruhu ve amacı, "meselenin hakiki nazik noktası" budur; ama bu onların zan-

11 (: Amaçlı, gaî.)

12 (: En yüksek ahlaki hedefin mutluluk ve kişisel iyilik (bien-être) olduğunu savunanlar...Kavramın Grek felsefesindeki yeri ve geçmişi için *bkz.* E. Zeller, *Grek Felsefesi Tarihi*, Say Yayınları, 2008.)

nettikleri gibi tektanrıcılık değildir. Bu yüzden iyimser Yahudilik ve onun bir türü olan İslam'a göre Tanrısız Buda dini Hıristiyanlığa daha yakındır.

Bu sebepten gerçek bir tarih felsefesi bütün bunların yaptığı gibi her zaman *oluş halinde olan* ve asla *varolmayan* (Platon'un dilini kullanmak gerekirse) şeyi nazarıitibara almaz ve bunu şeylerin gerçek doğası olarak görmez. Bilakis o her zaman varolanı, asla bir halden diğerine geçmeyeni veya geçip gitmeyeni göz önünde tutar. Dolayısıyla o insanların gelip geçici hedeflerinin ezeli/ebedi ve mutlak hedeflere yükseltilmesine ve ardından da yaratıcılık ve düşgücüyle, onların bu hedeflere doğru ilerleyişini karışıklık ve anlaşılmazlığın bin bir türüyle yorumlanmasına dayanmaz. O tarihin sadece düzenlenişi itibariyle değil fakat bizatihi doğası itibariyle de asılsız ve uydurma olduğu kavrayışına dayanır, çünkü salt insan teklerinden ve münferit hadiselerden söz ettiği halde her zaman kendisine farklı bir şey anlattığı süsünü verir, oysa başından sonuna farklı bir isim ve farklı bir kılık altında sadece hep aynı şeyi tekrarlar. Hakiki tarih felsefesi bütün bu sonu gelmez değişim ve onların düzensizlik ve karmaşası içinde önümüzde dün ve her zaman nasıl davranıyorsa bugün de öyle davranan hep aynı, özdeş, değişmez özü bulduğumuzun derin kavrayışına dayanır. Bu yüzden o bütün olaylarda, hem eski zamanlarda hem yeni zamanlarda, hem Doğuda hem Batıda özdeş olanı tanımalı, özel şartlar, adetler ve kıyafetlerdeki her türlü farklılığa karşın her yerde aynı insanlığı görmelidir. Her türlü değişimde değişmeyen bu kalıcı özdeş unsur insan yüreğinin ve kafasının temel niteliklerine dayanır. Tarihin düsturu genel olarak şu olmalıdır: *Eadem, sed aliter.*[13] Eğer Herodotos'u okursak tarihi felse-

13 (: Aynı fakat başka türlü.).)

fi açıdan zaten yeterince tetkik etmiş oluruz. Çünkü dünyanın daha sonraki tarihini oluşturan her şey, yani insan soyunun sözünü ettiğimiz niteliklerden ve yeryüzündeki talihinden kaynaklandığı şekliyle çabaları, yapıp ettikleri, katlandıkları ve kaderi zaten burada mevcuttur.

Eğer şimdiye kadar söylenmiş olanlardan insanın gerçek doğasını bilmenin bir aracı olarak düşünüldüğünde tarihin şiirden daha aşağı olduğunu; ve ayrıca tarihin gerçek anlamda bir bilim olmadığını; ve nihayet onu anlamlı bir bağla birlikte başlangıç, orta ve sonla bir bütün olarak kurma/yorumlama çabasının beyhude olduğunu ve yanlış anlamaya dayandığını görüp fark etmişsek; o zaman değerinin neye dayandığını göstermediğimiz sürece sanki onu her türlü değerden yoksun bırakmak istiyormuşuz gibi bir izlenim hasıl olacaktır. Bununla beraber aslında sanatın bu zaptından ve bilimin bu reddinden sonra ona geriye her ikisinden farklı gayet özel bir alan, kabul etmesi halinde kimsenin saygınlığına dil uzatamayacağı bir alan kalır.

Akıl melekesi insan için neyse tarih de insan soyu için odur. Bu meleke sayesinde o hayvanlar gibi algının dar şimdisiyle sınırlanmaz, fakat aynı zamanda onun irtibatlı olduğu ve içinden çıktığı kıyas kabul etmez derecede daha geniş geçmişi de bilir. Ve o şimdiyi doğru ve gerçek bir şekilde ancak böyle anlar[14] ve ayrıca gelecekle ilgili sonuçları da ancak böyle çıkarabilir. Buna karşılık bilgisi teemmülden[15] yoksun olduğundan algıyla dolayısıyla şimdiyle sınırlı olan hayvan insanlar arasında evcilleştirildiğinde bile bilgisiz, anlayışsız, akılsız, çaresiz ve muhtaç dolaşır. Kendi tarihini bilmeyen ulusun durumu da buna benzer; o da şimdinin geçmişle irtibatını kuramadığı ve onu buradan hareketle açıklayamadığı için

14 (Ya da: şimdinin hakiki anlayışına ancak böyle sahip olur...)
15 (: Reflektion.)

kendisini ve içinde bulunduğu zamanı anlamaz, hele geleceği hiç öngöremez. Bir millet ancak tarih sayesinde tam olarak kendinin idrakine varabilir.

Dolayısıyla tarih insan soyunun akli bilinci olarak kabul edilmelidir ve akıl melekesiyle belirlenen, ayna olma ve bağ kurma işlevlerine sahip bilinç insan teki için neyse tarih de insan soyu için odur. Böyle bir bilinçten yoksun olmasından ötürü hayvan sadece algılanabilir dar şimdiyle sınırlıdır. Dolayısıyla tarihteki her boşluk bir insanın anımsayan bilincindeki boşluğa benzer. Kendi bilgisinden ve haberinden daha uzun yaşamış olan, sözgelimi Piramitler, Meksika'daki (İnka ve Azteklerin) tapınak ve sarayları gibi, çok eski tarihe ait bir abidenin önünde biz, bir hizmetçi olarak dahil veya medhaldar olduğu insan eylemlerinin karşısında bir hayvan, ya da anahtarını unuttuğu kendine ait eski bir şifrenin önünde bir insan nasıl durursa öyle durur, duygusuz ve anlayışsız etrafımıza bakınırız. Aslında bu durumda gece uykusunda yaptığı şeyi sabahleyin önünde bulan bir uyurgezerden farklı bir yanımız yoktur. Dolayısıyla bu anlamda tarih insan soyunun akıl melekesi ya da (eşyaya ve hadiselere) ayna olma vasfını taşıyan bilinci olarak kabul edilmelidir ve bütün insan soyu için doğrudan müşterek bir öz-bilincin yerini alır, öyle ki insan soyu ancak onun sayesinde bir bütün olmaya, bir insanlık haline gelmeye başlar. Bu tarihin gerçek değeridir ve dolayısıyla ona duyulan evrensel ve giderek artan ilgi esas itibariyle onun insan soyu için kişisel bir ilgi olmasına dayanır.

Şimdi *dil* insanların akıl yürütme melekesi için, kullanımında vazgeçilmez bir koşul olarak neyse *yazı* da burada işaret edilen bütün insan soyunun aklını kullanma yetisi için odur; çünkü bu akıl yetisinin gerçek anlamda varoluşu ancak yazıyla başlar, nitekim insan teklerinin akıl melekesinin vücut buluşu da ilk defa dille başlar.

Dolayısıyla yazı insan soyunun ölümle sürekli olarak inkıtaa uğrayan ve bu sebepten ötürü parçalı bir yapıya sahip olan bilinci için birliğin onarılmasına hizmet eder; böylece atada ortaya çıkmış olan bir düşünce soyun uzak halkalarından birinde sürdürülüp sonuna kadar götürülür. Yazı insan soyunun ve onun bilincinin parçalanıp hudutsuz sayıda ömürsüz insan teklerine dağılmasının önüne geçer ve böylece karşı konulmaz derecede hızlanan zamana—ki kollarında getirdiği unutmadır—mukavemet eder. Gerek yazılı gerek *dikili* abideler bunu başarmaya dönük bir çaba olarak görülmelidir; ve bir ölçüde sonuncu öncekinden daha eskidir. Zira binlerce yıl ayakta kalacak olan piramitler, yekpare dikmeler, taş mezarlar, obeliskler, tapınaklar ve saraylar inşa etmek için uzun yıllar boyunca binlerce insanın gücünü hesabı imkânsız bir maliyetle harekete geçirenlerin sadece kendilerini, kendi kısacık ömürlerini, diktikleri şeyin akıbetini görmelerini sağlamayacak kadar kısa hayatlarını, hatta kalabalıkların eğitimsiz durumu nedeniyle bir bahane olarak kullanmaları kaçınılmaz hale gelen görünür amacı göz önünde bulundurmuş olabileceklerine kim inanır?

Elbette gerçek amaç soylarının en son temsilcileriyle konuşmak, onlarla bir ilişkiye girmek ve böylece insanlığın bilincinin birliğini onarmaktı. Hinduların, Mısırlıların hatta Grekler in ve Romalıların binaları birkaç bin yıl ayakta kalacak şekilde tasarlanmıştır, çünkü yüksek kültür düzeyleri sayesinde onların ufukları daha genişti. Buna karşılık orta çağların ve yakın zamanların binaları ancak birkaç yüz ayakta kalacak şekilde tasarlanmıştır. Bu da yine kullanımının yaygınlaşmasından sonra ve aynı kaynaktan baskı tekniğinin doğmasından bu yana yazıya daha fazla güvenilmeye başlamasının bir sonucudur. Hatta daha yakın zamanların binalarında bile gelecek nesillerle konuşma arzusunu görüyoruz; bu yüzden bunla-

rın alçak, yararcı amaçlara hizmet etmelerini sağlamak için yıkılması veya şekillerinin bozulması rezalettir. Yazılı abideler dikili abidelere göre bu unsurlardan daha az ama barbarlardan daha fazla korkmalı; onlar çok daha fazlasını başarırlar. Mısırlılar bu ikisini dikili abidelerini hiyerogliflerle kaplayarak birleştirmeye çalıştılar; hatta hiyeroglifler olur da anlaşılmaz hale gelir diye bunlara resimleri de eklediler.

SCHOPENHAUER KİTAPLIĞI

AŞKA ve KADINLARA DAİR

SEÇKİNLİK ve SIRADANLIK ÜZERİNE

HAYATIN ANLAMI

OKUMAK, YAZMAK ve YAŞAMAK ÜZERİNE

ÜNİVERSİTELER ve FELSEFE

HUKUK, AHLAK ve SİYASET ÜZERİNE

DİN ÜZERİNE

GÜZELİN METAFİZİĞİ

FİKİR MİMARLARI DİZİSİ

HEGEL	NEJAT BOZKURT
KANT	NEJAT BOZKURT
HUME	ÖRSAN K. ÖYMEN
EINSTEIN	NEJAT BOZKURT
BENJAMIN	BESİM F. DELLALOĞLU
GOETHE	GÜRSEL AYTAÇ
FREUD	CENGİZ GÜLEÇ
NIETSZCHE	K. SARIALİOĞLU– M. BATMANKAYA
SOKRATES	AHMET CEVİZCİ
HUSSERL	KASIM KÜÇÜKALP
BERGSON	ALİ OSMAN GÜNDOĞAN
PAVLOV	UĞUR AKPUR
MILL	CENGİZ ÇAĞLA
ARISTOTELES	KAAN H. ÖKTEN
MEVLÂNÂ	MEHMET KANAR
HEIDEGGER	AHMET AYDOĞAN
FÂRÂBÎ	H. GAZİ TOPDEMİR
İBN SÎNÂ	H. GAZİ TOPDEMİR
GALILEO	H. GAZİ TOPDEMİR – S. YİNİLMEZ
SCHOPENHAUER	AHMET AYDOĞAN
KIERKEGAARD	KAMURAN GÖDELEK
LACAN	NAMİ BAŞER
BAUDRILLARD	OĞUZ ADANIR
FOUCAULT	VELİ URHAN
İBN RÜŞD	H. GAZİ TOPDEMİR

Verbum sapienti sat est ya da dilimizdeki ifadesiyle "arif olan anlar". Neden *âlim olan* değil de *ârif olan*? Anlamada *arif olanm âlim olana* bu üstünlüğü nereden kaynaklanır? Anlama melekesini kazandırmak bakımından "ilim" (*scientia*) insanı nerede bırakır? "İrfan" (*sapientia*) nereden alır, nereye götürür?

Okumak, Yazmak ve Yaşamak Üzerine'de okuma etkinliğinin düşünme ve yazmayla ilişkisi irdelenmiş ve bu ikisinin uygun şekilde beslenmesi için seçerek okumanın lüzumu, her ikisinin de düşünmeye mutlak bağlılığı vurgulanmıştı. Burada ise sözünü sakınmazlığından rahatsız olmak yerine artık özellikle arar olduğumuz filozofun zaviyesinden böyle bir seçicilikten yoksun okumanın insanı nereye götüreceği bütün çıplaklığıyla ortaya konulmaktadır.

Ve günümüz dünyasında sırf hakikat aşkıyla ve öğrenme tutkusuyla okuyanlarla okuduklarıyla bir yerlerde olmayı ya da görünmeyi arayan okuyanların durumu:

"Dolayısıyla edebiyat tarihine bakanlar göreceklerdir, bilgiyi ve şeylerin iç yüzünü sezip anlamayı kendilerine gaye edinmiş olanlar, kıymetleri bilinmemiş ve yüz çevrilmiş olarak kalırken, bu tür şeylerin safi görüntüsüyle ortalıkta caka satıp gösteriş yapanlar bu yoldan boğazlarını doyurdukları gibi, çağdaşlarının hayranlıklarını da kazanırlar."

ISBN: 978-975-468-987-7

7,50 TL

online satış:
www.saykitap.com

SAY YAYINLARI